

พระราชทานนิพนธ์เรื่องใกล้บ้าน

เล่ม ๒

พระราชทานนิพนธ์ฯ ฉบับที่ ๕-๑๕

พิมพ์โดยกรมการศาสนา

จากพระพิมพ์มหาชาติ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

๒๐ - ๒๓ ตุลาคม ๒๕๑๐

101

๔๗๕

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961105290

วันที่ 29/12/37.

เลขทะเบียน C 794 ก 2

เลขหมึก ๑๗
18 657 พ
2510

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

พระราชนิพนธ์เรื่องไถลบ้าน

เล่ม ๒

พระราชทานสมเด็จพระเจ้า รัชกาลที่ ๕-๑๒
สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

พิมพ์แจกเป็นบรรณาการ

งานเทศน์มหาชาติ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

๒๐-๒๓ ตุลาคม ๒๕๑๐

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
พระยาสุรสีห์ (เจ้าพระยาสุรสีห์) เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

คำนำ

ด้วยการบำเพ็ญกุศลเทศน์มหาชาติ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ วัดเบญจมบพิตร เพื่อเป็นการสนองพระราชนิมิตแห่งสมเด็จพระปิยมหาราช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงโปรดสถาปนาพระธรรมเทศนามหาชาติ ดังที่ปรากฏมาแล้วเมื่อครั้งพระองค์ผนวชเป็นสามเณร ได้ทรงเทศน์มหาชาติกัณฑ์ कुमारวាយสมเด็จพระราชบิดา และเมื่อทรงสถาปนาวัดเบญจมบพิตรขึ้นแล้ว ก็โปรดให้ฝึกซ้อมเทศน์มหาชาติขึ้นในวัดนี้ และเสด็จมาประทับทรงฟังการฝึกซ้อมด้วยเสมาเกล้า โดยที่พระองค์ทรงเมตตาพยาบาลและเสด็จทำนองเทศน์มหาชาติกัณฑ์ต่าง ๆ บางคราวจึงทรงกัทักท้วงให้แก่ไขจนลุล่วงโดยชอบด้วยพระราชอัธยาศัย เลยเรียกกันว่าเทศน์มหาชาติทำนองหลวงแพร่หลายทั่วไป เพราะฉะนั้นเมื่อทางวัดนี้กำหนดให้มีเทศน์มหาชาติ จึงถือว่าเป็นการถวายพระราชกุศลสนองพระราชนิมิต แต่สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า สำหรับ พ.ศ. ๒๕๑๐ นี้ก็มีเช่นปีก่อน เกี่ยวเนื่องกับงานประจำปีนมัสการพระพุทธชินราช และงานบำเพ็ญกุศลวันปิยมหาราชานุสรณ์คล้ายวันสวรรคต กำหนดวันที่ ๒๐-๒๓ ตุลาคม ๒๕๑๐ ตามแจ้งความนั้นแล้ว

อีกประการหนึ่ง เมื่อโปรดให้มีเทศน์มหาชาติทำนองหลวงใน
 ครั้งแรกนั้น ก็ได้มีพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน ข้าราชการ
 บริวาร และพ่อค้าคหบดี โดยเสด็จพระราชกุศลบูชาภัตต์เทศน์ด้วย
 ได้เงินจากการนี้ ก็โปรดให้รวมเป็นทุนก่อสร้างเพิ่มเติมในวัดเบญจม-
 บพิตร ทั้งนี้ เมื่อได้ตกลงกันกำหนดให้มีการกุศลเทศน์มหาชาติในพระ
 บรมราชูปถัมภ์ เป็นงานประจำปีที่วัดเบญจมบพิตร เพื่อสนองพระ
 ราชนิยมและอุทิศถวายพระราชกุศล แต่สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า
 ทางวัดได้บอกบุญไปยังพระบรมวงศานุวงศ์ ท่านข้าราชการตาม
 กระทรวงทบวงกรม และองค์การพ่อค้าคหบดี ก็ได้ท่านที่มีกุศลศรัทธา
 บริจาคปัจจัยไทยธรรมบูชาภัตต์เทศน์เสมอมา ทางวัดก็ได้รวบรวม
 เป็นทุนบูรณปฏิสังขรณ์ในพระอารามนี้ ครั้งเจ้าประคุณสมเด็จพระ
 สังฆราช กิตติโสภณมหาเถระ โปรดมอบเงินเทศน์มหาชาติให้กรม
 การศาสนาเป็นผู้รักษาไว้ ทางวัดเบิกมาใช้จ่ายตามครั้งคราว ต่อมาทาง
 วัดได้รวมเงินประเภทนี้ไว้ในบัญชีบำเพ็ญกุศลของวัด เพื่อส่งจ่ายใช้
 บูรณปฏิสังขรณ์ได้ทันที เพราะเสนาสนะปูชนียวัตถุสถาน กำลังชำรุด
 ทรุดโทรมมากขึ้นตามลำดับ ปรากฏว่ามีปัจจัยไทยทานบูชาภัตต์
 เทศน์ที่เหลือจากการบำเพ็ญกุศล เฉพาะคราว ดังนี้ พ.ศ. ๒๕๐๖ มี
 ๒๘,๕๑๑.๕๐ บาท พ.ศ. ๒๕๐๗ มี ๔๑,๖๑๓.๓๐ บาท พ.ศ. ๒๕๐๘ มี
 ๕๒,๓๐๔.๖๕ บาท และ พ.ศ. ๒๕๐๙ มีอีก ๕๑,๗๖๘.๒๕ บาท รวม
 เป็นเงิน ๑๖๔,๐๙๗.๗๐ บาท ซึ่งทางวัดจะได้จ่ายใช้บูรณะปฏิสังขรณ์
 ตั้งแต่ฤดูแล้งนี้เป็นต้นไป โดยซ่อมแซมหอรบมั่งบวรวงศ์ หมู่พระ
 ที่นั่งทรงผนวชและพระที่นั่งทรงธรรมตามลำดับ

(๓) สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ

งานเทศน์มหาชาติ ในพระบรมราชูปถัมภ์นี้ ทางวัดใต้เคยพิมพ์หนังสือแจกเป็นบรรณาการแก่ท่านผู้ได้ร่วมการกุศล และใน พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้ตกลงพิมพ์ “ พระราชนิพนธ์เรื่องไถลบ้าน ” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราชเจ้า ได้ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป ร.ศ. ๑๒๖ (๒๔๕๐) และได้โปรดให้พิมพ์ออกจำหน่ายครั้งแรกในงานออกร้านที่วัดเบญจมบพิตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ นั้น เป็นหนังสือตัวอย่างยังมีผู้ต้องการมาก คงปรากฏตามคำแนะนำของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระนามุภาพ สภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ ที่พิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วยแล้ว แต่หนังสือนี้เป็นหนังสือใหญ่ จึงตกลงให้แบ่งพิมพ์เป็นตอน ๆ ในปี ๒๕๐๙ ได้เริ่มพิมพ์พระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๑ ถึง ๔ จัดเป็นเล่ม ๑ ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ นี้จึงพิมพ์ต่อพระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๕ - ๑๒ จัดเป็นเล่ม ๒ เพื่อแจกเป็นบรรณาการแก่ท่านผู้ร่วมการกุศลเทศน์มหาชาติตามเคย ซึ่งท่านผู้รับแจกอาจรวบรวมไว้เป็นเล่มใหญ่จนจบก็ได้ ความประสงค์สำคัญนี้ ทางวัดหวังจะให้หนังสือนี้เป็นพระราชอนุสรณ์ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า แม้ข้อความจะล่วงกาลผ่านสมัยก็ยังเป็นประวัติศาสตร์และวรรณคดีที่ส่องให้เราเห็นพระปรีชาญาณและพระราชอัธยาศัยอันวิเศษของสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้านั้นด้วย

คณะสงฆ์วัดเบญจมบพิตร ขอนุนุโฆทนาสาธุการแก่ท่านผู้ร่วมการกุศลเทศน์มหาชาติ (ทำนองหลวง) ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ วัด

(๔)

เบญจมาภิตร์นี้ ขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัย และพระบารมีธรรม
แห่งสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ได้รวมเป็นพลวับัจจยอภิบาลให้ท่าน
พร้อมทั้งครอบครัว เจริญยิ่งขึ้นด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ
ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ และปราศจากอุปัทวันตรายทั้งปวง เทอญ ฯ

วัดเบญจมาภิตร์

๘ กันยายน ๒๕๑๐

พ. อภิมงคล อภิม.

(พระธรรมกิตติโสภณ)

เจ้าอาวาส

(๖)

แก้ไขให้ดีขึ้นกว่าฉบับก่อนได้หลายอย่าง ด้วยเหตุที่ช่วงครึ่งพุทธศตวรรษ
ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระดำริที่จะพิมพ์หนังสือพระราชนิพนธ์
เรื่องโคลงบ้านถวายพระชนนีในครั้งนั้นเป็นการสมควรยิ่งนัก

อธิบายตำนานหนังสือเรื่องโคลงบ้าน

หนังสือเรื่องโคลงบ้านนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อเสด็จไปยุโรปครั้งหลัง อย่างเคยทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง
ระยะทางในเวลาเสด็จประพาสทางไกลมาแต่ก่อน ครั้นทรงพระราชนิพนธ์
เป็นลายพระราชหัตถเลขา พระราชทานมายังสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า
นิภานภดล ซึ่งสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมชนกนาถฯ เป็นตำแหน่ง
ราชเลขาธิการฝ่ายในอยู่ในสมัยนั้น แลพระราชทานพระบรมราชานุญาตมา
ให้ผู้อื่นอ่านได้อีกบ้าง เมื่อพระราชหัตถเลขามาถึงหลายฉบับเข้าด้วยกัน ผู้ที่
ได้อ่านเห็นว่าเรื่องเสด็จประพาสซึ่งคำรสเล่ามาในพระราชหัตถเลขามีข้อความ
ต่าง ๆ เช่นทรงพรรณาสัตว์ซึ่งได้ทอดพระเนตรเห็น แลกิจการซึ่งได้ทรงทราบ
ทั้งกระแสพระราชดำริที่วินิจฉัยในเรื่องนั้น ๆ นำอ่านยิ่งนัก จึงกราบบังคมทูล
ไปว่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระราชหัตถเลขานั้น ถ้ารวบรวมพิมพ์
เป็นหนังสือเรื่องชั้นสักเรื่องหนึ่ง เห็นจะเป็นประโยชน์มาก พระราชทาน
พระราชหัตถเลขาตอบมาว่า จะพิมพ์ก็ได้ แต่จะต้องคัดความซึ่งไม่ควรโฆษณา
ออกเสียบ้างเมื่อเสด็จกลับจะทรงตรวจคัดต้นฉบับให้พิมพ์ เรียกว่าเรื่อง “โคลง-
บ้าน” เป็นการยุติตั้งแต่เมื่อยังเสด็จอยู่ในยุโรป ครั้นเสด็จกลับคืนมาถึง

(๑)

พระนคร เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๐ มีรับสั่งว่าหนังสือเรื่องไกลบ้าน นั้น ควรจะพิมพ์ให้ทันจำหน่ายที่ร้านหลวง ในงานไหว้พระประจำปี ณ วัดเบญจมบพิตร อันมีกำหนดกลางเดือนอ้าย ในปีนั้น ตรงกับวันที่ ๑๗ ธันวาคม แต่ทรงคิดพระราชกิจต่าง ๆ จะหาเวลาทรงตรวจต้นฉบับไม่ได้ จึงดำรัสสั่งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ตรวจต้นฉบับ และจัดการพิมพ์ตามที่ได้ทรงพระราชดำริไว้ การพิมพ์หนังสือเรื่องไกลบ้านครั้งแรกต้องรีบเร่งทำให้ทันการดังกล่าวมา จึงต้องพิมพ์ออกจำหน่ายที่ละตอน กำหนดเอาพระราชหัตถเลขาฉบับหนึ่ง เป็นตอนหนึ่ง ถึงกระนั้นก็พิมพ์ทันจำหน่ายราววัดเบญจมบพิตร แต่บางตอน แล้วพิมพ์ตอนหลัง ๆ ต่อมาเป็นลำดับ จนครบจำนวนพระราชหัตถเลขา ๔๓ ฉบับ เป็นหนังสือ ๑๕๕๐ หน้ากระดาษ กำหนดให้รวมเย็บเป็นสมุดเล่มใหญ่ ๔ เล่มด้วยกัน เรื่องตำนานหนังสือไกลบ้านมีดังพรรณนามาฉะ

หนังสือไกลบ้านฉบับที่พิมพ์ใหม่ครั้งนี้ ได้แก้ไขเพิ่มเติมให้บริบูรณ์ดีขึ้นกว่าฉบับพิมพ์ครั้งแรกหลายอย่าง คือ (๑) ได้ทำคำอธิบายหมายเลขสำหรับนามบุคคลและเรื่องราวในพระราชนิพนธ์บางแห่งให้รู้ความชัดเจนยิ่งขึ้นอย่างหนึ่ง (๒) ได้เสาะหารูปภาพเนื่องด้วยการเสด็จไปยุโรปครั้งหลัง เป็นรูปภาพซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงถ่ายเองก็มาก มาพิมพ์ประกอบกับพระราชหัตถเลขาเป็นจำนวน ๘๕ รูปด้วยกัน แลสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระ-นริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงเขียนลายใบปกประทานใหม่ด้วยอย่างหนึ่ง (๓) ได้ทำสารบาฬเรื่องแลสารบาฬรูปเพิ่มเติมขึ้นด้วยอีกอย่างหนึ่ง (๔) ส่วนการพิมพ์ได้ขยายหน้ากระดาษเป็นขนาดพับแปด เพื่อลดจำนวนเล่มสมุดลงคงแต่ ๒ เล่มอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ที่กล่าวมาได้รวบรวมจดหมายเหตุเรื่องเสด็จไปยุโรปครั้งหลัง อันมิได้ปรากฏในหนังสือไกลบ้าน เช่นเรื่องส่งเสด็จ เรื่อง

(๘)

การรักษาพระนครเวลาเสด็จไม่อยู่ แลเรื่องรับเสด็จกลับคืนพระนคร เหล่านี้
เอามาเรียบเรียงตกแต่งพิมพ์ขึ้นเป็นสมุดมีรูปภาพอีกเล่มหนึ่ง เรียกว่า “จก-
หมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน” เพิ่มเข้ากับหนังสือเรื่องไกลบ้านฉบับพิมพ์
ใหม่ครั้งนั้นรวมเป็นสมุดชุดหนึ่ง ๓ เล่มด้วยกัน

อันพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านนี้ เป็นหนังสือเรื่องหนึ่งซึ่งอ่านไม่รู้
จักเบื่อ ข้าพเจ้าเองได้เคยอ่านประมาณเห็นจะราวห้าเที่ยวหกเที่ยวแล้วก็ยังไม่
เบื่อ ใครได้เคยอ่านมาแต่ก่อนก็กล่าวเช่นเดียวกัน เพราะพระราชปฏิภาณ
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์กระบวน
พรรณาวาดด้วยสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ดี ฤ็กกระบวนบรรยายเล่าเรื่องราวอันใดก็ดี แจ่ม
แจ่มอ่านจับใจ ไม่เลือกว่าทรงพระราชนิพนธ์เรื่องใด ๆ ในกระบวนนั้นแทบ
ไม่มีผู้ที่จะเบื่อถึง แลหนังสือเรื่องไกลบ้านนี้ นอกจากคำรัสเล่าความทุกข์สุข
ส่วนพระองค์ในการที่เสด็จไปครั้งนั้น ทรงพระราชนิพนธ์พรรณานาว่าด้วยถิ่น-
ฐานบ้านเมือง แลบรรยายถึงขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ของนานาประเทศ ซึ่ง
เป็นเรื่องแปลกประหลาดกับกระแสพระราชดำริห์วิจารณ์อันสุขุมคัมภีรภาพ แล
มีเรื่องสนุกขบขันแกมกันไป จึงชวนอ่านเพลินเพลินมิรู้จักเบื่อ ถึงล่วงรัชกาล
ที่ ๕ มาแล้ว แลนับเวลาตั้งแต่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง
ไกลบ้านมาจนบัดนี้ได้ถึง ๑๗ ปีก็ดี ข้าพเจ้าเชื่อว่าใครอ่านก็คงจะยังเพลิน
เพลินในพระราชปฏิภาณ อยู่มิรู้สิ้น ยิ่งผู้ซึ่งเคยเป็นข้าคนในใต้ฝ่าละอองธุลี
พระบาท ก็ยิ่งจะจับใจลึกซึ้งขึ้นไปอีก เพราะฉะนั้นบรรดาผู้ที่ได้รับหนังสือ
เรื่องไกลบ้านฉบับซึ่งพิมพ์ใหม่ในครั้งนั้นไปอ่าน คงจะมีความยินดี และชอบ
พระคุณพระอรรคชายาเธอ ๆ ทั่วกันเป็นแท้

(๕)

อาศัยโอกาสซึ่งหอพระสมุด ฯ ได้จัดการพิมพ์หนังสือนี้ กรรมการหอพระสมุด ฯ พร้อมกันถวายพระพรแด่พระอรรคชายาเธอ ฯ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ในโอกาสที่มงคลฉลองพระชันษา ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี พระชนมายุครบ ๖๕ พรรษา เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๖

ดำรงราชานุภาพ สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๖

พระราชนิพนธ์เรื่องไถลบ้าน

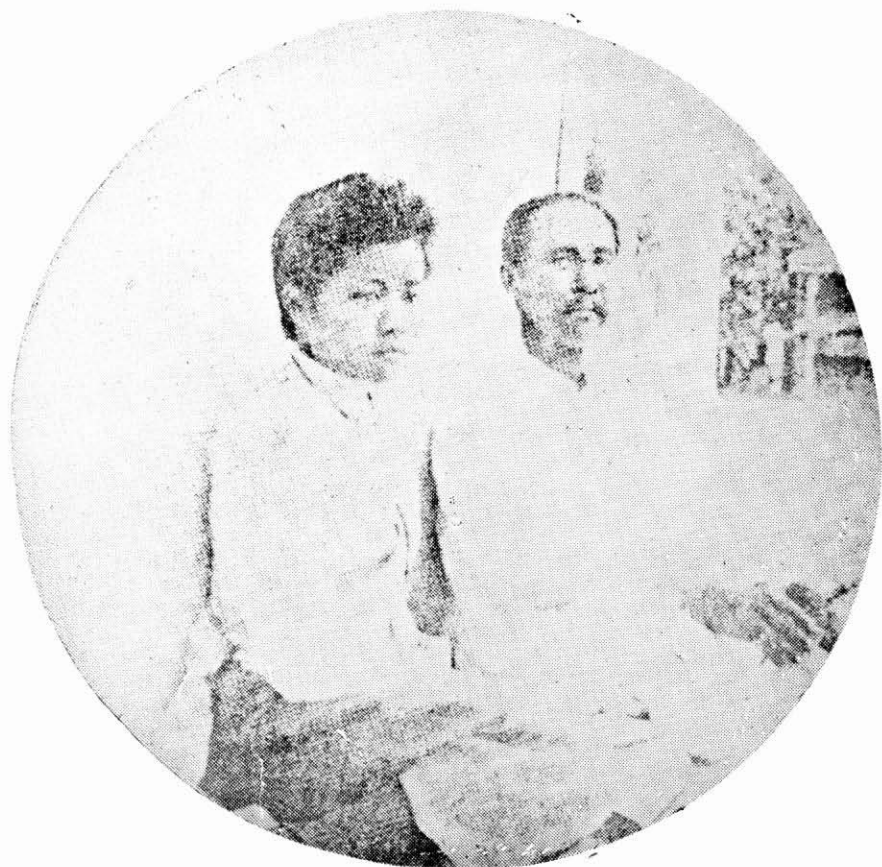
เล่ม ๒

สารบาญ (เล่ม ๑)

ต่อจากฉบับที่ ๑-๔

พระราชหัตถเลขา ฉบับที่ ๕	หน้า
เสด็จประพาสเมืองเอเดน	๑
เรือชักขึ้นออกจากเอเดน	๕
เรือไปในทะเลแดง	๕
พระราชทานรางวัลพวกเล่นกีฬา	๑๐
เสด็จถึงคลองสุเอส	๑๑
พระราชหัตถเลขา ฉบับที่ ๖	
เรือชักขึ้นเข้าในคลองสุเอส	๑๕
บรรยายเรื่องชุดคลองสุเอส	๑๖
เสด็จประพาสเมืองปอตเสด	๑๙
เรือชักขึ้นออกจากสุเอส	๒๓
เรือไปในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน	๒๕
ผ่านช่องมัสซีน่า ในแดนประเทศอิตาลี	๓๐
พระราชหัตถเลขา ฉบับที่ ๗	
เรือชักขึ้นถึงเมืองเนปอลเสด็จทอดพระเนตรที่เลี้ยงปลา	๓๑
เสด็จประพาสวัดซันต์มาติโน	๓๔
เสด็จเสวยที่เรสเทอรองด์ยารดิเนแลทอดพระเนตรละคร	๓๗
พระราชหัตถเลขา ฉบับที่ ๘	
เตรียมเสด็จขึ้นจากเรือชักขึ้น	๔๓

พระราชหัตถเลขา ฉบับที่ ๕	หน้า
เสด็จขึ้นจากเรือชกชั้น	๕๖
เสด็จทอดพระเนตรที่ฝั่งศพและประพาสที่เมืองย่นัว	๕๘
พระราชหัตถเลขา ฉบับที่ ๑๐	
เสด็จรถไฟจากเมืองย่นัว	๕๒
ถึงชั้นเรโมเสด็จประทับวิลลาโนเบล	๕๕
ทรงกะโปรแกรมเสด็จประพาสทางเหนือ	๕๘
ประชุมแพทย์ตรวจพระอาการครั้งแรก	๕๙
เสด็จประพาสในชั้นเรโม	๖๐
แพทย์ตรวจพระอาการและเสด็จประพาสในเมืองต่อมา	๖๔
พระราชหัตถเลขา ฉบับที่ ๑๑	
เสด็จรถประพาสเมืองแมนโตน	๗๖
พระราชหัตถเลขา ฉบับที่ ๑๒	
เสด็จประพาสเมืองบอดิเครา	๘๘
มองสิเออดุรงเขียนพระบรมรูป	๙๑
เสด็จประพาสสวนกัปตันสิเคโร	๙๓

พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับ
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิศานทร นายที่พระราชวังดุสิต

พระราชหัตถเลขา ฉบับที่ ๕

๕๔
คณท ๒๑

วันที่ ๑๖ เมษายน ตอนค่ำ

หญิงน้อย

พอจะเขียนเรื่องเมืองเอเดนส่งไม่ทันนั้น ไม่ใช่ว่าไม่มีเวลาจะเขียนมี
ถมไป แต่ถ้าส่งจวนเรือออกนัก คนมันพากันตักกินเสียส่งไม่ใคร่จะได้ จึงต้อง
ตาลีตาลานส่งก่อนเรือออกสองสามชั่วโมง แต่เรือแล่นเห็นเอเดนมานานจึงได้
อ้อมแหลมเข้ามาถึงที่จอด ดูประหลาดที่คราวนี้แลเห็นเขียวเหมือนตะไคร่น้ำมี
บ้างตามน้ำเขานอกจากนี้ไม่เห็นมีอะไรแปลกตากว่าแต่ก่อนเลย เรือทอดสมอ
อีก ๑๕ นาทีจะย่ำค่ำแต่ต้องเข้าใจว่ากลางวันที่นี่มากขึ้นกว่ากลางวันแล้ว เห็น
เรือรบอังกฤษหลายลำชักธงบริวารทุกลำ ที่ทำแต่งเอาธงคาดเป็นพาดาน ได้
ความว่าตลอดแลเมืองต้นเจ้าเมืองบอมเบย์เหตุนี้ราชการ มีเรือลงมาชายของ
ทันทีในเวลาเรือยังไม่ทันที่เรือกรรเชียงรุ่งรังเป็นพื้น เสียจึงมาแต่ไกล
คนที่มานั้นเป็นพวกสุมาลีดำหัวหยิก บางคนเอาดินอะไรเหมือนสีพองโพก
หมดทั้งหัว เห็นจะเป็นเครื่องกันร้อนได้แลทำให้ผมเป็นสีแดง ของที่มาขาย
นั้นเขาสัตว์ สมุกยอดแหลม พัดขนนก ขนนกเป่า ๆ เป็นต้น แต่การที่
จะซื้อนั้นแพงเต็มที ไม่ใช่แพงเงิน แพงแรงที่จะต้องต่อมัน เขกสัตว์ที่พอซื้อ
ฝากผู้ชาย ตั้งต้นมันส่งราคาคู่ละปอนด์หนึ่ง การที่จะต่อตามกันไม่ใช่อย่าง
พูดจาถึงทะเลาะกันสักครึ่งชั่วโมง ตกลงคู่ละรูเปียเดียวเท่านั้น มันถูกเหลือเกิน
เช่นนี้ ถ้าเป็นเมืองเราคู่ละ ๒๐ บาทก็เกือบจะขายได้ เดิมคิดว่าจวนค่ำแล้ว
จะไม่ซื้อ แต่นั่งกับนอนมาหลายวัน เมื่อเต็มทีจึงตกลงจะซื้อคนทีเมือง

นดูชอบกล ฝรั่งเศสมี แชกเตอกก็มี แชกอาหรับก็มี กิริยาอาการมันคล้ายกัน
 หมด คือเสือกเข้ามาพูดอะไรต่ออะไร ชวนแลกเงิน ขอทาน รับนำทาง รับ
 ชนของ เดินโดนหัวโหล่แซกเบียดพร้อมทุกอย่าง ถ้าทำงานแล้วเหมือนไม่มี
 วิญญาณ เป็นต้นว่าเรือกระเชียงเน่าเฟอะ คนตีกระเชียงแต่งตัวไม่เหมือน
 กันซักคนเดียว อ้ายบ้างกึ่งกางเกงไม่มีเสื่อ อ้ายบ้างก็มีเสื่อนั่งขัดเดียว อ้าย
 บ้างก็ห่มตองด้วยผ้าขาวเหมือนพระ พอลงเรือแล้วอ้ายบางคนตี อ้ายบางคน
 หยุดจนเรือไม่เดินเลย จนถึงฝั่งนายเรือวานให้พ่อถือท้ายชักเสื่อจนหมด
 แต่เรือมันไม่แล้วว โดดเข้าจับหางเชือกเหนียวลุกชั้นยื่นรั้วราวกะจะลากไม้
 บอกว่าสั่งให้มันตีกระเชียงดีกว่าลากหางเสือกส่งภาษาอังกฤษที่เกือบจะไม่เป็น
 ภาษาคน อ้ายคนตีกระเชียงตอบก็พูดอังกฤษอย่างไม่เป็นภาษาคน เอ็ดกัน
 เรือย ตกลงเป็นพูดกันมากกว่าทำอะไรหมด เห็นไม่ได้การเอ็ดกันขนาดนโต
 จึงถึงฝั่ง พวกเราออกเดินกันไปข้างซ้ายมือ ซึ่งเป็นที่ว่าการกงสุลแลไฮเตลกับ
 ร้านขายของ ซึ่งพ่อไม่เคยไปแต่ก่อน เพราะเมื่อมาคราวก่อนขึ้นรถไปข้างขวา
 มีอันเป็นทางขึ้นไปบนเนินจนถึงบ้านเจ้าเมือง ขึ้นไปบนเขา ลงจากเขาไป
 เครตาซึ่งเป็นเมืองของพวกสุมาลีอยู่ เทียววนอยู่ข้างในแล้วกลับมาลงท่า ที่
 ไปข้างซ้ายนั้นมันเป็นที่สุดของเมืองไปชนเขา มีถนนสามสาย สายนำริมทะเลมี
 ที่ไวด่านกันกำแพงอยู่ข้างทะเล สายกลางเป็นไฮเตลแลห้าง สายในเป็นถนน
 ออกกว้างๆ คุรุกระ มีแต่ตึกชนิดไม่มีหลังคาเงียบไม่เห็นมีคน ที่ไปเดินสาย
 กลาง ระยะทางเห็นจะราวตั้งแต่วังสวนตุลิตไปถึงถนนดวงตะวัน ระหว่าง
 ถนนริมทะเลกับถนนสายกลางมีสนามแต่ไม่มีหญ้า ปลูกต้นอะไรคล้ายพลับพลึง
 ไม้สักสองสามหย่อม ตรงสนามขึ้นไปมีส่วนกันเป็นคอกไว้นิดหนึ่ง มีต้นไม้

รูปร่างแลขนาดเหมือนแลเท่ากับกิ่งไม้ ที่เขาเอามาทำฐานรองตั้งในโรงสกร
 ประมาณ ๒๐ ต้นได้ ต่อไปนั้นจึงเป็นตึก รูปร่างกระจัดกระจายตามแต่จะเป็น
 ไป มีช่างขวามือแถบเดียว ล่องแวงเข้าที่ร้านแรก ตามชื่อชนนกระจอกเทศ
 เขาออกมาให้ตุ้มตึงหนึ่ง (สามอัน) เรียกราคาถึงปอนด์ครึ่งเยนตราแก่ก็ต่อเสีย
 ถึงสี่ จะให้หกซิลลิงส์ ตกกลงราคาเหลืออยู่ปอนด์หนึ่ง ต้องเต็จออกจาก
 ร้าน ทำมารยาไปอีกร้านหนึ่ง คราวนี้จะซื้อสองมัด เรียกราคาปอนด์ต่อครึ่ง
 เท่ากับอัยมัดเดียวก่อน เยนตราต่อ ๑๖ ซิลลิงส์ ไม่ตกลงออกจากร้านนั้นไป
 ใหม่ คราวนี้จะซื้อสามมัดเรียกราคา ๒๕ ซิลลิงส์ ต่อกันคอแตกคอแดน ตกลง
 เป็นได้ซื้อที่ร้านนั้นอะไร ๆ บรรดาที่ซื้อเป็นเช่นนี้ทุกอย่างว่าไปตามความจริง
 ถ้านึกถึงราคาเมืองเราแล้ว มันช่างถูกเสียจริง ๆ ไช้ชนนกระจอกเทศไบละ
 รุเบียแต่ในเวลาที่ยืนฟังตู่กันอยู่นั้นอดหัวเราะไม่ได้ แต่ความรำคาญก็มีมาก
 ยืนอยู่ประเดี๋ยวประเด๋วอัยคนนั้นมาเฉียดหน้า ประเด๋วอัยคนนั้นโดนหัวไหล่
 ประเด๋วคนนั้นเอาเงินมาชวนแลก ประเด๋วคนนั้นมารับจะนำไปที่โน้นที่นี้
 ประเด๋วยื่นมือสอดเข้ามาล้วงเอาของที่ซื้อทำเป็นจะรับถือไปให้ เขาว่าเป็นห่วง
 เป็นที่ก็พาสูดถ้าไม่เป็นที่ก็รีดเอาเงินเมื่อถึงท่า แต่ส่วนขอทานนั้นไม่ว่าแห่งหน
 คำบลใด เดินรอร้องเคียงไหล่กันไปกับเรา พุดพล่าไม่หยุดปาก ถึงจะนั่งเสีย
 อย่างไรก็คงขอยู่เสมอลงปลายที่สุดไปที่ร้านขายเหล้า ซึ่งได้แอบปอยน์เมนต์
 ด้วยเพื่อจะไปกินน้ำ พุดภาษานั้นเหลือกำลัง ไม่เลือกว่าชาติอะไรใช้ภาษาอังก
 ฤชอย่างโคลมลอยต่างๆ ทั้งนั้น เรียกเอาน้ำกินรับเออนอห่อหมกแล้วไปลิ้มเสีย
 เฉย ๆ กว่าจะได้มาหยุดคุยกันเสียนาน เร่งรัดเข้าให้เปิดเปิดออกมาได้สองสาม
 ขวดแล้วนั่งเฉยเสีย ต้องเตือนกันใหม่เล่า คุณัฒาไศรยคนที่นี่เหมือนกับหัวขี้

ขึ้นหลังแล้วต้องมีคนถือไม้เขียนขวับๆ ตลอดทาง ไม่มีอะไรนอกจากอยากได้
 เงินกับอยากพูด เดินกลับลงมาที่สะพานดูมันจุดตะเกียงอัลลูมิเนชั่นในการรับ
 เจ้าเมืองบัมบ้าย ตะเกียงที่จุดนั้นเป็นหม้อเล็กๆ สีต่างๆ เอาผูกเชือกแขวนแถว
 เดียวรอบโรงที่สะพาน ต้องตั้งนั่งร้านขึ้นไปจุด ใช้จุดด้วยเทียนไขอย่างแพริ
 แลมป์ จะหลอมสักฉิ่งหนึ่งก็ไม่มี แต่จุดข้างแสนประดักประเดิด จุดทางนี้
 ทางโน้นดับ ธิบหรือชอมอแซ เมื่อกลับลงมาทุ้มครั้งฟังจะจุดได้สักเจ็ดแปด
 ดวง ถือแต่ขนวนเงือง่าหยุดคุยกันพล่าม เรือออกยามครึ่งแล้วยังจุดไม่สำเร็จ
 ฤๅเลยออกมีดหนักลงไป ที่บ้านเจ้าเมืองก็จุดไฟ เห็นจะเป็นด้วยค้อยใกล้หู
 ใกล้ตาผู้ใหญ่ค้อยมีไฟทั่วถึง แต่เมื่อเรือออกก็มอดเสียมากแล้ว เมืองเอเดนนี้
 ถ้าดูจากเลนนั้นก็พอดูได้อยู่บ้าง ภูมฐานก็ตั้งนับว่าเป็นเมือง แต่ถ้าขึ้นบก
 แล้ว ถนนร่นแคบดินทรายมันสกปรกเต็มที แต่ยังไม่เลวที่สุด เหมือนอย่างคน
 พลเมือง คนมันก็เหมือนกับดิน ดินก็เหมือนกับคน หม่อมมนตรีถึงออกปาก
 สมบาบ ว่าไม่ได้นี้ก็หมิ่นประมาทชาติมนุษยเลย แต่ทำไมใจคอมันให้
 นึกว่าอายพวกนี้เป็นสัตว์วิธิจานรำไป นี่ฤๅฝรั่งมันจะไม่ว่าเป็นดิวิธิจาน ตั้ง
 แต่ขึ้นไปวันนี้ไม่ได้เห็นผู้หญิงสักคนเดียว แต่ที่เราไปเป็นตอนข้างคนต่าง
 ประเทศ ไม่ใช่หมู่บ้านของชาวเมือง จึงไม่เห็นผู้หญิง แต่ถึงจะไปหมู่บ้าน
 ของชาวเมืองผู้หญิงก็น้อยที่สุด เพราะฉะนั้นคนเมืองนี้ไม่มีเมียเป็นพื้น แต่
 เป็นเมืองที่มีสินค้ามาก เป็นสินค้าป่ามาแต่อาหรับบ้าง ออฟริกาบ้าง เรือ
 ลำนี้นับได้บรรทุกอะไร รับแต่ด่าน เมื่อกลับลงมาบรรทุกด่านยังไม่เสร็จ ได้
 ยืนเสียงพวกกลืนแซ่ด้วยเรื่องคุยกันพลางส่งด่านพลาง ยังเจ้าพวกขายของก็ขึ้น
 มาขายอยู่กลางเรือ ต้องเอาเชือกชิงวงเข้าไว้ เดินผ่านมันชู่อะไรต่ออะไรควัก

ไขว่ไป เสียงจึงไม่ได้ศัพท์ บรรดาห้องใคร ๆ ต้องล้นประแจหมด หลุดเข้าไป
 ไปได้ห้องไหนไม่ว่าอะไรชะโมยสัน ทั้งต้องบีบประตุน้ำต่างกัน ผงด้านร้อน
 เกือบหายใจไม่ออก แต่กับตันจัดให้พ่อขึ้นไปนั่งบนสพาน ได้อ่านโทรเลข
 และเขียนหนังสือกินข้าวในห้องกับตันแล้วอยู่บนนั้นจนกระทั่งเรือออก ได้ดู
 วิธีเขาออกเรือ นำร่องลงมา ตากกับตันยอมให้นำร่องบัญชาหมด ทั้งการที่จะ
 เปิดจักรเดินช้าเดินเร็ว แลถือท้ายอย่างไรนำร่องส่งเรือที่เดียว ที่แท้ก็สักสิบ
 นินิตเท่านั้น เรือก็ออกพ้นท่า ดูไม่น่าจะต้องมีนำร่อง เขาจุดโคมเขียวโคม
 แดงสองข้างไว้เหมือนลำคลอง ไท่นจะมีดวงใหญ่สีขาวสำหรับบอกเขต แต่
 เห็นจะเป็นข้อบังคับที่ว่าให้ต้องรับนำร่องเขามาลง นำร่องบอกกับตันว่า วันนี้
 เป็นวันร้อนผิดปกติ ที่จริงตุ๊กไม่สู้กระไรนัก

๕ ๕
 คืนที่ ๒๒

วันพุธที่ ๑๗ เมษายน

วันนี้เรือเข้าช่อง บ้ายเอลเมนเด็บ แปลว่าทะเลน้ำตา เพราะใน
 ทะเลแดงนี้มีตึลาไต้้น้ำมาก แต่ก่อนถ้าเรือมา ญาติพี่น้องรู้แล้วก็ร้องไห้กลัว
 จะมาเป็นอันตราย บ้านช่องนั้นเป็นทะเลแดงที่มาอยู่ไม่มีใครเห็นฝั่ง มีลมเย็น
 กว่าวานนี้ นกบูบี่ยังบินว่อนอยู่ริม ๆ เรือ มันเห็นน้อยขึ้นมาทันทีหยุดนอน
 ลอยเสียบหน้า หายเห็นน้อยก็บินไปใหม่ ไม่เห็นจับบนเรืออย่างหม่อมราโชทัย
 ว่า

๕ ๕
 คืนที่ ๒๓

วันพฤหัสบดีที่ ๑๘ เมษายน

วันนี้ท้องฟ้าสลัวแดดอ่อน มีลมเย็น ทะเลราบเหมือนน้ำกระจก
 ส่น้ำเงินใสแจ่ม รสชาติกลิ่นเฝ้าอย่างใหม่ทีเดียว ในห้องพอที่จะหยุด

พัตลมได้บ้าง วันนี้อัยพื่อนนวยงษ์ชั่ว ได้รางวัลอีกปอนด์หนึ่ง ข้าไปคงพอ
ใช้แต่จะเอาดีเห็นจะยาก คำวันนี้กรมประจักษ์เอานิราศมาอ่านตอนปีนึ่งที่จะ
ร้อยกับลังกา เปนนันแก่ครั้งที่สองแล้วยังใช้ไม่ได้ ที่เสียดก็เสียดเกินไป
ที่จะเล่าอะไรดูไม่ทั่วถึง เอาหลังเป็นน้ำ ๆ เป็นหลัง เลยต้องเกณฑ์ให้ไป
แก้อีก พวกนี้บังเกิดความวิตกด้วยชั้นเอเดน กลัวจะแห้งแล้งโคมเบืออ่าน เขา
จึงอาราธนาให้พ่อทำ ได้ทำสำเร็จเวลาเดียวกันทั้งสี่น่า ได้คัดสำเนามาให้
อ่านเล่นต่อกันกับที่ส่งมาแต่ก่อนได้ วันนี้เวลาอนหนาวหยุดพักแลสรุดม่านได้

<p>ครันวันรุ่งวราตรีที่สืบท แสนทุกซันพันที่จะกลักสิ้น ค้อยบั้นเทาเบาอร่าแต่ตาหมอ มาจำพรากจากข้าข้าอร่า จะตอบต่อข้อความได้ถามซัก มันเหาะได้ก็ใครระเห็จไป บ้ายสักสองโมงเศษสังเกตเห็น เรือค้อยแล่นเข้าไปใกล้กระชั้น เป็นคิริสีคล้ายดำสักหน่อย เหมือนเดินกองไว้เก่าเก่าเปล้าอร่า บางแห่งพร้อยรอยเหมือนตะไคร่น้ำ แต่เรือทรายชายเขาดูเข้าที่ เรือแล่นวงตรงไปจอดที่ท่า พอเวลาบ้ายห้าโมงครึ่งตรง</p>	<p>เผ่าสทกสท้านใจให้สั่น ถึงจากอื่นไม่เหมือนพรากจากสุดา ได้พูดจ้อเจาะจงส่งภาษา เฟื่องกดาบาศีไม่มีใคร อกจะหักเสียแล้วกรรมทำใจ พุดอยู่ในเกาะลังกาสักห้าวัน แหลมเอเดนเหมือนอย่างเกาะคูเหมาะมัน ดูก็ชั้นเสียนโล่งโปร่งโนยนา ไม่เห็นรอยร่องเด่นว่าเป็นผา ขาดพฤษษาทัญบอนบ่ท่อนมี ไม่เขี้ยวสดสีคล้ายดำมืดหมึ ยอดคิริบ้อมเข้มนเห็นเสาธง เห็นนาวาน้อยใหญ่่น้ำไหลหลง เขาก้ลงสมอทอดจจดาเวี</p>
--	---

เรือสามลำสำคัญว่าเรือรบ
 ทั้งเรือจ้างต่างต่างกระเซียงตี
 พวกชายของร้องอึงทลึงดลา
 มีชนนกเขาหนังกัดไฟ
 จวนพลบค่ำย่ำอึ่งเสด็จขึ้น
 ลงเรือกระเซียงบ้าน่าเกลียดครัน
 มึงตักดูไม่มีจิ้งหะ
 คนถือท้ายชักสายหางเสือตั้ง
 ตามเสด็จลีลามาข้างซ้าย
 เทียวเดินมองจ้องหน้าว่าขอทาน
 บางพวกมาว่าชวนแลกเงินเหรียญ
 ครอบกายคล้ายเปรตเศษเวรกรรม
 ไม่มากมายเท่าไรใช้เบียดเสียด
 เดินตัดหน้าผ่ากลางขวางเกร
 พ่างพ่นปดพิสีม้วน
 ที่ดัดท้าวารมีต้นไม้
 อันตึกร้านย่านนี้มีอยู่หลาย
 สิ้นควักดูทุกอย่างต่างเมืองจร
 ของเมืองนี้มีไซ้โอเทรช
 การชื้อหาน่าจงบเป็นพันธุ์
 บอกราคาห้าตำลึงแล้วฟังต่อ

ชักธงครบเป็นระยงล้วนต่างสี
 สุ่มาลีสลุ่เรือขึ้นเหลือใจ
 ชูสินคำพูดมากดลากโกล
 สมุกใช้ทั้งบุหรีมีอนันต์
 อีกคนอื่นมากมายต่างผายผัน
 อ้ายพวกนั้นเดียวกันเสียงลั่นอึง
 ดูเกะกะวัดเหวี่ยงเสียงผางผิง
 จนไปถึงท่าทอดจอดสพาน
 ทั้งสองฝ่ายคนหลามตามพลุกพล่าน
 บ้างรื้ออันเมืองมาอาสาน่า
 ทำปากเพียรสนเสือกเสือกพูดพลา
 หัวหยิกคำพันขาวาวโซเซ
 แต่น่าเกลียดโดนใครใครหัวไหล่เป
 เหมือนอย่างเตระจนวนนำระอาใจ
 จะหาหนุ่ย้าสักต้นหนึ่งไม่ได้
 เหมือนเขาหักบักในโรงละคร
 แต่ของชายเหมือนกันหมดไม่ลดหย่อน
 วางซับซ้อนเป็นปลาล้ำไ่ม่านาคู
 กับชนนกกระจอกเทศวิเศษอยู่
 เหมือนต่อสู้อย่างทะเลาะเบาะแว้งกัน
 สลึงหน่งนั้นพอซื้อได้มัน

ของอะไรซื้อได้ถูกถูกรัน
ต่อตะบันกันไปใครจะแพ้
ไม่ว่าคนชาติไหนใช้เจรจา
ฉันน้อยใจที่มันไม่พูดมจร
ยื่นต่อของห้องแข่งชดบันเอว
ข้อหอยพิมะกะรังหึ่งสองฝา
สิ้นสามร้อยยี่ถ้วนล้วนไม่เปลือง
เคยฟังพาวาไศรยได้ไต่ถาม
ดีกว่าหมอยยสเดอเธอเป็นไทย
ครั้นเดินไปไกลจะสิ้นสุดตลาด
ร้านสุราของสำหรับรับประทาน
ว่าชื่อน้ำสำหรับรับบริหาน
พาไปหลังร้านจัดซั๊กพั่ว
เจ้าของหายไปข้างไหนก็ไม่รู้
แล้วกลับหายไปข้างไหนยังไม่แล้ว
ต้องอะอะกันกระไรได้เจ้าของ
จึงได้นำเลมอนเตปนโซดา
มันรินพลางพูดพลางค่างจิ้งหะ
ไม่เสวยเลยโปรดให้เรากิน
ออกมานั่งผ่นกัลบรอบสนาม
สนามดินเราดีดีไม่มีอะไร

๘

ที่เปลืองนั้นจริงแท้แต่เวลา
พูดกอกนอกทางขวางนักหนา
เป็นภาษาอังกฤษเจือแต่เหลือเสว
มันสิ้นรสเหลือตำราย้ำท่าเหว
ของเลวเกว่งราคาจนน่าเคือง
ไซ้โอชาสองใบค่อยได้เรื่อง
ไว้เป็นเครื่องฝากพระสงฆ์ที่จงใจ
บาปี่ความใหม่แท้ก็แก้ได้
พบเมื่อใดได้เมื่อนั้นท่านต้องการ
ยุรยาตรเข้าไปในสถาน
ว่าเป็นร้านแอบปอยน์เมนต์เห็นจะดี
เจ้าของต๋อนวับจริงวิ่งออกจี้
ยกแก้วมาให้นั่งตั้งเป็นแนว
อีกสักครู่เห็นคนชนด้วยแก้ว
ไม่ว้าวหนึ่งเฉยเอยซาซา
มามองมองเวียนวนเที่ยวค้นหา
แต่สักห้าหกขวดควดให้ริน
ต้องอะอะกันใหญ่ไม่รู้สิ้น
พอซุ่มลั่นก็ไม่พอจนท้อใจ
อย่าเติมความว่ามีพญาหาถูกไม่
หลังที่ไว้ด่านศีลามาทำเรือ

เห็นเขาตั้งนั่งร้านเป็นการใหญ่
 เทียนแฟร์ทริบหรี่ไม่มีเชื้อ
 จุดดวงนั้นดวงดับกลับจุดใหม่
 จนยามครึ่งถึงกำหนดออกนาวา
 นี้เหตุผลกลใดไฉนนั้น
 จนฝรั่งมั่งคั่งมาเคย
 ขนบนเรือเหลือคู้ชายของ
 เขาเอาเชือกวงไว้มิให้คลา
 ชูแต่ของร้องเรียกให้คนซื้อ
 คุรุปร่างกาเยบข้างเรโรย
 พิเคราะห์ไปให้เห็นเหมือนเช่นยักษ์
 ต่างกวัดแกว่งแสงศรแลศรา
 พระรามแสงศรไปปะชายลั้ม
 ยิงคู้ก็ยิงเบือเหลือรำคาญ
 ชาวลังกาทำทางดีกว่ามาก
 ถึงพูดมากก็ยังพ้องต้องวิญญา
 เมื่อยามกว่าถึงเวลาเรือจะออก
 มาบัดเดียวพินซ่องร้องคำบล

ชื่นจุดไฟรอบหลังคาน่าเบือเหลือ
 พุดพินเผือเอ็ดตะโรเสียงโกลา
 ไม่สำเร็จกันลงได้นานนักหนา
 ไฟที่ทำยังไม่ติดสักนิดเลย
 จึงพากันเหลวไหลจืดใจเอ๋ย
 พุดเบยเบยเหลวเปล่าไม่เข้ายา
 ยืนเป็นกองเบียดกันสนั่นจ้า
 เทียวไปมาได้ทั่วลัวชะโมย
 เสียงอึงอ้อเท่านั้นเอ๋ยร้องเหวอไหวย
 มือโบกโบายชวกไขว่อยู่ไปมา
 เมื่อทศกัศัตรุประน้ามันดัดันมาหา
 พยักหน้าเดินโลดโอดทยาน
 ใหวงอ้อมกันไว้ไม่ประหาร
 ต้องคิดอ่านกลับห้องทอ้งนาวา
 ดูไม่มีใครเป็นทรากภาษากาก
 เจรจากันได้ดีไม่มีจน
 นำร้องบอกทางสันที่ค้ำไม้ขัดสน
 ใบจักรวนวิดวกัดกวารี

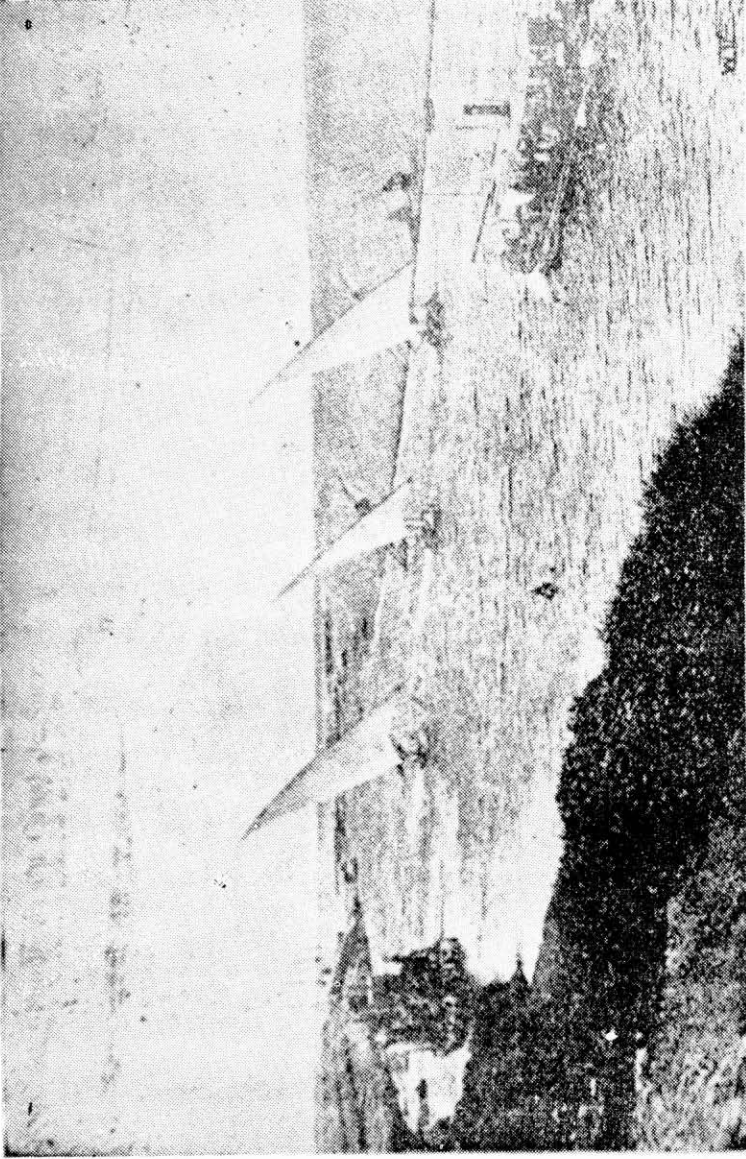
กนท ๒๔

วันศุกร์ที่ ๑๕ เมษายน

วันนี้แสงแดดอ่อนกว่าวานนี้มาก เย็นมาก ชั้นบนดาตฟ้าสวมเสื้อ
สักหลาดพอดี ตั้งกองเขียวเขียวชายอรุณรุ่งมาหลายวัน เรื่องเสื้อชอบ
ใส่แต่เสื้อบางชั้นในไม่ว่ากลางวันกลางคืน ร้อนๆ เย็นก็เช่นนั้น ถ้าเปลือ
ตัวเจ็บลงแล้วจะลำบากมาก แรก ๆ มากี่แต่งตัว พอเคยเข้าตกลงเท่าที่
ที่อยู่ข้างนอก ต่อให้ฝรั่งมาเล่นอะไรต่ออะไรอยู่กับท่านั้น แปลว่าคุ
นเสียหมดทั้งลำเรือแล้ว

รางวัลแข่งขันนั้นฟังเป็นที่ตกลงกันเมื่อวานนี้ ได้แก่มิสซิสมาเลอ โดย
สารมากับผู้แลลูกสองคนเป็นชาติอังกฤษ มาจากฮ่องกงจะกลับไปบ้าน
ไม่กลับอีก เอาของนั้นมาให้กับต้นขอให้พ่อประทานเอง ท่านพวก
กรรมกิจกรมการพากันมาพร้อม พอให้แล้วถึงเขียนกัน ช่วยกันคิด
ออกอยู่ เอาเข็มกลัดทองอย่างแม่ลูกอ่อน (เข็มซ่อนปลาย) ติดที่อก
เหมือนตราแล้วพ่อให้ถ่ายรูป ทั้งพวกกรรมการก็ถ่ายรูปด้วย กับต้นให้ผ้า
พันหมวกกระสาที่ทำเป็นสายตะพายคนละอัน เออะอะเกรี้ยวกราวกันมาก

ไม่มีอะไรทำ ชั่วแต่อ่านหนังสือ เขียนหนังสือกับกวีวิธีจะเที่ยวที่เนเปอล
อย่างไร กินเข้าเย็นวันนี้มีผักโรนีสั้นนุ่ม ๆ เขาทำไม่ได้ใส่มะเขือเทศ
เรียกลูบรือลิตะเลียนเหมือนกล้วยเดี่ยว เรียกมะนาวและน้ำตาลพริกบ่นมาเติม
อร่อยจนตากับต้นเองลอง เลยสั่งให้ทำมาบ่อย ๆ

คลองสุเอซ

กนิ ๒๕

วันเสาร์ที่ ๒๐ เมษายน

เมื่อคืนนี้เวลาจะนอนต้องปิดหน้าต่างกระจกหมด แล้วชักม่านรอบที่นอน แต่ครั้นเวลาอรุณรุ่งตรงตื่นขึ้นเย็นซาไปทั้งตัว ได้นึกแต่แรกนอนแล้วว่าควรจะใส่เสื้อชั้นในสักหลาด แต่กลัวไม่หนาวเช่นคิดจะนอนไม่หลับตื่นขึ้นเอาผ้ากำทลิดข้างที่นอนห่มไม่หายหนาวพาลจะสั่นเอาด้วย จึงเรียกเอาผ้าห่มอีกผืนหนึ่ง คอยทำอะไร ก็ไม่ได้ ประเดี๋ยวได้ผ้ารัศสำหรับคลุมเตียงผืนหนึ่งส่งมาให้ห่ม ห่มชักขึ้นมาข้างบนตื่นหลุด ชักไปคลุมเตียงบนหลุดเหลือกำลัง

ปรอดเห็นจะราว ๗๐ เศษ ไม่ใช่หนาวมากมายอะไร แต่รู้สึกหนาวเพราะเสื้อผ้าที่มหาดเล็กจัดไว้ให้ไม่พอใช้เท่านั้น

กินข้าวแล้วขึ้นไปดูแผนที่กับกับตัน เลยพูดกันอยู่บนสพานแลในห้องจนบ่าย ๔ โมง อากาศมืดแต่ไม่เห็นฝน แลเขาเดินผิดกับที่เคยมาคราวก่อน มาติดฝั่งข้างแอฟริกา กับตันให้ตลับยี่ป้อนอันหนึ่งมีรูปไก่ทางยาวงามดี นึกอยากจะส่งพระยานวิศรให้ส่งเข้ามา เขาว่าหลวงสุนทร^๑ แลหม่อมอนุวงศ์^๒ มีแล้ว แต่ทางยาวออกมาก็ร่วงเสียเห็นที่จะจัดแล้วจึงจัดไว้ พิเคราะห์ดูเรื่องเสมหะหน้าที่จะไม่หายขาดพอเห็นได้ว่าอากาศที่แห้งแลเย็นนั้นทำให้เสมหะอ่อนชุ่ม ถ้าร้อนหายใจพาลมร้อนเข้าไปให้เสมหะในลำหลอดหายใจนั้นแห้ง น้ำร้อนจึงค่อยสลายทิ้งที่ลำยากมักแห้งกรัง ที่ร้ายมากนั้นขึ้นเปือก

๑ หลวงสุนทรโกษา คอยเหล ๗ ระนอง (ต่อมาเป็นพระยาปัทมทรภูบาล)

๒ หม่อมอนุวงศ์วรพัฒน์ บ.ร.ว. สำเริง อิศรศักดิ์ ๗ กรุงเทพ (ในรัชกาลที่ ๖ เป็นพระยาพนปรีชา)

ปนกับร้อน ส่วนร้อนซั๊กแห้งแลเหนียว ส่วนชื้นทำให้ชุ่มพองแต่ไม่พองที่จะทำให้เหลว จึงเป็นเวลาร้ายไม่สบายกว่าเวลาอื่น เพราะเสมหะซึ่งค้างอยู่ในหลอดหายใจ การที่เป็นเช่นนี้จึงเห็นว่า จะสบายเมื่ออยู่ในเมืองหนาว ถ้าไปอยู่ในที่ร้อนชื้นคงกลับเป็นอีก พ่อจึงไม่มีความหวังใจว่าจะหายขาดได้ เว้นไว้แต่หมอเขาจะมียาแก้ไข้ประการใด นั่นเป็นทางที่จะดูไปก่อน แต่คงรู้ไม่ได้ว่าหายขาด ถ้าไม่กว่าจะกลับไปถึงบางกอก จดหมายพ่อนี้ได้ตั้งใจแต่จะเขียนความรู้สึกในใจอันเป็นส่วนตัว ไม่ได้พยายามที่จะเขียนเล่าถึงภูมิประเทศศาสนาบาปุหรืออย่างใด เพราะการเช่นนั้นได้มอบให้หม่อมมณเเรนทร์เป็นผู้เขียนส่งเข้ามาซึ่งที่ประชุมเสนาบดี คงจะลงในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ถ้าได้อ่านหนังสือนี้เป็นหลักเอาจดหมายพ่อเป็นมลายสำหรับรู้เรื่องเงาะตัวแล้วจะเข้าใจแจ่มแจ้งได้ดี

พ่อรีบจบหนังสือฉบับนี้ลงเสียก่อนเวลาไปถึงสุเอส เพราะเป็นเวลากลางคืนแลไม่มีท่าทางที่ควรจะขึ้นอย่างไร เป็นแต่เรือจะไปถึงในเวลาสองยามวันนั้น รอให้หมอลงมาตรวจ แลรับโคมสำหรับเรือที่จะเข้าคลองกับทั้งฟังว่ามีเรืออะไรเดินอยู่บ้างจะเข้าได้ด้าย บางทีก็จะได้เข้าภายใน ๗ ทุ่มอย่างช้าที่ต้องคอย ๔ ชั่วโมง เรื่องในคลองแลปอดเสดจะไว้เขียนพ่วงนี้ต่อไปทีเดียว เขียนหนังสือแล้วคิดจะขึ้นไปคูเมืองสุเอสอยู่บนสะพาน

พ่อคิดถึงลูกเหลือประมาณทีเดียว สारพัดในการหนังสือที่เคยใช้ต้องทำเองทั้งสิ้น จนนอนฝันไปว่าให้หญิงน้อยอ่านหนังสือ Development of European Nations ให้ฟัง (เพราะพ่อกำลังอ่านอยู่) นอนฟังสบายเพราะนอนจริง ๆ นึกเปลี่ยวใจที่ไม่มีใครช่วยในการหนังสือยังไม่เคยลืมนึกถึงแต่สักวันหนึ่งเลย

จุฑาลงกรณ์ ป.ร.

ป.ล.

๕ ๕
กนท ๒๕

วันเสาร์ที่ ๒๐ เมษายน

(ต่อตอนกลางคืน) พอเรื่องจบประมาณสักครึ่งชั่วโมง เรือเจ้าท่าแลหมอลงมา หมอนั้นมีมาหลายคน ผู้ชายบ้างผู้หญิงบ้าง พอไปดูเขาตรวจชั้นที่ ๓ ก่อน เอามาอินเรียงแถวที่ตาดฟ้าชั้นล่าง หมอเข้าไปคลำรักแร้คลำใต้ต้น การที่คลำนั้นดูเหมือนสักแต่ว่าพอดู ๆ ฎาไม่ดูก็เพียงแต่ทำท่าก้มพอ ส่วนฝรั่ง ดูเป็นการสนุกหัวเราะกันคิก ๆ คัก ๆ แต่ดำเจ๊กแล้วยกแขนขึ้นบนหัวหน้าตั้ง ตกลงทุกคน คราวนี้จะตรวจชั้นที่หนึ่งแต่เพื่อนั้นยกไม่ต้องตรวจ แต่เพื่อนอยากจึงลงไปประชุมกับเขา ที่ประชุมนี้ห้องกินเช้าชั้นล่าง ให้อินเรียงกัน เป็นแถว นางหมอผู้หญิงเขามาตรวจ เป็นคนกลางคนคล้ายยายลอฟต์ส พอมาถึงพ่อแกบอกว่าการที่เพื่อนั้นฟรีไม่ต้องตรวจ ขอเชิญเสด็จกลับไปตรวจคนอื่น ตรวจคนอื่นนั้น หมายถึงจะทำอย่างไร หมอถามคนโดยสามัญนห่างกันสัก ๓ วา เอาบาญชีออกมาทางแต่ก็ไม่ยกต้องอ่านชื่อ นับหนึ่งสองสามสี่พอกคนครบ บาญชีก็บอกแล้วเลิกกันเท่านั้น แล้วไปดูเขาตรวจชั้นที่ ๒ พวกนั้นสนุก เกรี้ยวกราวกันมาก เล่นตลกต่าง ๆ แต่การตรวจก็แปลกกว่าชั้นที่ ๑ ยายหมอนั่งที่โต๊ะเอาบาญชีออกมา ต้องเข้าไปบอกชื่อตัวให้กาบาญชีที่ละคน แล้วก็เท่านั้นเอง มันชั้นที่แรกจะตรวจดูเอะอะเป็นการใหญ่มาก แต่ครั้งถึงการที่ตรวจกลายเป็นท่าพิศ พิธินั้นก็ทำตามยศเป็นชั้น ๆ ด้วย การตรวจนั้นสำเร็จใน ๗ ทุ่ม พอเห็นว่าตึกแล้วจะไม่มีใครลงมา พอดอดเสื้อเขาก็บอกว่าเจ้าเมืองลงมา ต้องกลับแต่งตัวใหม่ขึ้นไปรับ ที่แท่นสุรหารของครักษ์แลมาศเดอออฟเชเรมอนนี่มาก่อน ราชของครักษ์นี้ชื่อเซียปาซา เป็นที่อย่างเจ้าพระยาสุรศักดิ์

เพราะซิกิปาซาอย่างที่ว่าพระยาสุรวงษ์ ไปตามเสด็จ ที่อาเล็กแซนเดรีย แลซุล-
 ฟีการ์เบย เป็นที่อย่างพระยาอนุรักษราชมนตรีแยกรลงมาประจำตลอดเขตแดน
 อียิปต์ ว่าเคติฟอยากจะมารับเอง แต่ถึงกำหนดลงไปเปิดโชะอะไรในการบุญ
 ที่อาเล็กแซนเดรีย ขอให้บอกนัดหมายว่าจะตามไปพบกันแห่งใดแห่งหนึ่งที
 ยุโรปในเดือนมิถุนายน เวลานั้นรถไฟพิเศษจัดมากอยอยู่พร้อมแล้ว ขอเชิญ
 ให้พ่อขึ้นไปนอนปอดเสดที่เดียวจะถึงในก่อนสามยาม พ่อว่าอยากจะไป
 ทางเรือจะได้ดูคลอง แล้วนำฮาสิมปาซา พระยาสมุทบุรานุรักษ์ ชัลชเบย์
 ผู้บังคับการโปลิศรักษาคลอง แลมองสิเออเดอตรูริสเป็นผู้บังคับการโปลิศแม่น้ำ
 เจ้าคนนั้นพูดอังกฤษได้ นอกนั้นพูดฝรั่งเศส ท่านสมุทราชของครักษ์ตั้งต้นสืบ
 ไปในภาษาอังกฤษได้นิดหนึ่งล่านึกไม่ทันต้องมีล่าม แต่ถ้าพูดธรรมดาพอจะ
 โชลกกันไปได้ แลนอนอยู่ในเรือทั้งสองคน เรือเข้าคลองไม่ได้จนสว่าง
 จะคอยดูเข้าคลองจึงเลยนั่งอยู่จนสว่างจึงได้นอน นอนไม่ใคร่หลับ เห็นจะ
 เป็นด้วยตะกลามกินแซนดิวชิถึง ๓ ชั้น แลมีลูกสตรอเบอร์รี่มาจากบนบกกำลังสด
 แลใหญ่มากอร่อยเสียจริง ๆ กิน เข้าไปเต็มจาน เพราะอดผลไม้ มาเหลือกำลัง
 พ่อช่างคิดถึงลูกเสียเหลือล้น เพราะกินอะไรอร่อยเคยกินด้วยกันเสมอ ลูกมัน
 โดกว่าที่ยาวาสองเท่าแลไม่มีกลิ่นแดงหนูเลย ที่มีกลิ่นเห็นจะเป็นด้วยสุกเกินไป
 ฤยังไม้สุกนี่มันกำลังพอดี แต่เพราะมันมีเปรี้ยวในนั้นมากจึงเสาะท้อง ต้อง
 กินน้ำแฉ่ำเสียทีเดียว รู้สึกตัวเมื่อราวโมงหนึ่งเรือเข้าคลองแล้ว แต่่วงไม่
 ได้ลุกขึ้นดู กินน้ำแฉ่ำแล้วจึงหลับสนิท ไม่มีของจะฝากเพราะถึงกลางคืน

พระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๖

ค. ๔
ค. ๒๖

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ เมษายน

หญิงน้อย

พ่อไม่ได้กำหนดเป็นหนังสือฉบับใหม่ เพราะจะให้งบวันกันที่
วันนั้นเข้าเอาพวกอียิปต์ไปกินด้วย คลองตอนนั้นอันอิสไมเลียที่เป็นกึ่งทาง
มาแล้ว ประเดี๋ยวเดียวก็ถึงตอนลงเขื่อนสำเร็จ แต่ได้ความว่าตอนกลางเขื่อน
ยังไม่สำเร็จเหมือนกัน ที่จริงมันก่อสร้างมาก คือในระหว่างเอเชียกับ
แอฟริกา แต่ก่อนนั้นเป็นทะเลแคบ ๆ เช่นทะเลแดง ที่หลังต้นชัน จะเป็น
ด้วยเขาไฟหรือทรายบนฝั่ง มีพายุพัดเป็นลม บ้าหมูไปรยลงไป นานเข้าก็ต้นชัน
ได้ ที่ซึ่งทะเลลึกแลกว้างทรายถมไม่เต็มได้ก็เป็นทะเล เล็กบ้างใหญ่บ้างน้ำไหล
ไปไหนไม่ได้ ที่ทรายโรยมากก็ตอนสูง ที่น้อยก็เป็นทรายพอน้ำจะ ๆ แต่
น้ำยังเค็มอยู่ จึงเป็นเกลือในที่ที่น้ำท่วมเท่านั้นเกลือ แต่ไม่ต้องทำอะไร
เกราะชั้นเองคอยแต่ไถ่ ง่ายกว่านาเกลือของเรา ในที่ที่น้ำลึกลงไปกว่า
นาเกลือมีปลาชุมมาก เหตุด้วยเวลาน้ำทะเลขึ้นท่วมเข้ามาโดยเร็วปลาก็ไหล
เข้ามาตามน้ำ ครั้นเวลาน้ำลดค่อย ๆ ลดออกไป ปลาไม่ทันรู้ตัวที่จะออก
น้ำจืดก็เลยติดอยู่ในที่นั้น จึงมีนกต่าง ๆ นานา ตั้งแต่แรกกระทุงลงไปจน
นกเล็ก ๆ เต็มไปทั้งนั้น นกกระทุงแลชาวสุตตาจนเหลือเชื่อว่าเป็นนก แต่

เขายังไม่ได้ช่วยเป็นที่ทรายไปทั้งนั้น เขาจึงใช้ตลปด้วยอวนอย่างหนึ่ง ๆ เขา
 กิ่งไม้บังเข้าไปยิงอย่างหนึ่ง คลองที่ซุดมานั้น เขาซุดค้นหาที่ซึ่งมีห้วงน้ำขังอยู่
 คือที่ทรายลึกหน่อย ให้เบาแรงเป็นที่ตั้ง แต่ห้วงอื่น ๆ เป็นห้วงเล็กกว่า
 ล้ำคลองที่ซุด จึงไม่มีใครปรากฏเช่นห้วงน้ำบิตเตอเล็กแลบิตเตอใหญ่ ซึ่งแล
 เห็นเป็นทะเลเหมือนทะเลสาบนำเมืองสงขลาแลพัทลุง การซุดนั้นยากเพราะเป็น
 ทรายรวดลงไปลึกจึงถึงกะส้าหอยเหมือนอย่างเราซุดคลองเล่นในหาดทรายเปิด
 น้ำเข้าไปทรายก็พลอยลงไปเต็มต้นเขาสงเขื่อนสองข้าง แต่ยั้งต้องโกยในกลาง
 อยู่เสมอ เขื่อนนั้นก็ยังไม่ได้ตลอด ซุดคลองนี้ดูลำบากกว่าคลองกิลในเยอรมนี
 มาก ด้วยที่นั้นเป็นดินแข็งตัดตรงลั่ว แลทำภายหลังคลองนี้ เป็นการศึกษา
 สำเร็จแล้วไม่ต้องทดลอง ข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งนี้ ตามลำคลองนี้ไม่มีน้ำ
 จะกินตั้งแต่เริ่มแลกมา ซุดบ่อก็ไม่ได้น้ำ จึงซุดคลองชักสายน้ำจืดมาแต่แม่น้ำ
 ไนล์ เคียงกันมากับคลองใหญ่แลทางรถไฟจนถึงปอดเสต แล้วปิดให้ตันไม่หล
 อย่างเดียวกันกับคลองราชดำริห์ที่ประทุมวัน มีน้ำจืดใช้ได้ตลอดปี ตามริม
 คลองนั้นปลูกต้นสน ชั้นที่มันไม่โตเท่าไร เมื่อคราวพ้อมาสืบปีแล้วนั้น
 ต้นสนก็สูงอยู่ในแปดศอกสิบศอก ก็เห็นจะปลูกมาแต่แรกเปิดคลอง คือใน
 แผ่นดินพระจุลจอมเกล้านั่นเอง ครั้นมาคราวนี้เห็นยังเล็กกว่าต้นสนที่สวนดุสิต
 ก็มี เท่ากันนั้นมีน้อย เขียว ๆ เสียโดยมาก บางตอนกลับจะว่าเล็กสง เห็น
 จะเป็นด้วยรากเดินไม่ได้ ไม่มีน้ำจะกิน จึงไม่แตกกิ่งออกไปได้ สพานข้าม
 คลองที่กิลมีสะพานเหล็กเรือกำปั่นลอดได้ แต่ที่นี่ไม่มีเลย จะเป็นด้วยไม่ต้อง
 การ แลถ้าจะทำขึ้นก็ที่จะต้องลงทุนมากกว่าคลองกิล ผู้ที่จะข้ามไปมานั้น
 ขี่แต่พ่อค้าอุฐูที่ไปมาค้าขายในแผ่นดินอาหรับปากตวันออก มีพวกอาหรับ

ชาวป่าเรียกว่าเบตวนมาปลูกเตนต้อยู่ในกลาง ๆ ทราย เห็นเรียวยาวตามทาง
 พวกนี้ไม่มีบ้าน แลมักจะเป็นผู้ร้ายปล้นตชิงเที่ยวย้ายไปย้ายมา เวลาที่จะย้าย
 ไปไหนก็ถอนเตนต้อยกครอบคร้วพามาหาอุรุและไปตั้งอยู่ที่อื่นต่อไป การที่ชุด
 คลองนี้เริ่มแต่แผ่นดินทูลกระหม่อมปู่ มีฝรั่งเศษผู้หนึ่งชื่อมองซิเออเดอเลสเสป
 เป็นผู้คิดว่าจะชุด แต่เป็นข้อใหญ่ใจความที่ต้องปรึกษากันมาก อังกฤษเป็น
 ตัวขัดขวางอย่างเอก เหตุด้วยหวงประเทศอินเดียนเดียลัวเรือรบต่างชาติจะไปถึง
 ง่าย ที่มีรถไฟเดินผ่านระหว่างกัวทเลอยู่นั้น ไม่น่ากลัวอันใดเหมือนเรือจะ
 ผ่านไปพร้อมด้วยสาตราวุธ เพราะมันย่นทางลงมา ๑๕ วัน แต่ฝรั่งเศษครั้ง
 นะไปเสียที่ ๓ อุดหนุน มีทุนรอนของฝรั่งเศษมาก เงินพอแล้วแต่ไม่มีคน
 ที่จะรับจ้าง จึงต้องมาชวนเสดปาซาเจ้าเมืองอียิปต์ให้เข้าหุ้นส่วน ให้ฟรีแชร์
 แลมีข้อสัญญาให้ช่วยเกณฑ์จ้างพวกพลเมืองอียิปต์ ที่เรียกว่าเฟละฮินเดือนละ
 ๒๐,๐๐๐ คน เป็นการเคียดริ้นผู้คนระส่ำระสายมากนัก ครั้นเมื่อเสดปาซา
 ตาย อีสไมลปาซาเป็นเจ้าเมืองอียิปต์ไม่ยอมเกณฑ์คนไปชุดคลอง เกิดเป็น
 ความกับบริษัทีร์ต้องปรับปรุงกันเอะอะมาก บริษัทได้ส่งเงินค่าปรับนั้นไป
 สร้างเครื่องจักรมาชุดคลองต่อมาจนสำเร็จ แต่อีสไมลปาซาแกลเป็นคนทรู
 เหลือประมาณ ถึงเชิญเอมเปร์สยูนิเมียนะไปเสียนมาเปิดคลอง สร้างวัง
 ขึ้นรับใหม่ทั้งวังที่เมืองอิสไมเลีย ถวายของเครื่องพระสำอางประดับเพชรแล
 ทับทิมทั้งสำรับ แลแขกอื่น ๆ ก็มาก สิ้นเงินเท่าใดจำไม่ได้แน่ กว่าสิบแปด
 ล้านแฟรงก์แต่ชัวเปิดคลอง แก้เลยล่มจมเพราะเรื่องทรู ถึงต้องถูกถอด
 แลเมืองก็เป็นหนี้เขายับเย็น จนเจ้าหนี้ยัต้อยู่จนทุกวันนี้ แต่ความมั่งมีมันไปอยู่

ที่ฝรั่ง เมื่อแรกลงทุนเข้าแชร์กันแชร์ละห้าร้อยแฟรงก์ เพราะมันได้กำไร ดอกเบี้ยเหลือสั้น จนเดี๋ยวผู้ชายแชร์ละ ๔๕๐๐ แฟรงก์ก็ยังมีผู้ซื้อ เมื่อคิดดู ผู้ชายยังถือแชร์ละ ๕๐๐ แฟรงก์อยู่แต่ก่อนไม่ได้ซื้อ ขึ้นราคาจะรวบ สักเพียงใด ในการที่ซื้อ ๔๕๐๐ นี้ก็ต้องคิดว่าดอกเบี่ยคงไม่ต่ำร้อยละ ๕ ถ้าต้นทุนเพียง ๕๐๐ แฟรงก์จะมีได้มากเหลือเกินเต็มทีๆ นี่เป็นส่วนประโยชน์ที่ฝรั่งเศษได้ จากคลองนี้

แต่ยังมีแก๊งขึ้นไปยิ่งกว่านี้อีก คืออังกฤษอันเป็นผู้ไม่เข้าตาชอบเรื่อง ชุกคลองนี้มาแต่ต้นเดิมดังที่กล่าวแล้ว กลับได้ใช้คลองนี้มากยิ่งขึ้นกว่าใครๆ หมด ไร่แต่เท่านั้น เมื่ออิสไมลชวนลงจวนจะต้องเลหลังนั้นแอบเข้ามาขอปันแชร์ ของอิสไมล เป็นต้นทุนถึงสี่ล้านปอนด์ แล้วซื้อได้แชร์ละ ๕๐๐ แฟรงก์ด้วย เพราะอิสไมลแก่ได้เปล่าก็มี ลงทุนไปบ้างก็มี ชายแชร์ละ ๕๐๐ แฟรงก์เท่า เดิมก็ไม่ขาดทุน ในเวลานั้นราคาแชร์ที่ขายกันอยู่ในตลาดสองพันแฟรงก์ ไม่ใช่เวลาที่กำปั่นตีตกต่ำซึ่งเคยขายได้แต่เพียงแชร์ละ ๒๑๐ แฟรงก์ก็มันนั้น ไร่ แต่เท่านั้น ไร่เข้ามาช่วยอียิปต์ในการปราบปรามการจลาจลยึดเอาเมืองอียิปต์ ไร่เป็นผู้ทำนุบำรุงแต่คนเดียว กันฝรั่งเศษซึ่งกำลังกระปลกกระเปรี้ยในเวลา นั้นออกเสียได้ ความคิดเขาเดินเป็นอันหนึ่งอันเดียวแน่นแค้นกริบ ๆ เข้าไป ไม่ได้มีดอยหลังเลยตลอดเวลาห้าสิบปี การที่เป็นได้ดังนี้ เพราะอังกฤษมี หลักฐานการปกครองมันคงเรียบมาเสียห้าร้อยปีจริง ๆ แล้วด้วย เมืองอื่น จึงไม่มีใครจะว่องไวเหมือนหน้อย ๆ ไปก็ทลายดอยหลังเสียแล้วจึงตั้งต้นใหม่

รูปหมู่ก่อนเสด็จบกกกโปตเสต

บนด้วยเรื่องคลองมาตลอดแล้ว หนึ่งจะว่าด้วยดังปอดเสด เรามาถึง บ่าย ๕ โมง แต่ที่นี้กลางวันมันมากขึ้นมาทุกที หนาวก็มากขึ้นทุกที ปอด ในแคบิน ๗๑ กลางแจ้ง ๖๘ เรือค่อยๆ เลื่อนเข้ามา พอลงบันไดขึ้น เห็น แผลกแต่ตอนข้างขวามือ การชูดอ่าวจอดเรือเห็นจะมีมากขึ้นสักหน่อย การ ที่รู้ว่าชูดไม่ชูดนั้นใช่จะเห็นเป็นน้ำเป็นดินอะไร ที่ตรงไหนเป็นน้ำแลเป็นน้ำ ไม่มีทรายปริ่มๆ แปลว่าตรงนั้นชูด ถ้าไม่สังเกตก็คล้ายกันทั้งบกดูน้ำ แต่ ข้างซ้ายมือมันเป็นที่ตึกกรมเป็นตัวเมือง มีชูดเข้าไปเป็นอ่าวๆ สำหรับจอด เรือ มีเรือรบไอรอนแคลดอิตาลีลำหนึ่ง อังกฤษลำหนึ่ง มีทหารยืนค้ำบั ทั้งสองลำ ด้วยในคลองเขาห้ามไม่ให้ลุด แต่เมืองลุดข้างริมทะเลได้ยินเสียง เบาๆ จอดที่ตรงหน้าตึกบริษัทคลองซึ่งมีโคมหลังคากระเบื้องเคลือบสีเขียว หมอลงมาตรวจก่อนแต่ไม่ทิ้งหมอดูยเห็นเสียแต่กลางคืนแล้ว มาทำอะไร บ้างก็ไม่ทราบ เจ้าบ้านผ่านเมืองรดวัดอะไรลงมากอยอยู่พร้อมที่ท่า แต่เห็น จะรอมอดตรวจ เพ็ญ กับพระเสนีพิทักษ์ หลุดลงมาก่อน เพ็ญอันชัน มาก ไม่เคยเห็นอันเท่านี้ตัวบอกหาย แต่หมอลงมาว่าอีกสองบั้งจะสนิท ค่อนนั้นจึงคอบเวเนเนอราล ชื่อปริฮิมสะลิมาชา กับผู้บังคับการโปลิศ ในลำคลอง ชื่อซัลซเบย์กับมองลิเออเดอตูริสผู้บังคับการโปลิศลงมารับรับส่ง เกติพมาให้ต้อนรับแลเชิญเสด็จขึ้นบก ตากงสลุเยอรมันได้เคยพบแต่คราวก่อน เข้ามาเป็นเจ้าเข้าเจ้าของ คำที่มาเรือเยอรมัน

๑. พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม ประจวรออกไปพักรักษาพระองค์ อยู่ที่อียิปต์

๒. พระเสนีพิทักษ์ เปลี่ยน ทักษิเสวี ไปตามเสด็จกรมหมื่นพิไชยฯ (ในรัชกาลที่ ๖ เป็นพระยาจันทรมงคล)

พ่อชั้นบกในเรื่องของรัฐบาลกับพวกข้าราชการเดอรัททั้งปวง ชั้นรดแรกกับสมุหราชองครักษ์ บริพัตรชั้นกับผู้ว่าราชการเมือง รวบรวมใจความในข้อที่เห็นเมืองปอตเสตเป็นอย่างไรนั้น ตอนข้างเก่าคือข้างใต้เหมือนอย่างเดิมไม่ได้แปลอะไร แต่หาตงออกออกไป ข้างเหนือริมทะเลทำถนนออกไปแล้ว มีตึกราย ๆ มีที่ว่างยังเป็นน้ำเฉาะและอยู่ก็มี เห็นจะเท่ากับกับเมืองเก่าจนผู้ว่าราชการแลศาลเมืองยกออกไปทำริมทะเล สร้างขึ้นใหม่พึ่งจะแล้วในบั้นเอง ไม่ใช่แต่ไม่เคยไปคราวก่อน ที่เหล่านั้นคราวก่อนยังเป็นทะเลอยู่ เรือยนต์เกียงที่เคยอยู่ปากคลองนั้น เดียวนี้หลุดลึกลงมาแล้ว แต่ความจริงตอนใหม่นั้นยังโรเวอไม่แน่นอนเหมือนตอนเก่า ถ้าจะนึกหน้าเมืองปอตเสตจะเทียบกับเมืองใดในช่วงตะวันออกยังไม่ได้ มันเป็นเมืองฝรั่ง ฝรั่งก็ไม่ใช่ชาติอื่น ฝรั่งเศส ยังไม่โตมากจริง แต่สิบปีออกไปเกือบครึ่งหนึ่ง มีท่าทางที่จะโตเร็วมาก แต่ต้นไม้แลเดิมที่ ที่ปลูกตามถนนโตแล้วก็แห้งร่วงแรง ที่ปลูกใหม่ก็ไม่เห็นนำว่าจะรอด แต่เป็นความทเยอทยานของพวกนี้ ดูเหมือนไม่มีอะไรที่สำคัญยิ่งกว่าจะหาดอกไม้มาแต่งมาประดับในเวลารับแขก ไปบ้านแถวเนอ ในห้องเลี้ยงน้ำชาเป็นแจลียงเรอเนอ ไม่จำเป็นที่จะต้องแต่งดอกไม้เลย ควรๆแต่งดอกกุหลาบเสี่ยออกหุรุ โต๊ะกินข้าวที่ไฮเตล ดึงแก้แต่งปกคลุมไปด้วยดอกไม้ ดอกกุหลาบของเขาดีกว่าบ้านเราเป็นอันมาก เพราะเขามีสีต่าง ๆ ดอกใหญ่ ๆ ไม่เหมือนกับเรา ลงอยู่เพียงชมพูซ้อน วันดีคืนดีจึงจะได้เห็นกุหลาบเหลือง แต่ลองถามดูเถิด มาจากไกโรทั้งนั้น ไกอโรเองลองถามดูเถิดมาจากยุโรปทั้งนั้น เมืองที่มีต้นไม้ดอกไม้ไม่น้อยเขารักต้นไม้ดอกไม้

เมืองที่มีเผื่ออย่างเช่นเราไม่มีใครแลดู หัดเคยมีมาเสียแต่เด็ก ๆ เงินก็เอา
มือละคันไม้รูตไปเล่น

เรือนเจ้าเมืองนี้ทำชอบกล มันยาว ๆ แลบ ๆ เห็นจะคอดกลางพอ
เข้าประตูข้างหน้าจะขึ้นกะดักก็แลเห็นประตูข้างหลัง แต่เป็นตู้กระจกก็เต็มที
แกเสียงน้ำชาที่จะเห็นท่าเราจะชอบใจอย่างอังกฤษ พ่อไม่กิน เรียกกาแฟ
อียิปต์ออกจะประดักประเดิด ดูเหมือนพระวิสุทธิสุริยศักดิ์ เสียกระไรเลย เป็น
แต่ວັນกว่าโตกว่า จะบอกว่าคนอื่นไม่ได้เป็นอันขาด พ่อขอเสียอย่าให้มีการ
รับรองอย่างอื่นต่อไปอีก แต่ยอมให้แกช่วยเหลือว่าจะพักที่ไฮเทลไหนดี
ตกลงเป็นเลือกฮีสเตอนเอกสเซนซ์ ซึ่งเป็นไฮเทลทำใหม่ พวกกันไปทั้งหมด
ออกแท้ ๆ ตามถนนมีโปลิศราย และมีโปลิศมานำรถรับกันเป็นทอด ๆ และ
ประจำอยู่หน้าไฮเทลเป็นนิจ เขามันนั่งเล่นอยู่ข้างล่างฝากระจกรอบ ตาม
เฉลียงริมถนนมีคนมานั่งเล่นในเวลาเย็นจนค่ำแน่นไปทุก ๆ แห่ง เหมือนใน
เมืองฝรั่งเศสเวลาหน้าร้อนแต่ไม่เห็นกินเข้า เวลาเราไปนั่งอยู่ที่ชั้นล่าง คุณ
กระไรเลย แต่กับเข้าไม่ร่อย สู้ในเรือเราไม่ได้ กินเข้าออกไปกินเฉลียง
ทำทางมันไม่น่าสบาย ก็ชั้นที่ชั้นขึ้นไปก็เป็นห้องนอน มีห้องบิลเลียดชั้นหนึ่ง
ทางเดินอยู่ในกลางเรือมีห้องข้างซ้ายข้างขวา ดูเหมือนในทางเดินจะมีตเคื่อง
ตกแตงก็แล้ว แต่ใช้ลิฟต์ไม่ว่าอะไรใจปาดะ ดูเหมือนชั้นล่างไม่ใช้อะไร
นอกจากนั่งเล่น ลิฟต์นั้นกว้างพอจุ ๖ คน ใช้แรงน้ำอย่างเรียกว่า ไฮดรอลิก
ต้องมีคนประจำอยู่ในนั้นคนหนึ่ง มีสายลวดซึ่งยื่นลงมาตลอด ๖ ชั้น เวลา

๓. พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ม.ร.ว. เบ็ญ มาลากุล ๗ กรุงเทพฯ ๙ (เป็นเจ้าพระยา
พระเสด็จในรัชกาลที่ ๖)

จะขึ้นอายตาเจ้าพนักงานต้องสาวลวดนั้นขึ้นไป ขึ้นด้วยแรงคนเป็นแต่มีเครื่อง
ถ่วงให้เบาแรง เวลาจะหยุดต้องเอามือไปค้อย ๆ รอสายลวด แล้วจึงจับให้
หยุด อัยตาเจ้าพนักงานนั้นเห็นจะดึงมือแดงทีเดียว ประเดี้ยวชั้นนี้ครั้ง
ประเดี้ยวชั้นนี้กว้าง ไม่มีหยุด ไกลร้อยโยชน์แสนโยชน์ไม่ขอเป็นตาเจ้า-
พนักงานลิฟต์

ก่อนเวลากินเช้า ได้ไปเที่ยวห้างริม ๆ นั้นเอง การมันใหญ่มาก
เหมือนพระยารัตนธิเบศร์เมื่อจะออกเดินจากชมรมนี้ชมรมโน้น มีโปลิตมาไปกัน
คนเสียก่อน แล้วราชองครักษ์แลเจ้าเมืองกรมการเดินสองข้างเหมือนพราหมณ์
พวกคนก็ดูแน่นเหมือนดูพระยารัตนธิเบศร์ แต่ของไม่มีอะไรนอกจากของฝรั่ง
ตามเจ้าของเมืองเองแถมก็ว่ามีดีแต่ห้างญี่ปุ่น แต่คนขายไม่ใช่ญี่ปุ่น เป็นอิรวบ
มาอีกต่อหนึ่ง ของทำดีจริง ๆ นำพิศวง ดีกว่าที่เคยเห็น ๆ เป็นอันมาก มัน
เข้าใจที่จะแปลงรูปแลแก้ความชอบใจของฝรั่ง ประกอบทั้งความฉลาดในการ
วาดเขียน ถ้าว่าราคาเท่า ๆ กันแล้ว จะหาของฝรั่งดีได้เหมือนไม่มีเลย ตกลง
เป็นหาของในเมืองไม่ได้จริง ๆ สักร้านเดียว นอกจากหม้อที่ส่งมา ผ้าคลุม
หัวแขกนั้น ถึงทำเมืองฝรั่งนั้นก็จริง แต่ลวดลายแลหน้าตามันก็เป็นแขก จึง
สมมติเอาว่าเป็นของแขกที่หนึ่ง พอเข้าใจว่าไม่แพง แลคิดเห็นว่าถ้าใช้ไป
ผ้าห่มเห็นจะงาม หนักมากอยู่สักหน่อยหนึ่ง แต่มันแวววาวดี เลิศฝรั่งทำไม
ห่มได้ เลิศแขกจะห่มเป็นไรไป ไปเที่ยวอยู่ไม่ถึงครึ่งชั่วโมงกลับมาไฮเทค
พูดกันต่อไปใหม่ คราวนี้ไปไล่เสียงถึงเจ้าเขมร พวกข้างแขกไม่ได้เกี่ยวข้อง
อันใดเลย กรมการอังกฤษซึ่งเป็นผู้ให้การนั้นว่าตัวได้เห็นแต่จำหน่ายเรื่อง

๔. คือเรื่องสมเด็จพระศรีสวสดี พระเจ้ากรุงกัมพูชาไปยุโรป

ไม่ตก ชัดให้ตามนายคลองเปนฝว่งเศสคนนั้นเป็นผู้จัดการรับรองตลอด มาถึงชั้นบนต้องเข้ารดหมดทั้งเมืองเพราะรดมีน้อย ว่าชั้นบนเวลานั้นเจ้านายผู้หญิง ๖ องค์เจ้าจอม ๓๐ ซึ่งรดรอบเมืองแล้วแวะที่ร้านซื้อของแจก แล้วกลับไปลงเรือ ว่าเมื่อเวลามา รับส่งกับกับตันว่า ไม่เห็นแผ่นดินแผ่นดินทรายเลย จะแล่นให้เห็นฝั่งเห็นฝาสักหน่อยหนึ่งไม่ได้ถูกกับตันว่าเป็นพันวิสัยที่จะทำได้ อีกสามวันจึงจะเห็นฝั่ง ไม่รับส่งภาษาอะไรได้เลย อืดทีเดียว ครั้นจะชักใช้แกเข้าไปหนักก็ออกเกรงใจแกจึงจงดเรื่องแต่งตัวไว้เสียที

กลับลงมาเวลา ๔ ทุ่มเศษ หนาวเจียบทีเดียว เขาชนด่านแลล่างเรือสำเร็จแล้ว มีการล่าลำนันตามเคย ได้ออกเรือเวลา ๕ ทุ่มเศษ ได้นอนเข้าไปงแบลงเกตตั้งแต่วันนี้มา หน้าต่างประตูต้องปิดหมด ปรอดในห้องรักษาไว้ได้เพียง ๗๐ เปนอย่างสูง บนคาตฟ้าถึง ๖๔

ได้รู้ข่าวกรรมหิตรตายที่เมืองสุเอส แต่ที่จริงก็ตายวันพ่อดึงเอเดนจริงตามที่คาดไว้นั้นเอง แต่หากเราเดินทางอยู่ เพืู่เขาว่าเสียแต่วันที่ ๑๗ แลบนว่า ถ้าออกไปด้วยกันก็จะไม่ตาย

๕ ๘
กนิที ๒๗

วันจันทร์ ๒๒ เมษายน

ที่เขียนเรื่องเมื่อคืนนี้ยังลืมเสียอีก ต่อไปกินเข้าจึงนึกได้ เพราะกับตันแกบอกว่าเมื่อคืนนี้เห็นเรือยอชออกจากท่า แกจะไปรับ คนวิ่งมาบอกว่า

เจ้าแผ่นดินยังไม่เสด็จกลับ มีแต่พวกเตอร์กที่นั่น แกสงสัยตกลงไปจึงรู้ว่า พ่อมา ที่เป็นเช่นนี้เพราะพ่อพูดถึงหมวกแดง แล้วบ่นว่าลืมเอาหมวกที่เคดิฟ ให้คราวก่อนมาด้วย ใส่สบายดี ให้เรียกเขามาขายพ่อจะซื้อ ท่านเจ้าเมืองจัดการ พ่อกินข้าวแล้วลงมาก็ได้เลือกหมวก พ่อบอกให้เจ้านายขุนนางเลือก เอาคนละใบ แล้วสั่งให้บริพตรใช้เงิน ตาเจ้าเมืองมาบอกว่าไม่ต้องใช้เดี๋ยวนี้ ก็ได้ ข้างบริพตรกลัวจะใช้ไม่ทันเร่งให้มันส่งบิลเจ้าของรับว่าจะไปเขียน คอยอยู่ประเดี๋ยวมาบอกว่ายังเขียนไม่ได้ แล้วจึงจะเขียนส่งไปที่เรือ บ่นกันเสีย พ่อแรงว่ามันช้าไม่ได้เรื่อง แต่หมวกนั้นเขาพากันใส่ลงมาจากคน พวกคนดูก็ทิ้งกันตามเคย ครั้นมาถึงเรือทูล่าทูลลากันแล้ว บริพตรไปวานท่านเจ้าเมือง ใช้เงิน ให้เงินไว้เหลือเท่าใดจึงให้ส่งคืน แกจึงบอกว่าเคดิฟสั่งว่า ถ้าจะต้อง ประสงค์อะไรให้จัดถวาย อย่าให้คิดราคา จะออกแอดว่าเป็นของเล็กน้อย ขอใช้เงินเท่าไรแก่ก็ไม่ยอมรับ แล้วก็ตักกันไปทีเดียว ไม่ได้ขอบอกขอบใจอะไร เพราะไม่รู้เมื่อเขาไปแล้ว ถ้านี้กระแวงเช่นนี้ ก็ระเอบมาคนเดียว

กับตันแก้วว่าเห็นเสียเมื่อวานนี้แล้ว ว่าความคิดที่พ่อจะไปไหนเงียบ ๆ นั้น น่าจะไม่สำเร็จ หงั้นจะไม่ให้ใครรู้จักก็ไม่ได้ ด้วยคนเห็นรูปรู้จักเสียหมดแล้ว แต่ตัวแกเองยังเคยเห็นรูปพ่อมาเสียนมนาน เห็นตัวก็รู้จักทันที วันนั้นให้ชองเงินลงยากับตันโบหนึ่ง พ่อชอบแกมากซ้นทุกที จนชากลับก็อยากให้แกมอีก ตัวเองก็สมัครจะมา วันนั้นทหนาวเหมือนกัน แต่เห็นจะมากซ้นสักหน่อย ในห้องปรอด ๖๔ เป็ดประคูดุ ปีตประคูดุ ๗๐ พ่อได้เขียนไปสัดกาดไฮเตลไปให้หญิงน้อยดูโบหนึ่ง ออกจะค่อยสนุกซ้นกว่าที่มา ๆ แล้ว

เพราะมันแก้วชานักเหม็นเบื่อ วันนั้นตอนดึกค่อยคลายหนาวลง เห็นจะมี
เกาะกรีด เข้าไปง้ออันแสงเกิดแลผ้ารู้สึกหนักอยู่สักนิด

คืนที่ ๒๔

วันอังคารที่ ๒๓ เมษายน

ตอนเช้ากำลังนอนเรือโยนแลหนาวมากขึ้น ผ้าห่มเบาเท่ากับห่มผ้า
สำน ก็เข้าใจได้ว่าออกช่องเกาะกรีด รสชาติตามเคยเช่นครั้งก่อนโปรดเวลา
เที่ยงในห้องนอน ๖๘ บนดาดฟ้า ๕๘

กินเช้าวันนี้มีคนน้อย เหลือบริพัตร (ไม่ตลอด) ตึก พระรัตน-
โกษา หม่อมมนเรนทร์ นายม่วย กับพระยาบุรุษ นอกนั้นเมาคลื่นเป็นพ่อสวิง
พ่อสวายพ่อระหวายพ่อช้ออันนอนหมด จนดาส้อง (อัน)^๕ ก็พลอยนอนทั้ง
เคยๆ เช่นนั้น กินเข้าแล้วต้องกลับเข้ามาอุดท้อง เพราะเครื่องแต่งตัวที่ทำมา
จากบางกอกมาปรากฏว่าไม่ได้กับตัวโดยมาก หาเครื่องแต่งกันหนาวได้ไม่พอ
ที่จะขึ้นดาดฟ้าได้

มาแปลออกว่าถ้าย้อยู่บนบางมันเลิกเสียด้วยอะไร มันใช้ไม่ได้ใน
เมืองหนาวจริงๆ ถ้วยตัวนุญอักษรพระนามเวลานี้ ใส่น้ำร้อนทิ้งไว้ ๕ นาที
เย็น กินไม่ทันหมดด้วย ในเรื่องนี้เขาใช้ถ้วยหนาเหมือนโกร่งบดยา ตึก
หัวเราะเยาะแสร้งว่ากินไม่ได้แต่แรกเห็นว่าฝรั่งมันโง่ พ่อกับกรมสมมตเป็นคน

๕. คือเจ้าหมื่นเสมอใจราช อัน นรพัลลภ มังคละศรีเรียกว่าตาอัน (ในรัชกาลที่ ๖
เป็นพระยานิพัทธราชกิจ)

ชอบด้วยเช่นกัน ถึงไม่กินด้วยของเรา เพราะน้ำมันร้อนอยู่ได้นาน มาพอกัน
ปรากฏชัด ด้วยบางพอรินก็ต้องชดให้หมด ถ้าตั้งทิ้งประเดี๋ยวก็เย็น ได้
ปรวรดถึงอยากกินน้ำร้อนด้วยด้วยหนาวในบางกอก เอ้อออกกันกับกรรมสมมตมา
ในเรือ นั่งอยู่ในห้องก็ต้องใส่หมวก น้ากลัวหัวล้านเพราะมันไม่มีติดเหมือน
เรือบนบก บริพัตรเมาเพราะไม่สบายเป็นหวัดมาแต่คืนนี้ ซึ้นบกไม่ได้เอาโอเวอ
โก๊ตไป เจ้าชายอรุพงษ์นั้นอันวันขึ้นจนแก้มพอง แต่น้ากลัวเรื่องต่อไม่ยอมหนาว
ต้องบ่าร้องกันเ็นพวกที่เคย ถ้าเห็นนอนเปิดประตูนอนไม่คลุมผ้าต้องจับคลุม
แลปิดประตูเสีย ทั้งนี้เพราะมีพ่อจริตต่างๆ ในชาวเราที่หนาวไม่เป็น จนปรอด
๗๐ ยังเก้ นุ่งกางเกงแพรถอดตุงตีนเดินกันเรื่อย ไม่ใช่ไม่รู้ รู้แล้วแกล้งไม่รู้
เกรี้ยวต่างๆ อย่างกระลาสีเรือมหาจักรี คราวก่อนถึงต้องมียามตรวจ คงจะ
พบพวกที่ถอดเสื้อออกนอนกลางแจ้งไม่ห่มผ้าเสมอ ความจริงมันหลับได้จริง ๆ
ด้วยความซึ่ซ้านนั่นเหลือสิ้น ทนได้ทั้งร้อนทั้งหนาว ต่อเชียวทั้งตัวจึงตื่น ตอน
หลังนี้ต้องให้เปิดสติมาในท้องจึงค่อยอุ่นขึ้น คลื่นก็ดูจะค่อยน้อยลง แต่ยังมีรู้สึก
เมื่อยอยู่มาก นายมุ่ยคืนนี้ก็ไม่เมาเป็นทำงานได้ พ่อให้เขียนห้องแคบินที่พ่ออยู่ยัง
ไม่แล้ว วันนั้นก็เขียนได้ ได้เขียนวันละน้อยเพราะมีงานอื่นทำ ถ้าแล้วจะส่ง
ล่องหน้าเข้าไปให้ดู จะได้นึกออกว่าพ่ออยู่อย่างไร

บ่าย ๔ โมงล่องแล้วมีแดด ทั้งอบห้องปรอดลดลงเป็น ๖๘ ในห้อง
รู้สึกบั้นเทาหนาวลงมาก ถ้าเป็นบ้านเราเท่านั้นจะบ่นกันอยู่ไป ยังลืมบอกที่กิน
เช้าวันนี้ ต้องวางตารางไม้กันเลื่อนแลห้วงสำหรับชวดแลด้วยเป็นอย่างที่เรียก
ติดชื่อคาเต็มที ถ้าผู้หญิงมาเห็นจะไม่สนุกเลย กินเช้าแล้วสองสี่ เดชะบุญ
พรอกโก๊ตใช้ได้ แต่มอนิ่งโก๊ตก็คับเหมือนกัน แต่เห็นพอจะแก้ไข แต่สี่

เดินทางเปนนอนแหลมมาก วันขึ้นเปิดท้อสติมิไว้ไม่ได้ปิด ตอนดึกจะออกปวดหัว
หยุดเปนนานแล้วยังไม่หายร้อน ปรอดถึง ๗๔ นอนไม่สบาย

กนท ๒๙

วันพุธที่ ๒๔ เมษายน

วันขึ้นหนาวกำลังสบายดี ในห้องแคบिनปรอด ๖๕ กลางแจ้ง ๖๐
กินเข้าขาดคนอีก คือกรมสมมต เพ็ญ เจ้าพระยาสุรวงศ์ ทองต่อ พ่อสัง
หับทรงหมด เหลือแต่พระยาบุรุษกับนายสี ทหารเรือ นายม่วยเก่งทำงานได้
คลื่นมันโง่มันจำเสียให้ตลอด ๒๔ ชั่วโมง ถ้าเช่นนั้นรุ่งขึ้นก็หายหมด นี้เป็น
แต่ ๔ โมงเข้าไปจนบ่าย ๓ โมงหาย เป็นเวลาสบายกลางคืนกินเข้ากินเป็น
พยุบแคม แต่เพ็ญขึ้นมาได้เร็วกว่าเพื่อน พระรัตนโกษากลับเจ็บไข้ไปใหม่
นั่งพูดกันบนดาดฟ้าจนบ่ายลงไปจะตัดผมโกนหนวด พบกำลังพระยาบุรุษตัด
อยู่เลยนั่งดูเสียก่อน ลูกเห็นจะอยากฟังเรื่องราวตัดผมบ้าง

ช่างตัดผมนี้ไม่ได้รับผลประโยชน์อันใดในเรื่องเลย นอกจากค่าจ้าง
คนมาตัดผม มีห้องอยู่ในแถวชั้นที่ ๑ สองน่าต่างรวมเป็นห้องเดียวกันมีตู้
และหิ้งต่างๆ กับที่ล้างหน้าอยู่ริมฝา มีเก้าอี้ยาว ใครจะไปคอยตัดผมก็นั่ง
ที่นั่น ตัวช่างเองก็นอนที่นั่น กลางห้องมีเก้าอี้ใหญ่พนักเอนๆ มีราวสำหรับ
พาดตีน นั่งหยายๆ เอาหัวลงพาดหลังเก้าอี้ตนพาดราวสำหรับเวลาโกนหนวด
ผู้ที่ตัดผมต้องปลดคอเสื้อถอดเสื้อขึ้น นอกแล้วสวมเสื้อใบบัวผ้าขาว เปิดด้าน

๖. นายเรือโท ศรี กมลนาวัน (ในรัชกาลที่ ๖ เป็นพระยาราชวังสัน)

หลังมีแขนสั้น ๆ สอดกันผมเปียหน้า เอาผ้าสำลีอุดตามช่องชอกคอ กัน
ผมร่วงเข้าไปในเสื้อ ตัดด้วยตะโกรขนาดเล็กสำหรับตัดผ้า มีหัวอันเล็กทรงตัด
ตะโกรนั้นชอยดีมากไล่ตอนล่างเรียบแล้วจึงเอามือรีดผมตอนบน กริบปลาย
เอาเท่านั้น ไม่ได้ไล่ตะโกร แล้วเก็บผมต้นคอด้วยตะโกรอย่างตัดผมม้า เมื่อ
เสร็จแล้วเอาแปรงอ่อนบดผมที่เสื้อ ถอดเสื้อออกสลัดเสียที่หนึ่งแล้วคลุมใหม่
คราวนี้เอาสำลีสระหัวเสียนิดซูดี้ แล้วเอาแปรงอ่อนบด คราวนี้เอาน้ำสระผม
เขย่าลงแล้วขยันทู แล้วเอาผ้าเช็ดแห้งแล้วจึงใส่น้ำมันปนน้ำเช่นพ่อใส่
หัวหัวให้เสร็จทีเดียว ตัดผมนี้ให้ประมาณ ๒๐ นาทีสำเร็จหมด ในการ
โกนหนวดนั้นต้องนั่งเอนหงายหน้าเอาสำบู่ทาแล้วโกน ใช้มีดโกนดีเหมือนกัน
โกนหนวดสบายมากเหมือนเกาๆ แล้วเอาน้ำทาที่โกน เอาผ้าเช็ดหน้าเล็กๆ
กระพือให้หมาดแล้วจึงเช็ด คราวนี้เอาน้ำมันปนน้ำแตะหนวดทั้ง ๒ ข้าง
แล้วหัวด้วยหัวเล็กโจ้ง เป็นสำเร็จกันเท่านั้น

เดิมพ่อคิดจะไปโกนแต่หนวดสำหรับฝรั่งนี้ ครั้นดูๆ มันก็ว่องไวดี
จะรอไปตัดต่อวันเสาร์ก็เป็นวันช้านเย็น เห็นจะไม่ได้ตัด จึงเลยอนุญาตให้
มันตัด แต่เอาหัวและแปรงของเราไป เชื่อว่าคนหัวล้านมาก เพราะมันใช้
หัวและแปรงอันเดียวกันหมด ตัวหัวล้านเลยเกาะติดกันได้ ถ้าที่เมืองเขาไป
จองไว้ได้เฉพาะตัว แต่หัวเราโตไปมันตัดไม่ได้ มันมีใหม่ยังไม่ได้ใช้จึงเป็น
อันตกลง มันตัดสั้นมากพอก็ยอม เพราะออกจะชอบสั้นๆ อยู่แล้ว รู้สึก
สบายดีกว่าผมยาวมาก แต่ออกจะแปลกกว่าเดิม ในเรื่องนี้มันตัดเหมือนกัน
หมดก็ไม่ขึ้นอะไร ถ้าบางกองเห็นจะแปลก เป็นผมมหาดไทยรองทรงที่พ่อเคย
ตัดแต่ก่อนนั่นเอง ค่าจ้างพ่อตัดนั้นเป็นพิเศษ แต่อัตราเขาตัดผมมาก ๑ โคน

หมวด ๕๐ เฟนิค ล้างหัวเท่านั้น หัวหัวเท่านั้น เพราะคนหัวหัวไม่เป็น
 มาก มันว่าคราวนี้ผลประโยชน์น้อย เพราะคนโดยสารน้อย เซกันด์คลาส
 ก็ไม่มีมาโกนหมวด ที่ขาดมากนั้นเพราะไม่มีผู้หญิง ๆ ฝรั่งเศสให้ช่างเกล้าผม
 เป็นพัน

กลับจากห้องตัดผมแล้วไปชั้นที่ ๓ อ้ายพวกอิงกาหล ชั้นที่ปอดเสด
 หมด เวลานี้มาไม่มากนัก ที่นั่งเล่นบนดาดฟ้าไม่มีเพดานอยู่ตอนหัวเรือ
 ไม่มีอะไรบัง นั่งเล่นไฟก็อยู่กลางแจ้งน่ากลัวหนาวเต็มที่ ยายแก่คนหนึ่ง
 เอาเก้าอี้นอนตั้งเข้าอันหนึ่ง บรรดาผ้ามีก็มากน้อยเอามารอง เอามาห่อ
 คลุมตัวจนคับเก้าอี้เหมือนกับตุ๊กตา เอนอยู่ไม่ได้กระดิกเลยลืมตาปริบ ๆ
 เท่านั้น แกเห็นจะหนาวเต็มที่ ลงไปชั้นล่างที่เป็นห้องนอนนั้น พอถึงก็โต๊ะ
 กินเข้ากว้างเท่ากระดานอยู่ไฟ มีขอบสองข้างกันจางนาค ปลูกดอกน้ำเงิน ใน
 ห้องมีร้านกันเป็นลั่นกลี ซ้อนกันสามชั้น แปลว่าห้องละ ๑๒ คนสองห้อง
 ห้องละ ๔ คนสองห้อง ห้องละ ๔ คนสองห้อง เขาว่ามักของหายอย่างยิ่ง
 มีห้องนอนสองคนห้องเดียวอยู่กลางกำลัง แต่เห็นจะเท่ากับอยู่ในตู้ผ้าถุง เกือบ
 ตายทีเดียว อาหารกินสี่เวลา มีซูปล้วนนมบั้งอะไร ๆ ผักหญ้าที่พรรณาวว่ามี
 นั้นมันอยู่ในซูปหมดแล้ว

กลับขึ้นมาเขียนหนังสือห้าบ้าย ๕ โมง เขามาบอกเดี๋ยวนี้เห็นว่าเห็นเขา
 เมานต์เอเดนที่เป็นเขาใหญ่ในเกาะซีซิลี่เป็นเขาไฟ แต่เก่า ๆ ไม่แรงแล้ว อยู่
 ในแสงแดดแดง เห็นลอยอยู่ครึ่งเขาเหมือนเมฆ เวลาพอพลบก็ทุ้มหนึ่ง
 เพราะฉะนั้นกินเข้ากันแต่พลบมาสองวันแล้ว กลางวันมีแต่จะมากชั้นทุ้มที่
 กินเข้าแล้วไปนั่งคอยดูเรือเข้าช่องหว่างเกาะซีซิลี่กับฝั่งอิตาลี แต่จน ๔ ทุ่ม

เศษจึงถึงบ้านแซนโยวานี ที่ข้างฝั่งมีไฟสว่างต่อลัับไฟบ้านนี้แล้วเห็นเมือง
เมชินาฟากข้างเกาะซ้ายมือเป็นเมืองใหญ่มีไฟมากยาวมีโลดเฮาส์ เรือเราจุด
ดอกไม้เมื่อผ่าน เมืองนี้ที่จะหยุดขึ้นบกไปป่าเลอรัโมเมื่อชากลับ แลมาแต่ไกล
เป็นไฟสว่าง ริมทะเลตรงกันข้ามทั้งสองฟาก

เรื่องหนานนั้นมันไม่เคยได้แน่ คราวก่อนตอนหลัง ๆ จนกลางคืน
คว้นออกจากปากปล่อง ๆ ก็ไม่หนาวเท่าไร คราวนี้วันแรกหนาวเสียกระไรเลย
ค่อยหนได้ขยับขึ้นไปทุกวัน แต่ก่อนในห้องปรอด ๗๐ กลางแจ้ง ๖๒ คราว
แล้ว วันนั้นในห้อง ๖๕ กำลังสบาย ข้างนอก ๕๔ รู้สึกหนาวมาก การที่
หนาวนี้เชื่อว่าดูคล้ายผิดที่เคย ควรจะหนาวน้อยกว่านี้แล้ว ถ้าลมเป็นได้ใน
ทะเลร้อน เช่นชากลับคราวก่อนคลื่นจัดเต็มที่ แต่ไม่สู้หนาวมากเท่าใดนัก
ตอนเย็นนี้ไม่มีคลื่นเลย เรื่องเสือเป็นอันได้ความว่าเปลี่ยนกันกับตุ๊กสำหรับหนึ่ง
แกใส่คับท้องหลวมน่าออก บ่นเจอกันเขยี้มกันลงไวพอดีทั้งสองข้าง เผอิญ
ได้คุมสองแถวด้วยปลมเต็มที่ เสือกกันบว่ามีตัวเดียวเท่านั้น เสือคุมสองแถวก็
นับว่ามีตัวเดียวเท่านั้นใส่สบายเสียนี้กระไรเลย จะแต่งสำหรับนี้เป็นนิจ

ขอจบไว้เพียงเท่านี้ เพราะรู้ว่าเรือเขาจะออกเวลาสองยามวันนี้จะ
กลับมาเขียนต่อไปจะไม่ทัน คิดถึงเป็นอันมาก จะลงมือวันใหม่เมื่อมาถึง
ทีเดียว

จุฬาลงกรณ์ ป.ร.

พระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๑

ค. ๑๐

เรือชกเขน

วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ เมษายน

หญิงน้อย

เรือมาถึงเวลาเช้า ๔ โมงครึ่ง หมายถึงจะเขียนหนังสืออะไรก็เห็น
เชิงจะไม่ทัน เพราะพอดั้นนอนซนก็ได้ยินเสียงเรือรบอิตาลีสลุต ๓ ลำใครต่อ
ใครมากอยเฝ้า รีบแต่งตัวซนไป แต่กเปล่า เขายังไม่อนุญาตให้ใครลงมา
กว่ามตหมจะด้ตรวจแล้วตามแบบ เมื่อเรามาเรือของเราเองหมอซนมาบน
เรือ หมอในเรือบอกคำเดียวว่าไม่มีโรคอะไรก็พอใครๆ มากัดถึงตัวทันที
เพราะเคยเซ่นนั้นจึงตกใจแต่งตัวเร็วเกินไปเป็นนานจรูญ^๑ จึงได้ซนเรือได้ มี
กรมทหารเรือพวกอิตาลีแลพวกเรือรบใครๆ มาเป็นหลายคน ทั้งหาดแมน
กงสุลเยอรมันที่เคยเข้าไปอยู่ในบางกอก แลเอเยนต์ของเรือซึ่งเป็นคนมังมี
เป็นนายทหารเรือของเยอรมันกับลูกชาย ได้ถ่ายรูปบนสะพานแลข้างล่าง
คนที่มาถ่ายนั้นว่าเป็นช่างถ่ายรูปอย่างดีในเมืองนี้ แต่ทำทางมันผลุบผลับ
อย่างไร เห็นพร้อมกันว่าเหมือนเกาวแมน น่ากลัวจะไม่ได้ เขามาบอกให้
ซนท่าอัสเนล ซึ่งเป็นท่าไม่มีคนนอนซน มีเรือนำเรือหลวงมากอยเสร็จ แต่

๑. หม่อมเจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร ในพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนครสวรรค์
เป็นตำแหน่งอรรคราชทูตสำหรับประเทศอิตาลีและฝรั่งเศส (ในรัชกาลที่ ๖ เป็นพระองค์
เจ้า)

รดของเราไม่มา ว่าสั่งแล้ววานแล้ว แต่ไปคอยอยู่ที่ทำอื่น บอกโทรศัพท์ไปให้มาทำนี่ คอยทำอะไรก็ไม่มา สั่งเดิมว่าจะไปกินกลางวันบนบก จนเหลือคอยต้งกินในเรือ ขึ้นบกย้ายสักสองโมง ขึ้นรถตรงไปแควแควริยมที่เสียมปลาทีเดียว

แควแควริยมมันตั้งอยู่ที่สุดของสวนซึ่งต่อกับไฮเตลรอยัลโกลด์เล ต้องผ่านน้ำไฮเตลไป คราวก่อนได้เดินไปต้งสองครั้ง คราวนี้ก็ไม่มื่ออะไรแปลกขึ้นสักอย่างเดียว เหมือนกับอย่างเดิมเว้นแต่ดูไม่จืด ต้งต้นเข้าทางด้านหุ้มกลองต้งกินเซาก่อแปนผนังกันรอบ แล้วกินแปนห้อง ๆ เอากระจกบังด้านข้างในไว้แปนที่ซังน้ำ แสงสว่างลงทางข้างบนรอบผนังนกกชั้นหนึ่ง รอบผนังในประธานชั้นหนึ่ง จึงแลเห็นแปนน้ำไปต้งสองข้าง เราเดินไปในหว่างกลางอยู่ในที่มีตปลาอยู่ที่สว่างจึงไม่แลเห็นเรา ห้องที่บน ๆ วัั้นนั้น ๒๖ ห้องด้วยกัน เขาเลือกเอาปลาที่อาหารเหมือนกัน ที่อยู่อย่างเดียวกันไว้ ตามพวกที่ควรจะปนกันได้อาหารนั้นปลาชาตินสด ๆ แปนพื้น นอกนั้นก็มื่ออาหารเลื่อยด ๆ บ้าง เช่นพวกปลารังที่ไหวไปมาไม่ได้ ชั่วแต่กระตักเมื่อเวลาจะกินอาหาร ฤๅตัวมื่อยามจะเป็นปลาก็ไม่ใช่หอยก็ไม่ใช่ ซึ่งพวกเราเรียกกันว่านกกเค้าแมว เพราะเวลานั่งมื่อต้งอยู่ในน้ำเหมือนนกกเค้าแมว ตัวเช่นนั้นกินปู พื้นที่อยู่นั้นเล่าก็ต้งกัน บางพวกชอบพันทรายหยาบ บางพวกชอบทรายเลื่อยด แลบางพวกก็เกาะอยู่ตามปลารัง ที่ชอบอยู่ในภาชนะเช่นพวกเศษปลาไหลก็เอามื่อแตก ๆ บน ๆ ทุ้งลงไปไว้ให้ชดอยู่ ปลาบางพวกก็ชอบหมกอยู่ในใต้ทรายจนกระทั่งว่ายน้ำขึ้นมา ทรายยังเกาะอยู่บนหลังเต็มก็หมกอยู่ในทรายจนไม่แลเห็นว่าแปนปลา เมื่อไปถึงที่ห้องใดเขาก็ให้อาหาร ดูอาการที่แย่งชิงอาหาร

สนุก ปลาบรพพวกชอบชุก ๆ นอนซ้อน ๆ กันอยู่ๆนอนอยู่บนต้นปการังใน
 น้ำซึ่งอ่อนเย็น กระดิกตัวถี่ไหว ดูตัวมันจะเบาเต็มที่ ซ้อนกันลงไปสองตัว
 สามตัวก็ไม่ว่าอะไรกัน มีกุ่มทะเลตัวใหญ่ตัวหนึ่ง นำคู่เต็มที่ สีกเป็นสี
 น้ำเงินอ่อนงาม เจ้าพวกกุ่มทั้งปวงที่เดินถอยหลังกรุด ๆ ตะกลามมากกว่าเพื่อน
 ปลาชนิดนี้ทั้งตัวทั้งลงไปทอดไว้ ตามไล่แย่งกันโอดโอย ๆ ตาพบน้ำฟ้าได้แล
 เห็นว่ามันว่ายน้ำอย่างไร มันไม่ได้ว่ายแบน ๆ เช่นคนเน่าจะเป็นเช่นนั้น ว่าย
 ตัวตั้งเอาหัวขึ้นสองมือตกาย เวลาจะหยุดพักไม่ใช่ลงไปแบน ๆ อยู่กับพื้น เอา
 หลังแห่เข้าไปกับฝาเผือกอะไรก็ได้ แล้วทิ้งเค็กแลลอยอยู่เช่นนั้น ไม่เห็น
 ลงถึงพื้น ตัวแมงมุมยามที่กินปูนั้น เวลาอาหารลงไปถึงคล้ายรูปนกเค้าแมว
 ออกเป็นมือเป็นตีนรอบ ไปจับปูเข้าไปในช่องปาก แล้วคลานยึดยาดไปหุบเข้า
 เป็นนกเค้าแมวอย่างเก่า มีปลาหลายพวกที่ช้เกียด ต้องเอาไม้แห่จึงจะกระดิก
 แต่ถึงกระดิกก็ยังทำท่าช้เกียดอยู่เช่นนั้น ในพวกช้เกียดนี้มีปลาหมึก ซึ่งมี
 เติมเต็มโทษะเข้าอยู่ในนั้น พอถูกตัวเข้กพื้นน้ำดำออกมาเป็นหมึกจริง ๆ เติม
 ไปทั้งอ่าง อ้ายหมึกนั้นเองสำหรับดูดสัตว์อะไรจับเป็นอาหารได้ ตรงกันข้าม
 กับเจ้าหมึกกล้วย อ้าปากว่ายเรื่อยไปไม่หยุดจนกว่าอะไรจะเข้าปาก คราวนี้
 แดวโนเป็นพวกสัตว์ที่จะมีวิญญานๆไม่มีวิญญานก็ใช่ งอกอยู่ตามก้อนศิลา
 เล็ก ๆ น้อย ๆ เขาจัดไว้งามจริงๆ เหมือนต้นไม้ๆดอกไม้ แต่กลับนั้นเป็นมือ
 สำหรับกวาดอาหารเข้าปาก สีต่างๆ แดง น้ำเงิน เขียว บางอย่างก็รู้จัก
 ตกใจ เอาไม้แกว่งลงไปใกล้ ๆ หดใบเข้าไปเสียในก้นได้สงบเงียบก็ยื่น
 ออกมาใหม่ เจ้าพวกนี้วางเรื่อยมาจนกระทั่งถึงพวกที่ไม่รู้กระดิกกระเดี้ยเลย
 ไม่ต้องกินอาหารอะไรด้วย อาศัยรอยโอชะที่มีอยู่ในน้ำเป็น อนุอุปรมานูเลีย

ชีวิตร เช่นคอร์ลคือประพาทักเป็นสิ่งหนึ่งในจำพวกนั้นเหมือนกัน บรรดาสัตว์น้ำที่เลี้ยงไว้ในที่นั้น อยู่ได้ด้วยเขาเปลี่ยนน้ำเสมอ คือสูบน้ำขึ้นมาจากทะเลให้เข้าในท่อเล็กๆ เต็มน้ำ มีท่อน้ำสำหรับถ่ายน้ำเก่าออกไปที่ละน้อยจนน้ำไม่กระเพื่อมเลย ได้ไปดูข้างบนแลดูที่เขาแช่สัตว์เหล่านั้นในเหล้าแอลกอฮอล์แล้วมาเลี้ยงเจ็ย เพราะไม่มีอะไรทำ สำหรับอ่านเล่น

นอกจากแอกแคเวียมหมายว่าจะไปดูมิวเซียม แต่ได้ข่าวว่าเขาปิดเสียแล้ว จึงตกลงจะไปซันต์มาติโน ซึ่งเป็นวัดอยู่ยอดเขาเมืองนุญมิประเทศของเมืองเนปอลนั้น เป็นพื้นเขาไปทั้งนั้น มีที่ราบน้อย ตั้งแต่ชั้นท่าไปก็เป็นอันตงหน้าจะชันที่สุด ตัดเป็นถนนคั่นๆ ชันไป ตัวถนนนั้นคงวงอ้อมไปให้ลาดๆ พอรถขึ้นได้ โดยมากไม่มีใครจะรู้สึกว่ามันชันเขา รู้แต่ว่ามีแต่ชั้น ในหว่างถนนต่อถนนนั้น เขาก่อตึกรามสูงกว่ากันชันไปเป็นชั้นๆ ในตึกหลังเดียวข้างหนึ่งสูงข้างหนึ่งต่ำก็มี แต่หลังคาเสมอกัน พื้นลาดเป็นชั้นๆ ในหว่างตึกเหล่านั้นมีทางลัดชันถนนชันบน โดยมากแต่เป็นคันบันได ถนนปูด้วยศิลาหนาๆ แต่งน้ำ แต่ด้านข้างบนให้ครุกระไม่เกลี้ยง สำหรับไม่ให้ลื่น ตอนล่างเป็นตลาด คนจอแจเต็มไปทั้งนั้น ตอนกลางๆ เป็นพวกคนจนๆ มีสวนต้นไม้เตี้ยที่เขาผูกกิ่งชักติดกับไม้ค้ำ ไว้กิ่งแต่สองข้างโยงถึงกันเหมือนรั้ว แลต้นแอบเปอล่าล้งออกดอกบ้าง เพราะหนาวป็นล่ำสโนฟิงจะหมดเมื่อเดือนเศษ ต้นไม้จึงพียงจะผลิใบน้อยต้น ผู้หญิงยังใช้เฟอ (คือขนสัตว์คล่องคอ เป็นต้น) อยู่มาก ถัดชันไปจนจะถึงยอดถนนแคบลงจนถึงไม่มีทางคนเดินสองข้าง แล้วแคบหนักชันไปจนถึงรถหลีกกันไม่ได้ เมื่อไปถึงที่ราบก็ไป

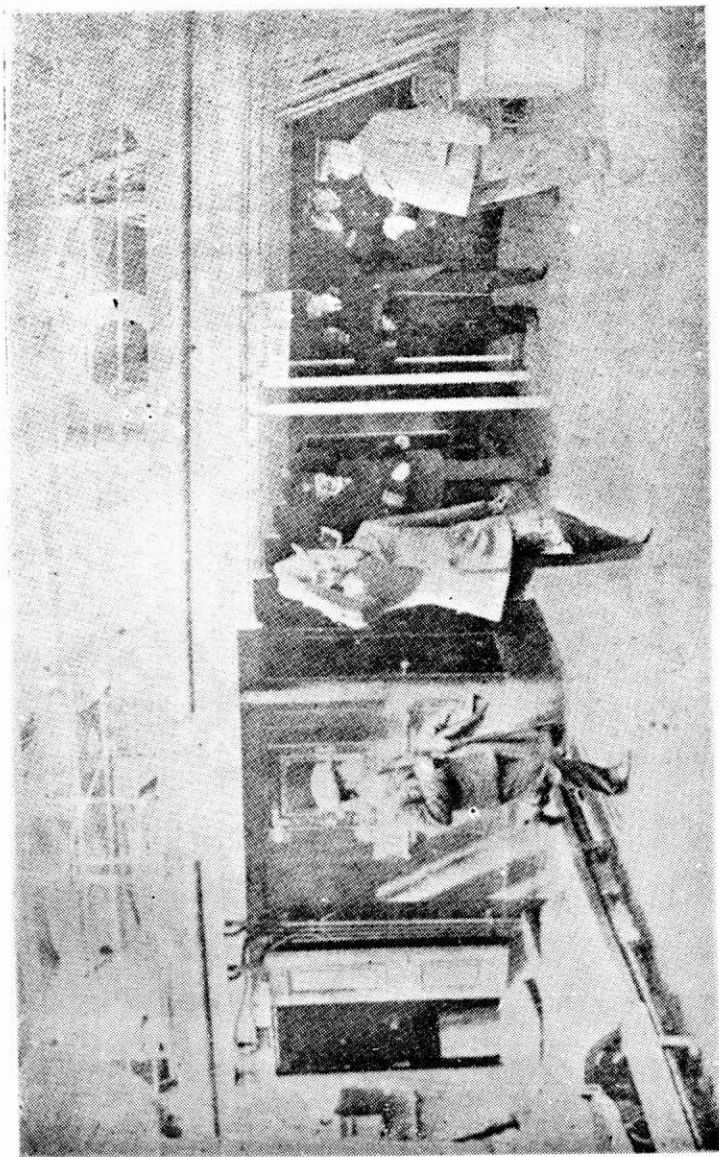
เบนสแควร์ (ลานกว้างยุติลา) มีตึกใหญ่รอบแล้วก็กลับเข้าที่แคบไปอีกจนถึงวัด

คนที่นี้ไม่เห็นมีใครแต่งฟรอกโก๊ตแลหมวกตอปแฮตสักคนเดียว ใส่เสื้อธรรมดาทั้งนั้น พวกชั้นเลวๆ ยายแก่ยายเฒ่าพะรุงพะรังมากเด็กเล่นกลางถนนมากเสียจริง ๆ นั่งชุกอยู่ตามมุม ๆ ซอก ๆ สีหาคันวิ่งอยู่สามคนสี่คน เป็นแห่ง ๆ ไป เสื้อผ้าขาดวันร่องแรงเปื้อนมอมเป็นเด็กกลางถนนแท้ ได้ตามเขาว่ามันนั่งเล่นอะไรกัน เขาวว่ามันนั่งเล่นบั้นอี่แปะกันเป็นพื้น ถามต่อไปว่าไปได้เงินที่ไหนมาเล่น จึงได้ความว่ามีอิวอย่างยิ่ง ความลามกก็มาก แต่ดีที่มันขี้มย่องผ่องใส ยายแก่ยายเฒ่าเห็นเราผ่านไปโบกโบยโมทนาเรื่อย เด็กๆ ก็ไม่จงทองหัวเราะเหยหยล้อเล่นก็ได้ พ่อเอนดูเจ้าพวกเด็ก ๆ มาก เสียใจที่รู้ว่าขโมย ที่จริงของมันเล่นของมันก็สนุก รถจ้างที่นี้สรวยดี ล้อทาแดงตัวดำ แต่เกวียนเทียมม้าสามตัว เครื่องม้านั้นหรมมาก รวงราวไฟฟ้าเดินต่อกันถึงสามหลังก็มี แต่มันเดินช้าๆ และการหลีกรถก็อย่างยิ่ง ถนนโดยมากกว้างเท่าถนนบำรุงเมือง รถลี้กกันเกือบจุมกคนบนรถจะโดนกัน แต่ไม่มีเหตุการณอันใด ไม่อะอะ ดูเหมือนมันรู้ในใจว่าเป็นหน้าที่จำจะต้องหลีกกัน ไม่อยากจะเถียงกันว่าใครเดินถูกเดินผิด คนเดินๆออกแน่น ดูรถไม่ต้องหยุดว่ากลัวใครจะมาโดน คนเดินก็ไม่มีกิริยาว่ากลัวรถจะมาโดน ด้วยมันชินมาเสียช้านาน ว่าถ้าโดนเข้าแล้วไม่มีผลคืออย่างใด ปลาตที่มีคนชอทานแต่คู่เดียวแต่โปลิศลับขึ้นรถไปลี้เกิล ตามติดรถพ่อขึ้นไปสองคนคอยไล่ อ้ายนี่ออกจะใช้ราชากรได้ด้วยที่ทำให้พ่อคิดถึงมากนั้นเรื่องดอกไม้ ไม่ว่าชอกไหนมุมไหน

เต็มไปด้วยดอกไม้ทั้งนั้น งามงาม มันนั่งชายได้สบายกลางแดด มีตุ๊กกระจกใส่บ้าง เอรุ่มบักพอบ้างเงาบ้าง พวกผู้ใหญ่ก็น้อยู่ที่ร้าน เด็ก ๆ วิ่งซู่ไปทุกหนทุกแห่ง ใครผ่านไปร้องเรียกให้ชอดดอกไม้ ที่เห็นมากในเวลานี้ คือดอกกำมหยี่ซ้อนสี่ชั้นกุ ดอกเด็ยมันโตเท่าดอกแก้วพวงทั้งซ้อ อีกอย่างหนึ่งดอกคล้ายสนทมที่พึ่งแย้ม แต่มีอะไรแต้มข้างในงามหูรุษัน อีกอย่างหนึ่งคล้ายดอกแต้ฮวย เบญมาศมีมาก กุหลาบสีคลั่ง กุหลาบเหลือง กุหลาบขาว นี่เป็นดอกไม้ที่สังเกตเห็นได้ แต่ที่ไม่รู้จักผ่านไปเร็ว ๆ ไม่ทันสังเกตเห็นมาก เอากระบุงมาใส่เอาได้ แต่ฝรั่งที่นั่นมันตัดดอกไม้สั้น ๆ ไม่ใคร่มีก้านอย่างเราตัดแล้วผูกปลายไม้เหมือนกัน แต่ไม้ที่สำหรับผูกนั้นมันเหลาเสียเกลี้ยงอย่างเอก ผูกด้วยลวด

เวลาขึ้นไปตามทางผ่านคาเชอลแห่งหนึ่งว่า เป็นคาเชอลโบราณก่อด้วยศิลาใหญ่ หน้าตาร้าง ๆ แต่ทหารอยู่

วัดชั้นตัมคติโนนั้น เป็นวัดร้างเหมือนกัน เดียวนี้เขาใช้เป็นมิวเซียมยังมีรูปเขียนดี ๆ แต่จะเล่าถึงรูปเขียนน่าจะโดนกับที่หม่อมมนเรนทร์เล่าจึงของดเสีย เป็นแต่จะกล่าวว่าได้เห็นเขียนแพศนารูปตั้งจริงตัวเดียวเท่านั้น มีของต่าง ๆ เก็บไว้หลายอย่าง จะข้ามเสียไม่เล่าเหมือนกัน มีที่ติวิตีสองแห่ง แต่เวลาน้อยข้างมีหมอกมาก ดูไปไม่ได้ไกล แต่ในพื้นที่เมืองเนเปอลเห็นได้หมด ได้ยินเสียงอึงทังเสียงคนเสียงล้อเกวียนและเสียงระฆังวัดต่าง ๆ ซึ่งกรมสมมติออกอุทานออกมาเอง ว่าได้ยินเสียงระฆังเพราะ กลับลงมาจกนั้นจะแะที่มิวเซียม แต่ตากรโรงแก้วุ่นเสียใหญ่ ไทศัพท์บอกเจ้ากรมให้มาเบ็ด จะเห็นยาวเอาไว้คอยดูให้ได้ เวลาฤกษ์ห้าโมงเศษ จวนย่ำค่ำแล้ว วัันเขาจะปิด

๘๕
เสด็จนประพาสเมืองเนปอด

ลุกขึ้นเดินแก่ก็ชวนลากตุ๊กตุ๊กจะให้เข้าไป ตกลงต้องตีกินหนึ่งแฉ่ง ๆ หน้าจึง
กลับมาลงร้านได้ การที่ลงมาร้านนั้นแปลว่าต้องซื้อรถเดินรอบเมือง จนเกินกว่า
บรรจบที่เก่า ก็วนมาที่หลังโฮเทลนั่นเอง เดินจากโฮเทลฮึดใจเดียว มาคราว
ก่อนยังไม่ยกรู้ว่าร้านอยู่ที่ไหน ได้ชื่อของแล้วเสร็จในเวลาอย่าค่าเศษ แต่ยังไม่สว่าง
จะไม่พรรณนาด้วยร้าน แต่ควรจะรู้นิดเดียวว่า ร้านที่นี้ไม่ใช่เช่นเมืองอังกฤษ
ๆ เมืองฝรั่งเศส ซึ่งรูปร่างเป็นศาลายุทธนาธิการ^๒ แต่ในกลางสนามหญ้าอัน
มีหลังคากระจก ตั้งของอะไรหูไป มีแพรวบินแลพรมห้อยหรืออยู่ในกลาง ซึ่ง
ถ้าเล่าถึงควรจะเข้าใจเช่นนั้นในแถบเมืองอังกฤษเมืองฝรั่งเศส แต่ร้านข้าง
อิตาลีถ้าจะเล่าถึง ควรจะเข้าใจตึกถนนบำรุงเมือง เช่นห้างแบตแมนเก่า^๓
มีตู้ ๆ ตั้งขายของท่านนั้น จึงไม่น่าจะต้องเล่าอะไร

วันนี้ได้คิดอ่านกันในเรื่องกินเข้า เขาจัดไว้ที่โฮเทลรอยล์ แต่พ่อ
ช้เกียงเข้าชาก อยากรจะไปกินเรสเตอร์รองด์ จึงได้จัดการใหม่กับมิสเดออา
เซเมเยอ จ้างรถมารับตอนข้างหลังตึก สำหรับที่จะได้หลบคนดู ตอนข้าง
ในให้กรมประจักษ์นอกต์เป็นพระราชา ขึ้นรถแลนคอตตั้งกระบวนแห่ไป
กินเลี้ยงที่โฮเทล ที่จริงหาไม่การจะเรียบร้อยดี แต่บังเอิญมีฝรั่งที่เคย
ไปอยู่เมืองไทยมาอยู่ที่นั่นหนึ่ง หูบอนเป็นที่สุด พูดภาษาอะไร ๆ กัน จน
ที่สุดภาษาไทยก็เข้าใจ ได้ยินแล้วกลั่นไว้ไม่ได้ ต้องสำแดงให้ปรากฏว่า
ข้าพเจ้าเข้าใจ รู้อะไรแล้วก็นิ่งไม่ได้ อยากทำบุญคุณกับชาวเมืองของตัว
จนชั้น คนกลางถนนมันก็แอบไปเล่นตาบอกให้รู้ว่า พ่อจะไปทางหลัง ได้

๒. คือศาลาว่าการกระทรวงกลาโหมบัดนี้

๓. ห้างแบตแมนเก่าอยู่ที่ตึกแถวถนนบำรุงเมืองพาดใต้ คอเชิงสะพานข้างโรงสี

แลเห็นแก่คำที่เดียว มีคนไปคอยดูสัก ๒๐ ออกกสแตก แต่ต้องคันมันไปต่อ ๆ ขึ้นรถได้ก็ให้ขับไป รดจ้างที่มันนั่งสองคน พอกับมิสเตอร์อาเซลเมเยอ บริพัตรกับกับตันโวลเตมาส เยนตรากับพระยาบุรุษ พอขึ้นรถได้มันก็ตะบึงที่เดียว ขับเร็วเป็นที่สุด แต่ไม่เร็วเรื่อยอย่างรูเซียมันเร็วหรือ ๆ ถึงที่เลี้ยวถึงรถเอียง อ้ายคนที่จะตามดูก็เหลือกำลังไปเอง ประเดี๋ยวเดียวรถที่ ๒ ขึ้นหน้าไปแล้ว เลยสำเร็จก็ไม่มีใครรู้จัก ตรงไปเรสเตอร์องค์ช้อยารดิเน อินตานาเซียนาลีซึ่งได้ส่งกิตติคุณของเขาอันได้พิมพ์ไว้เข้ามาไว้ในช่องนี้ด้วย เรสเตอร์องค์เช่นนี้มีมาก ที่เป็นส่วนชาวเมืองแท้เขาว่าออกจะสกปรก จึงเลือกเอาที่อันเดอแนแซนส์เช่นนี้ ที่นั้นอยู่ในถนนซึ่งเป็นที่ประชุมคนอย่างแพชีแนบอล แต่เลี้ยวเข้าไปลงจากรดในที่ของเขา ไม่ต้องลงกลางถนนหลวง ขึ้นกระโตแคบ ๆ หน้าตาออกไทย ๆ แรกก็ถึงครัวที่เดียว ที่ครัวนั้นสนุก มีเตาเหล็กตลอดผนังด้านหุ้มกลอง นอกนั้นก็ดูจะอะไรต่าง ๆ คนทำงานที่เปแคนครัวประมาณสักสิบเอ็ดสิบสองคนแก่คร่ำ ๆ จนหัวขาวหมวดชาวก็มี ในห้องนั้นมีตู้กระจกตั้งของสดสารพัดกึ่งปูปลาเนื้อผักผลไม้ อยู่ใกล้ทางที่จะเดินเข้าไปข้างใน ใครอยากกินอะไรก็ไปยื่นเลือกสั่งให้เอาสิ่งนั้นสิ่งนั้นทำ แล้วมีผู้มารับคำสั่งหา ๆ ว่าจะทำเมนูอย่างไร เราก็ดินล่องเข้าไปข้างใน ที่ข้างในก็ตึกแถวแต่คันเป็นห้อง ห้องละสามโต๊ะสี่โต๊ะ นั่ง ๔ คนก็มี ๔ คนก็มี ถึงที่จะมากเท่าไร จะนั่งสักสองคนก็ได้ นั่งทั้งพวกไม่ให้คนอื่นเห็นเลยก็ได้ เราจัดไว้เช่นนั้นแต่พ่อไม่เอา ไปเลือกที่นั่งในห้องกลางที่มีหลายโต๊ะ แลเป็นห้องทางสำหรับคนเดินผ่าน จะได้แลเห็นคนแปลก ๆ เวลาไปถึงเข้าที่นั่น เห็นพระยาบุรุษกับเยนตราหายไปแล้ว นึกทอดธุระว่าช่างมัน หมดคำราว

เข้ซงไปทีโฮเตลเอง เพราะเอนตราสันทัดโฮเตล อาเซลเมเยอจะมาตามก็ห้ามไว้ สักครู่หนึ่งเห็นพระยาบุรุษกับหม่อมมนเรนทร์ขึ้นไป ผิดสังเกตไม่ได้สั่งให้หม่อมมนเรนทร์ตามเลย ทำไม่ถึงได้หม่อมมนเรนทร์มา ได้ความว่าหม่อมมนเรนทร์จำจะต้องมากับพระยาบุรุษ เพราะพระยาบุรุษไม่มีปาก แต่เอนตราหนีหายไปไม่มีใครรู้ ตกลงกระทำใจว่าคงกลับไปโฮเตล ให้เจ้าอาเซลเมเยอเป็นผู้เลือกกับเข้ เพราะเขาเกิดที่นั่น แล้วนั่งคอยอยู่เป็นนาน กว่าจะแล้วช้ามากทิวเต็มที่ เขาเอาขนมปังมาก่อน ว่าขนมปังเปล่ากันเสียเพลิน หม่อมมนเรนทร์ตะกลามมากกว่าเพื่อน กัดเข้าไปเสียหมดก่อนเนยมากก็กินกับเนยกันต่อไป ต้องมีเจรจาระหว่างกับเข้ยังไม่แล้ว ตาเจ้าของโรงรูปร่างอันใหญ่คล้ายตาโอ แต่โตกว่ามาก พูดภาษาอื่นก็ไม่ได้ ต้องมีล่ามมาพรรณาดังการทากับเข้ ว่าทำเช่นนั้นถึงจะอร่อยดี จะทำให้วิเศษต่างๆ ที่จริงมันก็ยัวความทิวของเราอยู่บ้าง เหมือนคนกำล้งทิวๆ ไปเล่าให้ฟังว่า ทำอายนั่นอายนี่อร่อย ซักให้อยากมากขึ้น แต่ที่นั่นอยู่ที่นั่นก็ไม่มีอะไร คุณไปคนมา บ้างนั่งกิน บ้างเดินเข้าเดินออก บางพวกที่มาทีหลังเรา ได้ของกินก่อนเราเป็นนานๆ หยอยกันอยู่เสมอ โต๊ะเรได้ถึงไม่รู้ว่ใครก็รู้ว่าเศรษฐี เพราะสั่งกับเข้กับปลาหมื่นหรุ่มาก มีดอกไม้กลางโต๊ะ เขาจึงได้ประจง ในเวลาเมื่อเคี้ยวกับเพลินอยู่นั้น เอนตราหลังตั้งตั้งขึ้นไปเสียงที่ตั้นคอหน้าเขี้ยว ด้วยแกไม่หยุดตามจนถึงเวลานั้น เกือบทิวคอดเข้ ตกลงเป็นได้ความว่ พ้อออกจากวันจะมาขึ้นรด พระยาบุรุษบอคว่าลิมหมวก วิ่งกลับเข้ไปเอาในร้าน หม่อมมนเรนทร์ก็วิ่งถลันออกมาเอากระเป๋าเครื่องแบ้งส่งให้เอนตรา เอนตราก็อุ้มกระเป๋าเป็นนางวิดาตามเสด็จเรื่อยทีเดียว ไปก็ไม่หันไม่รู้ว่จะไปทางไหน พุกกับ

มันภาษาอะไรก็ไม่เข้าใจสักอย่างหนึ่ง ตามเรื่อยไป เยนตราที่ตั้งใจเสียว่าช่างเกิด วันนี้อดเขาก็จะตามให้ได้ ตั้งใจเที่ยวมวงมมะงาหารา มันก็พาเรื่อยขึ้นไปเขา ไปจนมีตเข้านักหนาใจเรื่อยวิตาที่อุ้มไปด้วย จึงคิดจะกลับเอามาส่งไว้เสียที่โฮเทลก่อน พอนึกได้ก็บอกชื่อโฮเทลดูก อ้ายคนขับรถก็เข้าใจ มาถึงโฮเทล ได้ความจากผู้ที่อยู่โฮเทลว่าเสียงเอ็ดทีเดียว มาถามหาพระยาบุรุษ สันนิษฐานกันว่า เยนตราถูกไล่ แต่แก้ก็จำเพาะมาเจอเจ้าตัวบอนที่ว่ามาแล้ว บอกถิ่นที่ที่เราจะไปให้รู้ตลอด บอกที่และเข้าจัดคนที่โฮเทลให้นำไปด้วย จึงได้ไปถึงโต๊ะ เราจึงกลายเป็น ๗ คนขึ้น

เหล้าอิตาลี่ที่กินนี้ มีสองอย่างสำหรับกินต่างน้ำ เหล้าเหลืองรสเปรี้ยวอ่อนหน่อยหนึ่ง เหล้าแดงรสหวานคิมง่ายแต่จุน แต่ถ้าเทียบกับเหล้าอื่นแล้ว จะว่าอ่อนไม่ได้ จุนทั้งคุชันทาทีเดียว เครื่องที่จะรินต้องมีเครื่องโก้งแก้งคล้ายรางปั่นใหญ่ เมื่อวางขวดแล้วเวลาจะรินขึ้นควงข้างหลังเหมือนยกปั่น แต่เขามีนึกคิดมาก เป็นน้ำลำธารร่อย ของหวานมีแชมเปญ นับว่าเป็นแชมเปญอย่างอ่อนกว่าของชาติอื่นหมด หวานมาก กับเข้าตั้งต้นมักกะโรนีเส้นเล็ก ตักเสี้ยวส้มจามัน ตีที่ร่อนควันพลุง ๆ ทุกอย่าง กินยังไม่ใคร่จะอยู่ ถึงห้ามกันให้หยุด สิทธิการิยะ วิธีกินมักกะโรนีนั้น ท่านให้ถือช้อมมือขวา ถือช้อนมือซ้าย เอาช้อมหมูนม้วนเส้นมักกะโรนี แล้วเอาช้อนประคองจนกลมเป็นคำ แล้วจึงใส่ปากแลกับเข่าที่สอง เข้าสูกกับคัพไก่ หันชั้นเล็ก ๆ ปรุงด้วยเนยแข็ง เจือมะนาว แต่เปนมะงั่วตุมาะนาวนมนาน การที่จะบีบนั้นต้องมีเครื่องมืออ้อวยอีก เพราะมันควันพลุงมาอีก ที่สามปลา ปลานั้นยาวกว่าปลาหูหน่อย พอพาดปากจามัน หอดหนักรอบเนื้อในนุ่มไม่พบก้าง หว่างจามันที่ว่างอยู่สอง

ข้าง ข้างหนึ่งเป็นกิ่งฝอย ข้างหนึ่งปลาหมึก ชั้นที่ปลาหมึก ฝรั่งมันเรียก
 อิงก์ เหมือนอย่างกับเรา หวานดีทั้งสามอย่าง กับเข้าสามที่นี้ อิ่มเกินต้องการ
 อีกเสียแล้ว ที่สี่เนื้อโคอย่าง หั่นชิ้นบาง ๆ ที่สุด จึงกินไม่ใคร่จะได้ พุงช้อ
 เต็มที่ ของหวานไข่เจียวหวานแผลผลไม้ ผักสำหรับกินกับผลไม้อย่างหนึ่ง
 เรียกว่าเฟ้นอกดี หัวเหมือนจ้อยเขียน จ้มเกลือกิน หวานจริง ๆ กินลักษณะ
 เซเลรี่ของอังกฤษ แต่เซเลรี่มันออกเผ็ด ๆ นี้ไม่มีรสเผ็ดเลย สัมกับเข้าเสีย
 สิ่งหนึ่ง คืออาติโจ๊ก ที่นี้เขาไม่กินแต่ชั่วแวน ซึ่งรูปร่างเปนตคัน ฤาปลิด
 กลีบจิ้มเนยดูต เขาตัดกลีบที่แข็งออกเสียหมด แล้วผ่ากลางเปนรูปรี่ ๆ ทาบ
 บนขนมปัง ทำเหมือนอย่างนก ผลไม้มีส้มลูกโตเท่าส้มเปลือกบาง รสเปรี้ยว
 เห็นจะเกือบถึงส้มแก้ว แต่ชุ่มฉ่ำ กับลูกแอปเปิลอเมริกา ตกลงเล็กไม่กิน
 น้ำชา กินกาแฟ ตอนอ่อมเข้านี้ดูมันรู้กันมากชั้น เจ้าของโรงจะขอให้เซ็นชื่อ
 พ้ออดักันไม่เซ็น เลยตีกินออกจากโรงนั้น เดินตามถนนมาที่สลอนี่มากะวิตา
 ซึ่งอยู่ไม่สู้ห่างกันนัก อ่อมเต็มที่ได้เดินเสียค้อยยังชั่ว ที่นี้เป็นเรือนหลังคา
 กระจกจตุรมุข เปนถนนกว้างมีร้านสองข้าง แต่ที่พ้อไปไม่ได้เข้าไปในนั้น
 ไปเข้าทางหนึ่งต่างหาก แล้วลงไนใต้ดินมีโรงละคร โตกว่าตึกคำบรรพ์มาก
 เปนรูปกลมตึกที่เดียว สเตชที่ละครออกมาเล่นก็กลม ชักม่านวงอ้อมมาตาม
 กลม ผนังกลางมีโต๊ะเล็ก ๆ สำหรับกินน้ำชาสูบบุหรี่ได้ พ้อไปนั่งในบอกล
 ไม่กล้าลงไปนั่งกลาง เพราะหลบยาก ลงมือเล่นยามดึก มีผู้หญิงออกมาร้อง
 เปนพัน แถ่ ๆ คร่ำหวอด มันแต่งสำหรับดูไกล ๆ เท่านั้น มีอินโครเป็นฝรั่ง
 แขนต่าง ๆ ออกมาหคคะเมน และนิโครไต่ลวด พ้อกลับเสียในที่ ๗ ฤา ที่ ๘
 ของโปรแควม มาลงเรือเหมือนอย่างเมื่อเช้าชั้น เรือออกเวลา ๑๑ ทุ่ม ได้

ให้ปั้นบักคอมิสเตออาเซลเมเยออันหนึ่ง กับให้รางวัลนายโปลิศที่ตามกำกับ
อันที่จริงก็ใช้เขาได้ เป็นสันชูดจุดจบเรื่องเนเปอลกันเท่านั้นที่

ได้ส่งเมนูที่เรสเตอร์รองฉบับหนึ่ง แผนที่เดินเรือซึ่งชักเซนมาครั้ง
นี้จนถึงเย็นัว บรรรจมาในหีบของกับรูปปะโนรามมาแลโปสต์การ์ดต่าง ๆ รูป
เขียนเมืองปอมเปอี ซึ่งจมอยู่ในขี้เถ้าชุดชัน ยังแลเห็นลายปรากฏ เข้ามา
พอดูเป็นเค้า จะได้แลเห็นเรื่องได้ตลอด พอคิดถึงลูกจริง ๆ ถ้าได้มาเที่ยว
จะสนุกนัก ขอจบตอนหนึ่งเพียงเท่านี้ จะแยกคั้งตันเย็นัว เป็นเรื่องทาง
บอกต่อไปต่างหาก

อุทาลงกรณ์ ป.ร.

พระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๘

วันที่ ๓๑

เรือชักเขน

วันศุกร์ที่ ๒๖ เมษายน ร.ศ. ๑๒๖

หญิงน้อย

พ่อควรจะเขียนฉบับนี้เสียให้จบก่อนที่จะบอกตั้งต้นเมืองย่นัว แต่
มันรู้สึกแล้วเร็วเกินไป ด้วยเหตุว่าฉบับนี้ไม่มีความอันใดจะเล่า แต่ที่
จริงมีบ้าง

เมื่อคืนนี้ให้กรมสมมตเขียนหนังสือเดิมจนจบ แต่พ่อเมาบุหรี
เต็มที กรมสมมตแกสບอย่างพระสບ คือคุดเข้าไปเหมือนเขาคุดกันชา แล้ว
ปล่อยควันปลุ่งออกมายาวตั้งวา ไม่ใช่อย่างกรุ่น ๆ ออกมาเหมือนปล่องไฟ
ที่ติดด้านหลังใหม่ ๆ ห้องมันเล็ก แกสບคนเดียวควนเต็มทั้งห้อง ครั้นจะไม่
ให้แกสບก็สงสาร เห็นกำลังอ้อยเต็มที บุหรีทั้งตัวซัดไฟจุด ๓ ครั้งหมด
เหลือสักองค์เดียว อดหัวเราะก็ไม่ได้ จะทักกลัวจะกระดาก พ่อเลย
ไม่ได้สບตั้งแต่กลับลงมาจนนอน แต่ก็มีคุดอยู่บ้าง จะเป็นด้วยฤทธิเมา
บุหรีๆอย่างไรไม่รู้ เลยหลับสนิท ห้องไม้ก็พลอยเป็นปรกติเรียบร้อย
หลับพักใหญ่จนตื่นไม่ทันกินเข้ากลางวัน

คำวนั้นดินเนอ เขาจัดโต๊ะแลแต่งห้องเรือด้วยดอกไม้สด หนา
บนโต๊ะทุก ๆ โต๊ะทั้งที่นั่งแลไม้ไต้ตั้ง แลตามหน้าต่างประตู ผูกช่อดอกไม้

ประดับธง เป็นดอกไม้ธิดาสีที่พอทำให้เอากระบุงดวงนั้น ถ้าเมืองเรา
จะแต่งให้เต็มห้องเช่นนี้ก็ไม่ใช่หาดอกไม้ง่าย แชนวโคมเป็นหนังสือภาษา
เยอรมันอย่างไปตีมาตีด้านหนึ่ง พ่อยอมลงทุนแซมเป้นซ์ให้เลี้ยงทุกคนด้วย
เวลากินข้าวแล้วพอชอบใจแลให้พริกกับต้นต้มแซมเป้นซ์ แกตอบทันที ครั้น
เวลาไอสกริมดับไฟหมด ยกถาดน้ำแข็งที่เอาน้ำแข็งเป้นแก้วครอบไฟออก
มา ตัวไอสกริมทำเป้นเจ๊กนังการ่วมกระดาก ทุกคนมีซึกเบียร์ เวลาเลิก
โต๊ะแล้วไปให้ตราที่ห้องสูบบุหรี่ กับต้นไต้ ม, ซีฟออฟฟิเชอ ซีฟอิน
เยอเนีย เปมาศเตอ ไต้ตราตามลำดับ ซีฟกุก ซีฟสจิวต ไต้เหรียญ กับ
กาลซิลเลอ ไต้เหรียญเงิน ออฟฟิเชออีกคนหนึ่งสำหรับจดแผนที่ทุก
วันนั้น ให้ตุ้มมือทองคำสำหรับหนึ่ง แล้วนั่งสนทนากระยะทางกับจรรยาต่อ
ไปจนดึก

วันนี้ไม่หนาว ในห้องปรอดเพียง ๗๐ กลางแจ๊กก็ไม่เย็น
เฉียบ ไม่มีกลิ่นตุลลมอันใดเลย

คราวนี้เป็นจบทางเรือแน่ ออกจะเสียดายที่อยู่ เคยอยู่ชิน
สบาย เป้นบ้านเป้นเรือนแล้วจะขึ้นบกไป ย้ายที่เปลี่ยนที่นอนมันจะขาด
โน่นขาดนี้ ต้องจัดห้องใหม่รำไป ที่เป็นข้อสำคัญนั้นเรื่องทีนอน อ่อนบ้าง
แข็งบ้าง แคบบ้างกว้างบ้าง กลัวจะเกิดนอนไม่หลับ บริพัตรคิดจะหอบเอา
เตียงนอนแลที่นอนไปด้วยทุกหนทุกแห่ง เพราะอะไร ๆ ยังหอบไปได้
ที่นอนเป้นสำคัญ คิดจะไม่ให้แปลกที่ ออกจะเป้นการรุงรังอยู่ แต่
มันก็ชอบกลดี

รูปห้องแคบในเรือลำที่นายมุ่ยเขียนเป็นอันแล้วสำเร็จลงได้ในวันนี้ ให้รางวัล ๑๐ ปอนด์ จะไปหากอบใส่ที่เย็นไว้ แล้วจะได้รับส่งเข้าไปจะได้เห็นว่าที่อยู่ของพ่อเป็นอย่างไร

ขอลาอีกครั้งหนึ่งในการที่จะขึ้นบก นับว่าเป็นไกลออกไปอีก ขอฝากความคิดถึงแก่บรรดาผู้ที่พ่อมีความรักใคร่ทุกคน ขอให้มั่นใจว่าพ่อมีความสบายขึ้นกว่าแต่ก่อน

อุทาลงกรณ์ ป.ร.

พระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๙

กิตติ ๓๒

เมืองเยนัว

วันเสาร์ที่ ๒๗ เมษายน

หญิงน้อย

เรือมาถึงท่านแต่ย่ำรุ่ง รู้สึกได้ยินเสียงลงสมอโครกๆ แต่พ่อ
คือเสียไม้ต้น ด้วยเชื่อว่าไม่มีคนอื่น นอกจากพวกเรากันเอง ออกจะใจเต้น
นิดๆ ในการที่จะพบปะกัน แต่เห็นไม่ควรเสียเลือดเนื้อ จึงตื่นต่อ
๕ โมงเช้า ได้พบพี่ รังสี^๑ ดิลก^๒ รังสิดันรูปร่างสูงใหญ่ อ้วน ไม่
แห้งอย่างแต่ก่อน นอกนั้นมีมิสเตอร์เวตคาแนก^๓ พระปฏิบัติ^๔ พระ
สารสาสน์^๕ เบนสัน^๖ กงสุลเชคโย แลคนอื่น ๆ อีก พูดทักทายกัน แล้ว
เลยขึ้นบก รถมณีรัตน์ได้มาใช้เป็นรถที่นั่ง ดูสบายกว่ารถม้าแลรถไฟ
คำที่กล่าวว่าเป็นขายนั่นคือว่าด้วยหนาว พวกกันมาจนกระทั่งเมื่อคืนนี้ จรูญ
ยืนยันว่าในเดือนพฤษภาคมคงยังใช้ไม่ได้ เพราะหนาวนัก เวลาที่เราจะ
ได้ใช้รถโมเตอร์คาร์ มันมีอยู่ในเดือนพฤษภาคมเดือนเดียว นอกนั้นก็

-
- ๑ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ (กรมขุนไชยนาทนเรนทร)
  - ๒ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าดิถลกนพรัฐ (กรมหมื่นสรรควิไสยนรบดี)
  - ๓ มิสเตอร์เวตคาแนก อังกฤษ เคยเป็นที่ปรึกษากระทรวงพระคลังอยู่แต่ก่อน
  - ๔ พระปฏิบัติราชประสงค์ ชื่อมูลเลอชาติเอาสเตรียน เคยเป็นนายห้างบิกริม
ในกรุงเทพฯ ฯ
  - ๕ พระสารสาสน์พลขันธุ์ ชื่อเอวินี เคยเป็นครูในโรงเรียนนักเรียนนายร้อยทหารบก
ในกรุงเทพฯ ฯ
  - ๖ มิสเตอร์เบนสัน หลวงรัตนานุกิจ เป็นนายห้างช่างทองอยู่ลอนดอน

ชั้นไปข้างเหนือเป็นอันไม่ได้ใช้ มาปรากฏว่าใช้ได้ ที่เขาว่าว่าด้วยรถเปิดของเราเป็นรถแก่ง มาวันนี้ต้องเปิดหน้าต่างด้วยซ้ำไป

เมืองเยนวัน ตั้งแต่แลเห็นกันก็กว่าจะยาก เพราะมันเหมือนเมืองฝรั่ง ทั้งปวง ไม่มีอะไรที่เป็นสิ่งเฉพาะแปลกเพื่อน เป็นเมืองตั้งอยู่ที่ซานเขาเช่นกับเนเปอล แต่ที่นี้เป็นเขาสูงบน ๆ ใหญ่ ๆ ซึ่งไม่พอที่จะถึงพื้นพื้นลงให้ราบ จนมีดินสองข้างเป็นฝั่ง ทำถนนได้ไปตามหลังเนิน จึงมีถนนที่ชัน เหมือนเชิงสะพานข้างถนนระยะยาว ๆ หลายเส้น ที่ไฮเตลที่ตั้งอยู่อยู่ที่เชิงสะพานแห่งนี้ เลี้ยวลงถนนวกวนลงมา พื้นที่ตั้งไฮเตลต่ำ ถนนที่เป็นเขาสูงนั้นสูงกว่าไฮเตล นับว่าอยู่ชอกเขาซึ่งมีตึกตั้งล้อมรอบไม่เห็นเขา เว้นไว้แต่ที่นำไฮเตลพื้นต่ำลงไป ปลูกหญ้าให้ดูรก ๆ มีต้นไม้ล้อมรอบลักษณะสวนขวา มากินข้าวกลางวันไฮเตล มันเดินโต๊ะชำระคาถุ กับเจ้ากับปลาก็อย่างนั้นเอง ไม่พิเศษอะไร เดิมเขาจะว่าจะให้ไปชั้นเรโม่วันจันทร์เพื่ออดเสีย จึงตกลงเข้ามาเป็นพรุ่งนี้ กินเช้าแล้วออกเที่ยว

ทางที่จะไปเที่ยวนั้นออกจะคุดว่าจำได้ เพราะมันเป็นสะพาน มีรูปกิ้งกือคอรแมนวลที่ ๒ อยู่กลาง ตั้งอยู่บนยอดเนินอันหนึ่ง คราวนี้ตัดทางลงจากเนินนั้นไปเป็นสี่แพร่ง แพร่งหนึ่งขึ้นมาจากเรือ (ที่นี้เรือเข้าเทียบฝั่ง) แพร่งหนึ่งมาที่ไฮเตล ทางที่จะไปเที่ยวนั้นอีกแพร่งหนึ่ง คนที่นำเป็นคนที่นี่ที่ได้หาไว้ พูดังกฤษอย่างเพร่า ๆ เพราะสำเนียงอิตาเลียนมันไม่มีใครจะมีเน้นคำ เช่นวิกตอ อ่านเป็นวิตโตโร ใช้ตัว ค สองตัว มันมีเติมขึ้นมาอีกคำหนึ่ง เพราะฉะนั้นพูดังกฤษจึงได้มีซ้ำ ๆ เติมอยู่ในระหว่างกลาง มันเป็นคนน่าอย่างที่เรียกว่า โคค สำหรับแต่พาไปดูอะไร ๆ อธิบายได้ยาว ๆ ส่วน

ความต้องการของเรานั้นไม่เช่นนั้น ต้องการจะไปซื้อของอะไรที่ทำเมืองนี้ มันไม่เคยซื้อ มันเคยแต่ดู จึงพาไปถึงปากตรอกแห่งหนึ่งซึ่งเป็นถนนแคบเท่า ๆ ถนนในวัง ไม่มีรถม้าเดินในนั้น เป็นถนนในเมืองอิตาลีอย่างเก่าต้องลงเดินรู้สึกใจเหมือนเข้าไปเดินในตรอกศาลเจ้าเก่าที่บางกอก สองข้างเป็นร้านขายของฝรั่งต่าง ๆ เหมือน ๆ กันกับที่อื่น ๆ ของที่จำเพาะสำหรับเมืองนี้คือกระวานลายแทง พาเข้าไปดูแห่งหนึ่ง ซึ่งมีแต่ของเครื่องเงินและเครื่องกำไลเงินลายแทงมันสีดำ กำไลก็จะลอก จึงไม่ซื้อ เซตโยกสกุลจืดซื้อร้านให้ไปหมายความว่ามันอยู่ในนั้น อ้ายคนนำก็พาเรื่อยไปอีก จนถึงเอกซเซนซ์ ตกลงเป็นปล้ำต้องเดินกลับทวนมาทางเดิม ยังจะซ้ำพาแยกไปในตรอกอีกทางหนึ่งว่ามีร้านซึ่งพ่อเชื่อว่าคงเป็นชนิดเดียวกันจึงกลับมาขึ้นรถโมเตออร์ ทวนทางกลับมาข้างบ้าน ถึงร้านที่เขาบอกให้มันก็อยู่ใกล้ ๆ สะแควร์นั้นเองข้างถนนใหญ่ ได้ซื้อของเครื่องลายแทงและเครื่องถ้วยสำริดลายแทงบ้าง ของออกจะหายาก มันชวนจะจัดอย่างลुकุดุมนมหมา ที่ทำกันอยู่ในบางกอก

ออกจากร้าน ไปดูที่ฝั่งศพ ซึ่งใครมาเมืองเยนัวต้องไปดู เพราะไม่มีอะไรวิเศษไปกว่านั้น เรียกว่าคัมโปซันโต ถ้าจะจำภาษาอังกฤษเรียกว่าโฮลี้แคมป์ ที่อยู่นอกเมือง เป็นทางลาดลงไปตามหว่างเขา ในระหว่างเขานั้นมีลำรางน้ำถึงจะเรียกว่าคลองได้ แต่ไม่มีน้ำเลย พันเป็นกรวด เขาว่าไม่ไปเท่าไร เป็นทางที่สโนระลายตกลงมาจากเขา ตามทางมีโรงทำป้ายปักที่ฝั่งศพอย่างเลว ๆ ไปขึ้นข้างเขาอีกที่หนึ่งก็ถึงที่ฝั่งศพนั้น มีที่สำหรับเก็บเงินแลขายรูป ซึ่งพ่อได้ซื้อรูปส่งมาให้ในหีบของเมืองเยนัวพ่อดูเป็นเค้า เข้าไปในนั้นเขาห้ามไม่ให้สูบบุหรี่ สันฐานของที่ฝั่งศพนี้เป็นพระระเบียงสามด้าน

ยาวใหญ่ ตัวระเบียงนั้นกึ่งกลาง เป็นข้างนอกแถวหนึ่ง ข้างในแถวหนึ่ง
 ข้างนอกสำหรับศพอ่างรอง ๆ ลงมา เป็นที่สำหรับติดแต่บายศิลาตามฝา
 ส่วนข้างในเป็นสองแถว แถวริมผนังเป็นคร้วระห้อง มีรูปภาพผูกต่าง ๆ
 โดยมากมักจะเป็รูปคนตายนอนอยู่ ครอบคร้วบุศุภรรยาแวดล้อมตามมาก
 แลน้อย บางช่องก็เป็นศาสนาเช่นกับพระเยซู ทูตสวรรค์ ไม่เหมือนกันสัก
 อัน เหลือที่จะพรรณา ที่เก่ง ๆ เช่นกับทำเป็รูปคนหลังขึ้นมาจากโลงลอย
 ไปขึ้นสู่สวรรค์ เช่นนี้งามดีมาก แต่ส่วนข้างหว่างเสา มีรูปเป็หย่อมตั้งฐาน
 ที่ตรงเสา ทั้งสองข้างก็มีรูป ผังศพอเฉพาะตรงเสานั้นต่างหากอีก ในพื้น
 ระเบียงนั้นเต็มไปด้วยผังศพอ เราเดินไปบนศพอหนักดี รูปวาดที่ผังศพอทั้งปวง
 ก็ดี ทำด้วยศิลาขาวทั้งสี ในระหว่างระเบียงสามด้านนั้นแบ่งเป็ทางเดิน
 สี่กัก กลางเป็รูปพระเยซูแบกไม้กางเขนรูปใหญ่ หว่างถนนเป็ที่ผังศพอคน
 สามัญ ซึ่งแลเห็นทำบายอยู่ริมหนทางมา นับด้วยพื้นด้วยหมื่น ด้านข้าง
 ไม่มีระเบียงจดเขา ตัดทางขึ้นมาบนเขา ขึ้นสองข้างเป็สองทบ ระหว่าง
 ทางที่เป็สพานนั้นก็มีผังศพอชั้นที่ ๓ นั้นอีก มีต้นกุหลาบเลื่อยสีแดง แล
 ต้นไม้รายขึ้นไปถึงชั้นบน มีระเบียงยาวมีโคมกลาง ในระเบียงยวนั้นก็เป็น
 ผังศพอ อย่างเดียวกับระเบียงสามด้าน กลางเป็ที่สำหรับญาติพี่น้องไป
 ทำบุญที่ผังศพอทั้งสามชั้นนี้เขาขายเป็กำหนดนานานปี เช่น ๔๐ ปี ๕๐ ปี
 ถ้าหากว่าจะรักษาไว้ต่อไป หนึ่งกำหนดแล้วต้องซื้อใหม่ แต่โดยมากในชั้นเลวๆ
 ไม่ได้ซื้อศพอสูญไปในดินแล้วก็ฝังชำลงไปใหม่ ระเบียงนั้นอย่าเข้าใจว่าเล็ก ๆ
 เช่นวัดเบญจมบพิตร ยาวอย่างวัดพระเชตุพนทีเดียว แต่เป็ระเบียงแผด
 กลับจากที่นั้นมาไฮเตล หมายถึงจะอาบน้ำสักที่หนึ่งแต่ไม่ได้อาบ น้ำไม่ร้อน

เพราะเหตุที่เขาเอามาใส่ไว้นาน จนน้ำมันเย็นเสียแล้ว ต้องเลิก เพราะนัดกันจะไปกินเช้าที่กาแฟมิลาน โบกี้เท่าจำนวนเดิม แต่อรุพงษ์เสรวาสร์ร้อยว่าไม่ได้ไป กลัวจะร้องไห้อย่างเช่นตาต่อจึงได้อาไปด้วย ตาต่อนั้นพ่อบอกแก่จรรยาให้เอาไปจัดการเล่าเรียนอย่างตาฉาย^๑ เขาถามว่าจะให้รอเสด็จกลับดาจะจัดก่อน พ่อบอกว่าให้จัดก่อน ก็ทรงแสงไม่หยุดทั้งเวลากินเช้า ที่ซึ่งไปกินวันนี้ อยู่ในเรือนกระจก มันตั้งโต๊ะหนึ่งเท่ากระดานแผ่นเดียว แต่เป็นโต๊ะเหล็กกับข้าวไม่มีอะไรนอกจากมีกะโรนีเส้นเล็ก ทำเลวกกว่าที่เนเปอล ไปแก้ตัวทำมีกะโรนีเส้นใหญ่อีก ยิ่งไม่ร่อยหนักไป แล้วมีเนื้อแกะสับอีกสิ่งเดียวเท่านั้น มีลูกกุ่มแต่ไม่ได้เรื่อง ซ้ำหมดทั้งสันไม่หวานจำบ่ม แต่ลูกแอบเปอลหวาน ถึงตั้งนั้นก็ดี กินอ้อมยิ่งกว่ากินที่ไฮเตล แล้วออกเดินเที่ยวเล่น อ้ายมิสเดอบอนตามไปบอมนอยู่ที่นั่นอีก จนคนตอมออกนุง จะต้องตกลงไล่กันเสียคือ ๆ ตั้งให้เยนตราเป็นผู้แทนพระราชารักษาออกเดินหน้านั้นก็ไม่เชื่อ รุมตอมพ้อเรื่อยไป ต้องเปลี่ยนกระบวนเดินห่าง ๆ กันจึงได้สำเร็จ แวะฟังดนตรี มีคนร้องอย่างเช่นที่เนเปอล แต่ที่นี้โรงใหญ่กว่า ร้องเพลงแลเต้นอย่างที่ฝรั่งกำลังชอบ ออกจะหยาบหยาบ คุยอยู่น้อยหนึ่งเดินต่อไปที่ไฮเตลบริคโตลซึ่งรพ็อยู่เป็นไฮเตลเพิ่งทำแล้วใหม่ มีแปลกอยู่ที่ประตู ปิดเปิดเป็นจ้งหัน บานกระจกกันลมได้ กินน้ำอัฐบาน น้ำส้มคั้นซึ่งพ้อชอบกิน แต่เจือโซดาตุตด้วยไม้ที่นี้สำเร็จในเรื่องเยนตราเป็นพระราชารักษา ถึงมีผู้มาแอดเตรสมาเยสเด แล้วกลับมาเท่านั้น

๑ หม่อมราชวงศ์วราเชจาน ศิริวงศ์ ณ กรุงเทพ ในพระสมัพันวงศ์เธอ กรมหมื่นนฤบาลมุกษมาตย์

ที่นี้มีดอกไม้ทรูหลายอย่าง ที่พิเศษเท่านั้นคือกุหลาบ กุหลาบอย่างดี ที่ตึกเรียกว่ามอญ แต่ที่แท้ของไทยนั้น มันโตเท่ากุหลาบเย็บกันเล่น กุหลาบเย็บมันแบนเพราะกลีบสั้น นี่มันเป็นกุหลาบจริง ๆ กลีบใหญ่ได้ส่วน ดอกโตเท่าขนาดใหญ่ของเราสามดอกรวมกัน กลิ่นก็หอมเป็นกุหลาบไทย ดอกไม้อื่น ๆ มีอีกมาก เช่นตุลিপัสต่าง ๆ เยเรเนียมสีต่าง ๆ แต่เขายังกล่าวกันว่าไม่ถึงฤดูเสียอีก อาหารเรื่องผลไม้ไม่ดีกว่าเนเปอล สดลอบเบอร์สีรุ้งใหญ่ไม่มี มีแต่สดลอบเบอร์สีน้ำเงินเล็ก ๆ สิ่งที่ชอบใจพ้อมากนั้นมันมีนวมวิกินอุดม ยังไม่ได้เล่าเรื่องนวมวิ ซึ่งรู้มาจากเนเปอล เมื่อเวลาขึ้นไปบนเขา เห็นเขาต้อนแพะลงมาเป็นฝูง ๆ ตามได้ความว่าเป็นแพะนมทั้งนั้น คนที่เนเปอลไม่ชอบกินนมโค เพราะสงสัยว่าเป็นน้ำฉาดหรือกินน้ำไม่ดี แต่แพะนั้นเป็นสันดานป็นเขาค้าง เขาต้อนขึ้นไปเลี้ยงไว้บนยอดเขา หาน้ำกินบนยอดเขา แต่คนต่างประเทศไปอยู่ที่นั่นไม่ชอบกินนมแพะ ว่ารสมันแหลมเกินไป

โยเทลนี้เงียบสบายดี เพราะอยู่ห่างจากที่คนไปมา เขาบอกข่าวว่าที่ซันเรโม 'ดัล' คือเจียบจูเต็มที ไม่มีอะไรจะเล่นจะดูเลย แต่พ้อมิวิตกด้วยรถโมเตอคาร์ของเรามี เบื่อขึ้นมาจะไปเที่ยวแห่งใดแห่งใดก็ได้ ขอจบกันเท่านี้ที่ พรุ่งนี้จะต้องไปแต่เช้า จะจัดของสำหรับส่งบางกอก แต่คงจะเข้าไปถึงพร้อมกันกับที่เนเปอล ด้วยย้ายที่เช่นนี้ยากที่จะทำให้สำเร็จโดยเร็ว

จุฑาลงกรณ์ ป.ร.

พระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๑๐

๕ ๕
คหนท ๓๓

เมืองชั้นเรโม

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ เมษายน

หญิงน้อย

เมื่อคืนนี้ออกจะตีสี่สถานรับนอน เพราะตกใจว่าจะต้องมาแต่เช้า ครนรุ่งขึ้นดูแสงสว่างเข้าทางหน้าต่างก็ต้องตื่น เพราะหน้าต่างอย่างฝรั่งดูเป็น มีสำหรับให้เรือนงาม ถ้าบทจะโตก็โตใจหาย ช้ำมีกระจกกรุเท่านั้นไม่ใคร่มี บานไม้ โดยแดดจะส่องมาทางนั้นก็ไม่ได้คร้อน กลับออกจะอุ่น ๆ ดี ไปเสีย อีก ส่วนข้างอากาศเย็นนั้นเปิดเป็นช่องแคเล็กนิตเดียวก็พอ การเปิดหน้าต่างเปิด เพราะเสียไม่ได้กลัวห้องอับเท่านั้น เพราะเหตุเช่นว่า โยเตลนี้หน้าต่างมันจึง ใหญ่เสียจริง ๆ แต่พินขึ้นไปเกือบจดชายคา กรุกระจกตลอด ข้างนอกมีบาน เกล็ดไม้โปร่ง ๆ ในการที่จะกันแดด แลบังตา เอาผ้าโปร่งซึ่งเต็มหลังกระจกแล้ว มีม่านผ้าหนาสองข้าง แต่ม่านนั้นกว้างจากขอบหน้าต่างข้างละสักคืบเดียว สัก แต่พอให้เขาเห็นว่าม่านเท่านั้น จะชักจะชดอะไรไม่ได้เลย จึงไม่มีอะไรบัง- กันแสงสว่างไม่ให้เข้าในห้อง ต้องตื่นแต่เช้า ต่อ ๕ โมงจึงถึงเวลามาเสดชั้น รถไฟเป็นอย่างอิติลี้ มีรางทางเดียว นั่งมาในหลังเดียวกันหมด รถมาตาม ทางหยุดบ่อยเสียเหลือดี เพราะต้องหลีกเลี่ยง แลเข้าถ้าจน همینเบือ กำลังพูด อะไร ๆ กันสนุกประเดี้ยวก็เข้าถ้าโกรกรากดั่งจนพูดอะไรไม่ได้ยิน การที่เข้า ถ้าบ่อย ๆ เช่นนี้ เพราะรถสายนี้เดินเรียบมาริมทะเล บางแห่งราวกับว่าคลื่นจะ

ชัดถึง เมื่อถึงเบนแหลมหัวเขาย่นลงไปใต้น้ำแห่งใดก็จะอู๋มอญทุกแห่ง สุดแต่
 จะมาที่ริมน้ำใกล้ที่สุดเป็นที่ตั้ง ทางสำหรับรถม้าเดิมเขามืออยู่แล้ว แต่เมื่อถึง
 เนินถึงชายเขาก็ได้ขึ้นไปบนหลังเนินหลังเขา แต่รถไฟมันขึ้นสูงลงต่ำยากจึง
 ต้องเจาะ น่าสงสัยว่าเหตุไหนทางก็มีอยู่แล้ว จึงไม่มาด้วยรถโมเตอร์ ชัน
 รถไฟให้ช้าทำไม ชันพ่อก็สงสัย แต่เมื่อถามได้ความว่าทางรถไฟที่ตัดมาผ่าน
 ทางเดินร่ำไป ก่อนเวลารถไฟจะเดินเขาปีดทางที่ผ่านเสียนาน ๆ รถโมเตอร์
 ภาตต้องมาหยุด คอยให้รถไฟไปแล้วเครื่องกันทางเบ็ดจึงไปได้ร่ำไป จึงได้ช้า
 ถ้าจะออกแต่เย็นนี้จะได้ถึงชั้นเรโม่แต่ย่ำค่ำ รถไฟที่นี้ก็ช้าอีกอย่างเอก ช้าในเชิง
 หยุดบ่อย ดูในแผนที่ก็เห็นว่าทางควรจะเดิน ๒ ชั่วโมง มันเดินถึง ๔ ชั่วโมง ตาม
 ระยะทางที่มาไม่เป็นที่น่า จะว่าเมื่อจติดต่อกันมาตั้งแต่เย็นนี้จนถึงชั้นเรโม่ก็ได้
 แต่ไม่ใช่เมืองอย่างแน่นคึกคัก เป็นไร่ปลูกผักมีเรือน หยอดอยู่ตามกลาง
 กลางไร่เป็นเจ้าของเจ้าของไร่ ตึกที่นี้เป็นตึกอย่างเรือนตุ๊กตา คือผนังขาว
 หน้าต่างเขียวหลังคาแดงเป็นพื้น เขตที่กันเป็นส่วน ใช้กำแพงศิลาก้อน ๆ
 แทนรั้ว เพราะถ้าจะใช้รั้วไม้แพงกว่ากำแพงศิลา ในไร่เหล่านี้ปลูกผัก
 ต่าง ๆ ซึ่งจะออกซื้อที่จะไม่ถูกจนกว่าจะได้ไปเห็นถึงที่ แต่ในไร่เหล่านี้คง
 ปลูกองุ่นด้วยทุกแห่ง องุ่นที่ปลูกนั้นเป็นตอสูงประมาณ ๔ ศอกจากกระทั่ง
 ๖ ศอก โตตั้งแต่เท่าตัวพวยขึ้นไปจนถึงเท่าแขน บินดูคล้ายฟ้าจะแตกยังไม่
 เดินเถาโดยมาก แต่เขาได้ปักไม้ค้ำดูใช้เสาศิลาแทน แล้วปูร้านข้างบน
 เหมือนปลูกหน้าเต้าแลพักทอง ที่เดินเถาแล้วบ้างก็มี จับโยงเป็นเถา ๆ ไป เขา
 เหลือไว้แต่สักห้าหกเถา ถ้าปล่อยให้เถาอยู่มากลูกเล็กไป ที่ซึ่งปลูกองุ่นแลเท่าไร่
 ผักเหล่านี้เป็นที่ว่างเขาดินทราย ถ้าขึ้นเนินเขามีศิลาปนปลูกต้นโอลิฟตาต้นสน

ต้นสนนั้นปลูกเป็นป่าสำหรับตัดไม้อย่าง ปลูกต้นสักเมืองยวา บ้านคนมีเงิน
ที่เป็นเศรษฐกิจคือยูริมาทางรถไฟก็มี ห่างทางโดยมาก ที่เห็นริมทางมักจะ
เป็นตึกรูปต่าง ๆ มีสวนดอกไม้อยู่รอบรอบ ดอกไม้ นั้นเป็นดอกไม้สีซึ่งปลูก
ให้ไม้ดอกเสียในเรือนกระจกดูน่ารื่นรมย์ในไร่ แล้วจึงเอามาฝัง ไม่ใช่ของ
ใครใครทำมีที่ซื้อขาย เมื่อต้องการจะให้ไม้ดอกไม้หอมใดสีใด เรียกเจ้า
พนักงานเขามาปลูกได้ที่เดียวตามความปรารถนา สุดแต่มีเงินเสียแล้วจะเอา
อย่างไรเป็นได้ทั้งนั้น มีหมู่บ้านซึ่งควรจะนับว่าเมือง คือมีท่าเรือด้วยสักสอง
สามตำบล ชันเรโมนั้นเป็นตำบลหนึ่งซึ่งควรจะเรียกว่าเมือง มีตึกกว่าบ้าน
เรือนมาก มีไฮเทลใหญ่ ๆ เพราะเป็นที่พวกนักเลงเที่ยวมาพัก ผู้มีเงินมัก
มาสร้างดาช้อบ้านเหล่านี้ไว้ ตัวมากอยู่ ไม่น่าให้เขาเช่ามีคนเช่าก็ไม่ตลอดปี
ชั่วแต่ฤดู เรือสวนอะไรก็ทั้งร้าง ๆ ไว้ มีแต่ต้นไม้ใหญ่ เมื่อจะมาอยู่ดาจะ
ให้ใครเช่า จึงแต่งทั้งเรือนทั้งสวน ในที่เช่นนั้นถนนแคบมักจะหมกจดสอาด
เป็นที่มาพักอยู่เงียบ ๆ ดามากรอกันตามฤดู ตามชายทะเลเป็นเช่นนั้นตลอด
ไปจนกระทั่งเมืองฝรั่งเศส ตลอดข้างฝรั่งเศสย่อมจะครึกครื้นกว่าชาวอิตาลี

เวลานี้มาไม่มีที่กินเข้าดารณกินเข้าอย่างใด เขาจัดอย่างที่เราเรียกบาส
เกตอันเราเคยแปลว่ากระจาด แต่ไม่ใช่กระจาด เป็นกระจาดอย่างฝรั่งดังนี้
ตัวบาสเกตนั้นทำเป็นรูปหีบสานด้วยหญ้าโปร่ง ๆ สูงสักศอกหนึ่งยาวสักสองศอก
เอาลวดเหล็กผูกตามบุญตามกรรมพอฝ่าไม้หลุดจากตัว อาหารที่มีอยู่ในนั้น
คือ เนื้อไก่ย่างเย็น ๆ ทั้งตัว หมูแฮมที่ต้มแล้วจัด ๆ เนื้อโคเค็ม สันโค
เนยแข็งสามอย่างทั้งที่เป็นหนอน เกลือพริกไทยใส่กรวยกระดาดชนิดเหมือน
ตัวที่ขายในตลาด ของหวานมีผลไม้ แปร้แอบ เปอล สัม ภาชนะที่ใช้ งาน

เลขชอบน้ำเงิน น้ำโอเคอเวียง เป็นน้ำแร่ที่เมืองเอเวียง แต่จัด ด้วยทำ
ด้วยกระดาษพับแบน ๆ เวลาจะรินน้ำก็วางออก อย่างเอาใบตองตักน้ำกิน
ผ้าเช็ดมือกระดาษหมดเท่านั้น ตามแต่จะว่ากันไป ของขายตามสเตรซัน มีลูก
สตรอเบอร์รี่ ลูกแอปเปิ้ลออกจะดี ๆ แต่ลูกองุ่นมีเหยี่ยวปรอดทั้งสีน รสชาติ
ก็อย่างเดียวกับลูกเงาะเก็บเมื่ออ่อน ๆ ด้วยอารามอยากจะได้เงิน

เมื่อถึงชั้นเรโม เวลาบ่าย ๓ โมงไม่ถึงครึ่ง คนที่สเตรซันแน่นเต็ม
ไปทั้งนั้น โห่ร้องเกรียวกราวเปิดหมวกโบกมือเซงแซ่ มีลูกเอียดเล็ก ลูกแดง
ตัว เอียดน้อย^๑ พระยาวีสูต^๒ พระวิภา^๓ มาคอยอยู่ที่นั่น ลูกเอียดเล็ก
ไม่สูงชันก่เล็กน้อย เป็นแต่วันชัน ลูกแดงโตชันมาก ตาตัวก็ไม่โตชันนัก
แต่วันชัน ลูกเอียดน้อยสูงชัน สักหน่อยวันชัน ทั้งสคนแก้มแดงด้วยหนาว
มันเผา ชันรโอมเตอคาร์กับเอียดเล็กแลเอียดน้อย ชายอรุพงษ์ เยนตรา
คนเกรียวกราวตลอดหนทาง

เรือนที่นับเป็นห้าชั้นทั้งชั้นล่าง ด้วยที่ตั้งนั้นแอบข้างเขาตะแคง
อยู่ข้างหนึ่ง ด้านข้างหลังเรือนเป็นสี่ชั้น ด้านข้างหน้าเป็นห้าชั้น ชั้นล่าง
เป็นที่เลี้ยงข้าราชการแลครัว ชั้นรองขึ้นมาห้องข้างหลังเป็นห้องคนพักที่
ร่วมกระได แลมีห้องเขียนหนังสือ ห้องไว้ด้วยขาม ด้านข้างหน้ากลาง
เป็นห้องรับแขก ห้องคอย ห้องกินข้าว มีเฉลียงด้านหน้าแลด้านข้างฝา

๑ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอภัยภูวนคเดชาวุธ กรมขุนนครราชสีมา

๒ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมขุนสงขลานครินทร์

๓ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย

๔ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าปชาธิปกศักดิ์ดิถก กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา

๕ พระยาวีสูตโรช ปัก สาณะเสน อรรคราชทูตที่กรุงลอนดอน

๖ พระวิภาคภูวนล ชาติโอรวิษ ชื่อแมลลาคี เคยเป็นเจ้ากรมแผนที่

กระจก ชั้นที่ ๓ มีห้องสองแถว แต่แถวหลังได้สองห้อง เพราะเป็น
 กระโถเสียห้องหนึ่ง ในสองห้องค้ำหลังนั้น เป็นห้องอรุพงษ์กับเสมอใจ^๗
 สองคนต่อห้อง ห้องหลวงฤทธิกับหลวงศักดิ์สองคนต่อห้อง ด้านข้างหน้า
 มีสี่ห้อง ห้องนอนพ่ออยู่ตรงชายอรุพงษ์ ถัดมาอีกห้องหนึ่งเป็นห้องเขียน
 หนังสือ ต่อไปเป็นห้องพระยาบุรุษ ตรงกระโถเป็นห้องแต่งตัวของพ่อ คำ
 ที่เรียกว่าห้องห้องนี้ ต้องเข้าใจว่ารูปพรรณสัณฐานเหมือนห้องมุขหลังแลมุข
 ยาวพระที่นั่งอมรินทร์ แต่เรียกว่าแคบกว่า มีห้องและหน้าต่างเดี่ยวเท่านั้น
 เหลือเศษผนังพอดังเตาไฟ แต่มุขเรือนเป็นหอกกลมทั้ง ๔ มุม ชั้นล่างเขาเอาไว้
 เป็นที่สำหรับนั่งเล่นดูเขียนหนังสือ ชั้นที่ ๓ ซึ่งพ่ออยู่ มุขข้างห้องนอนเป็น
 ที่ล้างหน้า เพราะจะตั้งตู้ล้างหน้าแลตั้งตัวไม้ได้ในห้องนอน มุขข้าง
 ห้องแต่งตัวเป็นห้องอาบน้ำ ต้องชันขึ้นไปสามคั่นทั้งสองแห่ง มุขข้างด้าน
 หลังเขาก็ใช้อะไรกันตามความพอใจ ชั้นที่ ๔ เหมือนชั้นที่ ๓ เป็นห้อง
 บริพัตรแลเจ้าสามกรม กับเจ้าพระยาสุรวงษ์ ชั้นที่ ๕ เป็นที่บ่าวอยู่ มีอีก
 หลังหนึ่งเล็กอยู่ข้างขวา สำหรับลูกเมืองนอก ๖ คน พระรัตนโกษา หม่อม
 นเรนทร์ แลพระยาวิสูตร หลังข้างซ้ายจรูญแลตาหม่อ เครื่องใช้ในการ
 กินแลครัวเป็นของเราจัดเอง บ่าวไพร่เป็นคนอังกฤษทั้งหมด เครื่องใช้คือ
 ทำด้วยชามอย่างเลว ๆ แต่ติดตราเสือ จะเอาไว้ใช้ที่ปารีสต่อไป แต่ขโมย
 ได้จ่านำเงินหลายทองเช่นใช้ที่บางกอก ซึ่งทำแล้วมาใหม่มาใช้บ้าง บริเวณ

๗. เจ้าหมื่นเสมอใจราช อ้น นรพลลภ (ในรัชกาลที่ ๖ เป็นพระยานิพัทธราชกิจ)

๘. จีน เป็นคำแผลงหมายความว่ากระโถ

๙. คำว่าเจ้าสามกรม ใช้กันมาแต่ครั้งกรุงเก่า ในที่นี้ทรงหมายถึงกรมหลวง
 ประจักษ์ ตรี กรมขุนสรรพาศศร ๖ กรมขุนสมมตฯ

พนทมีสวนอยู่น่าดี ๕๗ ตัดทางลัดเลยไปมีต้นไม้ใหญ่ ๆ ตามโคนต้นไม้
ใหญ่ ๆ ซ้อมต้นไม้ดอกมาแต่ง ไม้กว้างขวางเท่าไรก็ถึงรั้วบ้าน ซึ่งเป็นที่
โรงรถอยู่ริมนั้น รั้วยังไม่สิ้นเขตบ้าน แต่เพราะมีทางรถไฟผ่านเข้ามา
ฟากข้างริมทะเลเป็นของบ้านนี้เหมือนกัน เป็นสวนมีต้นไม้ มีเขื่อนคดลง
ทะเล ลักษณะเกาะสี่ซังไม่ติดอะไรกันนัก หมดสิ่งที่มีในบ้านเท่านั้น ที่หน้า
เรือนมีสระปลาเงินปลาทองทางชีวิตัวเล็ก ๆ เห็นจะสักสองตัวได้ มีบ่อน้ำ
มีเครื่องจักรสำหรับตักน้ำ แต่หักโกร้งเกรงหมดแล้ว สมมติกันว่าเป็นมอ
นิเมนต์จรรยา คู่กันกับมอนิเมนต์ กรมหลวงนครราชสีมาที่บางปิ่น^{๑๐} ถึงว่าเป็นเรือน
เล็ก ๆ แต่อยู่สบาย พ่อไปเที่ยวเดินเล่นแล้วกลับขึ้นมากินน้ำชาแล้วได้อา
บน้ำ ฤกษ์ไม่ดีมาหลายวัน แต่ไม่ได้อาบมาถึง ๗ วันแล้ว สกปรกเกือบ
จะบั้นชมพูพาดได้ตัวหนึ่ง กินเข้าหุ่มครึ่ง มีแต่ลูกกับเจ้าสามกรมเท่านั้น
เพราะห้องเล็ก ได้โชรูปพระที่นั่ง แลอ่านนิราศกรมประจักษ์ วันนั้นหนาว
เต็มที ในห้องกินเข้ามือเย็นดินเย็น ปรอด ๕๒ ต้องติดไฟทั่วทุกห้อง การ
ติดไฟนั้นติดต้อ ๆ คือมีเหล็กสองอันหัวเป็นตุ๊กตาหมอบ ต่อไปข้างท้าย
เหมือนทางรถไฟ แล้วเอากระดาษแลลูกปรงแห้งเป็นเชื้อ เอาฟืนกองขึ้น
ไป สุมไฟกันต้อ ๆ มีปล่องขึ้นไปตามผนัง เมื่อแรกสุมปล่องยังเย็นอยู่ ควัน
พุ่งออกมาข้างหน้าตระหลบไปทั้งห้อง ต่อปล่องร้อนจึงตุลไอขึ้นไปเอง ใส่
ฟืนเข้าไปก็ติดเองไม่ต้องพุดต้อก่อ มาคราวก่อนไม่หนาวเช่นนั้น สุมไฟก็
เป็นสุมไฟเล่น คราวนี้สุมจริง ของกว่าจะมาถึงช้า ต้องคอยกันอยู่เกือบ
๓ ชั่วโมงจึงจะได้จัดห้อง

๑๐. คือที่กิ่งจรัลสำหรับสุนันท์ กรมหลวงนครราชสีมาให้ทำขึ้นแต่ใช้ไม่ได้จึง
เรียกว่ามอนิเมนต์

คืนที่ ๓๔

วันจันทร์ที่ ๒๐ เมษายน

เมื่อคืนนอนต้องแถมนมอีกชั้นหนึ่ง เพราะหนาวเยือกเย็นเต็ม
ที่ ฟาร์องกระหม่อมคืนยังรุ่ง ฝนฝรั่งตกประปรายตลอดคืน แล้วยังซ้ดก
กลางวันจนเวลาบ่ายไม่มีแสงแดดเลย เป็นหวัดมาแต่วานนี้มีไอแลเมื่อยปวด
ศีรษะ ตอนเช้ามีแมลงวันมาตอมหน้าอยู่ตัวหนึ่งต้องไล่ไปก้นแล้วจึงหลับต่อไป
อีก ที่นี้ดีด้วยมีมันแพรเจาะหลังบานกระจก รูดขึ้นรูดลงได้ น่าต่างฝาเกล็ด
ค่อยสนิท กินข้าวเวลาบ่ายโมง ๑ เพ็ญมาได้ ปวดฟันไปเสียแล้ว เป็นด้วย
อะไรก็ไม่รู้ ใครออกมาต้องมาชลกชลกกันด้วยเรื่องฟันทุกคน มีสเตอคาแนค
กับมีสเตอเวสเทลกาดลาพระวิภาคมาหา ช่างตัดเสื้อเอามาให้เลือกัดตัด
เสื้อใหม่ เพราะตั้งแต่มา ใช้เสื้อของตุ๊กสำหรับเดียว เสื้อที่แซมบัสันตัด
คับหมด ได้เลือกผ้าตัดใหม่สำหรับ กับให้แกเสื้อกักของเก่าบ้าง พอจะใช้
ได้ตลอดจนกลับ

ได้กะโปรแกรมที่จะเดินทางต่อไปอีกเป็นสองตอน ตอนต้น คือ
วันที่ ๑๕ ออกจากซันเรโมไปเมืองตูริน แล้วไปเมืองเวนิส กลับมาเมือง
ฟลอเรนซ์ ขึ้นปาร์มาข้ามเซอาลบี ไปสวิตเซอร์แลนด์ พักเมืองโคโมหัว
ทะเลสาบข้างหนึ่ง ตรงกันข้ามกับเยเนวาตามยามของทะเล แล้วเที่ยวลูเซอน
ดูสอซานแลที่อื่น ๆ แล้วขึ้นไปมีลานเข้าเมืองฝรั่งเศส ประมาณว่าวันที่ ๔ ๑๑
ที่ ๕ เดือนมิถุนายน ในระหว่างเมืองอังกฤษกับฝรั่งเศสไม่แน่ แต่เมือง
ลอนดอนอากาศคงไม่ถูกกับโรคพอ ด้วยขึ้นแลคว้นมาก ที่จะออกจากลอน
ดอนไป กำหนดไว้ว่าวันที่ ๒๖ จะไปขึ้นออสเตนต์แล้วไปเฮมเบ็ค ข้ามไป

เดนมาร์กทีเดียว บางทีการที่ไปนอร์เวย์เข้าไป จึงได้กำหนดลงว่าวันที่ ๒
เดือนกรกฎาคมออกจากโคเปนเฮเกน ไปคริสเตียเนีย ทั้งขากลับด้วย
เบ็ดเสร็จพอเต็มเดือนมกราคม แล้วจึงจะตั้งต้น ภาคที่ ๒ จับเมืองกิลเข้ามา
เบอลิน แลในเยอรมนีต่าง ๆ ซึ่งยังไม่ได้กะ แต่จะเอาแน่ยังไม่ได้ บางที
จะเปลี่ยนแปลงไป

หมอลองรังสิต ซึ่งอยู่ไฮเดลแบคมাত্রตรวจสอบคน คนหนึ่งเป็น
โปรเฟสเซอร์ ชื่อไฟลเนอ คนหนึ่งชื่อฟิสเตอเป็นผู้ช่วย คนแรกแก่เป็นผู้
ตรวจ คนที่ ๒ อายุ ๓๓ ซึ่งจะขอมายู่ประจำไปพลาง พุดจกฤษคล้อง
ทั้งสองคน ตั้งต้นตรวจนั้นคือให้เล่าอาการตามที่รู้สึกทั้งเก่าใหม่ จบแล้ว
ให้ยื่นที่ตรงหน้าต่าง ดูในช่องจมูกเห็นว่ารูจมูกข้างซ้ายแคบ แต่ไม่มากถึง
ที่จะทำให้หายใจไม่คล่อง แล้วเอาช้อนกดลิ้นดูภายใน ว่าบวมตามหลอด
ที่ได้ขาดระไกร คราวนี้ลงมือตรวจหัวใจ ให้ถอดเสื้อเอาแดรฟ้งทั่วทุกแห่ง
ที่ตรงไหนตรวจแล้วกาไว้กับตัว แล้วตรวจปอดเคาะไซกในที่ต่าง ๆ ต้อง
หายใจแรงตามเคย เสร็จเรื่องปอดแล้วคราวนี้ดูตั้งแต่ข้อต้นขึ้นมาจนถึงท้อง
น้อง ลำขา ตลอดจนสันหลังถึงต้นคอ กว่าจะสำเร็จกิจการตรวจนี้เกือบชั่วโมง
หนึ่ง แล้วคราวนี้ชำระถึงเรื่องกินนอนทำงานต่าง ๆ ตกลงเป็นเห็น
รูปในชั้นแรกนี้ ว่าหัวใจดี ปอดดี ข้อที่เมื่อยปวดนั้นเป็นด้วยเนื้ฟ กล้าม
เนื้อดี มีขั้วรูดอยู่แต่เรื่องจมูก ถ้าจะเรียกสปีเซียลลิสต์ ควรจะเรียกผู้ที่
ชำนาญในการรักษาจมูกแลกระโหลกหัว แต่จะยังไม่ว่าแน่ จะขอตรวจอีก
เวลาหนึ่ง ในเวลาตื่นนอนขึ้น ยังไม่ได้ลุกขึ้นจากที่นอน จะตรวจปัสสาวะ
ทั้งที่ไปไหนกลับมาถึง แลเมื่อตื่นนอน กับอีก ๒๔ ชั่วโมง แล้วให้ยื่นที่
หน้าต่าง ส่งดูใบหู ว่าใบหูขีดไป จะต้องตรวจโลหิต จะแหงเอาที่หูๆ

ที่แห่งหนึ่งแห่งใดพอก็คกลงยอม นึกกันพຽ່ນนี้ แลเลยทุ่มเหว ว่าพอกั้ว
 จะตายในสามปีนั้นไม่ตาย ถ้าผ่อนทำงานให้น้อยลงหน่อย นอนให้มาก
 หน่อยอีกหน่อย จะอยู่ได้ ๘๐ พอก็บอกแก่ว่านี่เป็นการทุ่มเหวของหมอดาม
 เคย พอไม่เชื่อ แก่ไม่ยกฟังต้นทุ่มไปอีก แก่ว่าที่ว่านี้ตามลักษณะกำลัง
 ร่างกายที่จะเป็นไปได้ตามที่แลเห็น เช่นกับรูปร่างแลหัวใจปอดหนักกว่า
 อายุ เว้นแต่ถ้ามีโรคภัยอันใดกระแทกกระทั้นมา นั่นก็เป็นธรรมดาอยู่
 เองที่จะอยู่ไปไม่ถึง ตาหมอดคนนี้เป็นคนโปรดของแกรนด์ดัก แลแกรนด์ดัส-
 เซสออฟปาเดน ไปเฝ้าตรวจพระอาการอยู่เสมอ ไปเฝ้าเมื่อวานขึ้นหนูล
 เรื่องจะมาตรวจอาการพอ แกรนด์ดักแลแกรนด์เซสเลยส่งมาถึง รังสิตบอก
 ว่าทรงพระอดแอดทั้งหัวทั้งเมีย เพราะ ๘๐ แล้วทั้งคู่ ตาหมอนี้แกไป
 รักษาอยู่ แกรนด์ดัสเชสนั้นถ้าไม่ทรงสบาย แต่ชั่วได้ข่าวว่าตาหมอนี้มา
 แล้วเท่านั้นก็รู้สึกสบายขึ้น เธอแปดริกแมนชั้นหมอดอังกฤษก็มาถึงวันเวลา
 บ่าย ๒ โมง แต่พอขอผลัดไปพຽ່นเวลาบ่าย จะถูกตาหมอล่าหน้าตรวจ
 อย่างเลียดอกสีห้าหนอยข้างเค็ดรอน แต่ไหน ๆ ได้ออกมาให้ตรวจแล้ว
 จะให้ตรวจเสียถึงที่

ทุ่มหนึ่งแล้วชนรดโมเตอคาร์ไปเที่ยว แต่เวลานี้กลับมีแสงแดดดี
 กว่าเมื่อกลางวัน แต่ก็นาวซัดเต็มทีเพราะฝนตกยังดำ ทางที่ชันเรโม่
 มีสองสาย ที่เป็นสายใหญ่คือริมทะเลสายหนึ่ง ตอนสายหนึ่ง นอกนั้นก็
 เป็นแต่ทางขวาง ฤๅทางหลวงสำหรับไปเมืองอื่น ข้างอิตาลีเข้าแบ่งทาง
 เป็นสามชั้น ชั้นที่หนึ่งทางซึ่งเป็นท่าค้าทำขาย ทางเมืองต่อเมือง ทาง
 เดินกองทัพ เช่นนี้ใช้เงินรัฐบาล ถ้าเป็นทางในเมืองนับเป็นชั้นที่สอง
 ใช้เงินมิวนิสเปอล คือค่าธรรมเนียมภาษีในเมือง ค่าไฟค่าน้ำ ถ้าหาก

ว่าเป็นทางที่เงาะเข้าไปในหมู่บ้าน เป็นทางชั้นที่สาม เช่นทางไปที่ฝั่งศพ
 ที่เขินัว เก็บภาษีในอาหารเข้าออกตำบลนั้น เช่นเบ็ดไก่เป็ดต้น มา
 ทำทางอย่างนั้น ทางที่ไปวันนี้เป็นทางใหญ่ทั้งสองทาง แต่เป็นทางชั้น
 ที่สอง แต่ดีกว่าทางชั้นที่หนึ่งเสียอีก ทางริมทะเลอยู่เหนือทางรถไฟขึ้นมา
 โดยมากลงเขื่อนปูลากว้าง ๆ ปลูกต้นไม้เป็นหย่อมเป็นหมู่ สำหรับนั่งเล่น
 เป็นของกลาง ฟากข้างในเป็นบ้านเรือน วิลลาบ้าง โฮเตลหลังโต ๆ หลาย ๆ
 ชั้น มีดินสนาม้าน้ำแล้วก่อเป็นเขื่อนศิลารับตรงที่ต่อกับถนน สูงบ้าง
 ต่ำบ้างตามแต่รูปเขา ทางที่เข้าบ้านมักจะตัดแหะเข้าไปในพื้นที่ที่ต่อกับถนน
 ระดับเสมอกัน แล้วผ่นสูงขึ้นไปจนถึงน้ำเรือนได้ระดับพื้นบน ตามขอบ
 เขื่อนแลลานบ้านปลูกไม้สีต่าง ๆ เป็นหย่อมบ้างเป็นสายบ้าง สีเดียวกัน
 บ้าง สลับสีบ้าง ต่าง ๆ ตลอดหนทางต้นไม้ที่อยู่เหนือไม้สนั้น ปลูกป่า
 เป็นพื้น ของเขาปลูกมานานจนต้นไม้สูง ๆ เหมือนต้นตาล ถนนแถวหลัง
 อีกแถวหนึ่งเป็นตึกแถวอย่างฝรั่งหลาย ๆ ชั้น มีร้านขายของเป็นของมา
 จากอื่นทั้งนั้น พ่อได้ลองลงเดินระยะหนึ่งไม่สะดวก เพราะคนมันรู้จักตอม
 คูนัก ซากลับมาแวะที่สวนปลูกต้นไม้ชาย ซึ่งเป็นบ้านราษฎรเช่าอยู่ใน
 ระหว่างบ้านใหญ่ ๆ มีเป็นอันมาก ถัดออกไปเมื่อพ้นเมือง ก็เป็นสวนปลูก
 ต้นไม้ชายตลอดไป สวนปลูกต้นไม้ชายเช่นนี้ไม่มีติดอะไรกับสวนตาเขนกินที่
 คลองซุดใหม่ ใช้พุนดินเหมือนกันแต่ไม่มีร่อง เพราะที่มันเทศแคงอยู่
 แล้ว แต่ต้นไม้มันช่างติดกับบ้านเราเสียจริง ๆ คือปลูกเป็นต้น ๆ กอที่
 พอกุกระดางดินขนาดต่าง ๆ กะให้พอกออกดอกพร้อมกันหมด ด้วยเอาไครย
 เสี่ยงกิ่งที่แทงลิดกิ่งที่อ่อนเสีย ตัดให้คงข้อพอสอดกัน เมื่อแตกออกมาก็
 แตกพร้อมกันเท่ากัน กุหลาบต้นหนึ่งมันมีดอกพร้อมกันหมดตั้งสิบสามสิบ

ดอก คุ่มบ้างแยมบ้างบานบ้างทยอยกันไป ตันอื่น ๆ ที่มีดอกเป็นช่อใหญ่ๆ ดอกติดกันหมดเหมือนจัดพุ่มเครื่องนมัสการ เป็นแต่เดียว งามกว่าจัดดอกไม้ หัวโล้นเช่นจัดกัน ที่เป็นดอกเล็ก ๆ เช่นสนโตรอปก็ปลูกให้ชิดกันเป็นกอ ดอกขาวแซกไปใบเขียวเต็มทั้งกระดาง แต่เป็นพันธุ์สวยที่จะพรรณาด้วยเรื่อง ชื่อหาใครถามไม่มีใครได้ อิตาเลียนเรียกอย่างนั้น ฝรั่งเศสเรียกอย่างนั้น อังกฤษเรียกไปอย่างอื่น นัยว่าเป็นดอกไม้สี่ที่หาที่สุดมิได้ เช่นกับแดงก็ ตั้งแต่แดงแก่ แดงจื่อเหลือง ม่วงสีต่างๆ ชมภู น้ำเงิน ขาว เหลือง ลาย แต่สีนั้นเป็นพันธุ์สวยที่จะเห็นได้ในเมืองไทย พอได้พิเคราะห์ดูหนัก แล้ว สีมันสดจริง ๆ สดเหมือนกำมะหยี่เหมือนแพร จนได้เห็น ได้ดู ได้ดมรู้ว่า เป็นดอกไม้จริง ๆ ยังอยากจะเชื่อว่าทำด้วยกำมะหยี่ๆ ด้วยแพรๆ ไป งามจนหลับตาลงก็เห็นเป็นดอกไม้ เหตุมันสดใสงดงามเช่นนั้น เพราะอะไร เพราะแสงแดดที่นี่ไม่แรงสีไม่ตก ดอกไม้ของเราที่ว่างามสักเท่าใด เท่าใด เช่นกุหลาบสีชมพู ฤๅเหลือง ฤๅขาว มันมาปรากฏแก่ในสายตาว่า สด เหมือนอย่างกับเอาผ้าแพรๆ กำมะหยี่ออกหึ่งค้างไว้ในกลางแจ้งสีตก เช่นนั้น อีกอย่างหนึ่งมันสดจริง ๆ กลีบชุ่มน้ำ ถ้าจะเอามาขยิบขยิบจะได้น้ำในนั้นมากกว่าดอกไม้เมืองเรา ถ้าจะมีดอกไม้ที่จะเปรียบในทางสดกับดอกไม้เมืองฝรั่งได้ เห็นจะมีแต่ดอกบัวซึ่งฝังแยมในเวลาต้องพระอาทิตย์ มีเครื่องบ่วงกันภายนอกกลีบข้างในสดได้จริง ในเรื่องปลูกไม้ดอกเมืองเรานี้ น้ำที่ใจเป็นอันมาก ถึงจะได้กิ่งได้เมล็ดไปปลูก คงจะไม่พ้นจากเขี้ยลงแลกลีบอ่อนบอบแบบ ดอกไม้ฝรั่งเช่นกุหลาบบานออกเต็มที่แล้วทิ้งไว้ในห้องเท่าไร ๆ ก็ไม่โรย เช่นสนโตรอป ถ้าเมืองเราเด็ดจากต้น ถือสักครึ่งชั่วโมงเท่านั้นก็น้ำกว่า นี้มันอยู่ได้ยังคำไม่ยกเหี่ยวแห้งอันใด อีกอย่างหนึ่ง

เรื่องกลิ่น ที่เรารู้ว่าดอกไม้ฝรั่งไม่หอม นั่นก็กินะแหละ ที่จริงดอกไม้
มันมีกลิ่นหอม แต่มันหอมสำหรับที่อากาศอ่อน ๆ ไม่เผาไหม้ในดอกไม้ให้
เหือดแห้งไปเสีย ไปปลูกที่เมืองเรามันหายหอมหมด เพราะพอบานออกก็
ถูกแดดเผา น้ำฤๅนน้ำมันแห้งทันที ที่หอมอยู่ได้แต่ดอกไม้ที่มีน้ำมันมาก กลิ่น
กล้า ถ้าเอามาปลูกในเมืองฝรั่ง จะกลายเป็นเหม็นไปก็จะได้ ที่ซึ่งไปดู
วันนี้เขาเก็บดอกกุหลาบให้ดอกหนึ่งเลยต้องซื้อเขาสองกระถาง มันส่งเร็ว
แท้ ๆ รถโมเตออร์เรามาถึงบ้าน ต้นไม้ก็มาถึงพร้อมกัน ได้ส่งให้นายมู
วาคูรูป จะส่งเข้ามาให้คุณ อยากจะส่งต้นเต็มที่แต่มันเหลือวิสัย มีชั้น
อย่างหนึ่ง เห็นหน่อกล้วยปลูกใส่ถังไว้สองหน่อ นึกว่ามันจะเอาราคาสัก
๕๐๐ ฟลอรินๆอย่างไร จึงลองถามดู ได้ความว่าหน่อละแปดฟลอริน ถึง
เช่นนั้นก็ยังแพงมากอยู่

กินเช้าวันนี้มีเช้าตั้ง คำที่เรียกเช้าตั้งนี้เป็นภาษาของชายบริพัตร
คือเอาเข้าเป็นขอบพิมพ์ เอากับเข้าวางภายใน เช่นกับมันตั้ง และมีเนื้อ
นุกเป็นต้นอยู่ข้างใน เช้าตั้งเช่นนี้ย่อมจะดิบโดยมาก แต่ถ้ามาวันไรที่ใน
เรือหักกันว่าเช้าตั้งแล้วกับต้นแกหน้าเรียทุกที่ ด้วยแกกลัวจะดิบแต่ผเอน
ไม่ยกคิบสักทีเดียว มาวันนี้มีเช้าตั้งเป็นตากบบริบูรณ์เต็มที เลยเลิกไม่ได้
กินกัน เรื่องกินเช้า ฝรั่งมันจะไม่ท้องขึ้นอย่างไร ถึงจะอื้อจะเขี่ยเท่าไร ก็
เมื่อเข้ามันคิบมันเข้าไปในท้องสักชั้นหนึ่งก็ได้ท้องขึ้นกันเท่านั้น วันนี้มีลูก
เซอร์แต่ไม่หวานเลย ยังชักว่ากุมเรียงสักชนิดหนึ่งที่ไม่เป็นปาก แต่ลูกอุน
พอใช้ ลูกเล็กแต่ว่าหวานอยู่ เป็นผลไม้มาจากอื่นทั้งนั้น พอให้นึกวิตกว่า
จะหาอะไรให้ไม่ได้ พิจารณาคุหนักไม่เห็นอะไรดีกว่าดอกไม้ ฤๅจะจะให้

ถูกไม่มีอะไรนอกจากดอกไม้ นี่จะอย่างไรดิยังนึกไม่ได้ แต่วันยังมีอีก
หลายวัน ขอไว้คิดต่อไปก่อน

เรื่องที่ฝั่งศพที่มีรูปปลิงตึงตึงขึ้นมาจากโลง เล่าเมื่อวันที่เย็นวันนั้น
เจ้าของรูเชื่อว่าพ่อชอบเลยส่งโปสการ์ดแก่ก๊าดชื่อมาให้ ได้ส่งมาให้ดูใน
ซองนี้ด้วย

คืนที่ ๓๕

วันอังคารที่ ๓๐ เมษายน

คืนนี้ขันทาหมอยังไม่ทันมา นอนต่อไปอีกก็ไม่หลับ ตกลงแปดต้อง
ให้ไปตามทั้งตัวครูแลลูกศิษย์ ตรวจบนที่นอน ในการตรวจวันนี้ชำระรอย
อย่างเก่าอีก แปลกแต่ตรวจตอนขาแลตอนท้องด้วนด้วน แล้วจึงแหงเอา
เลือดที่นิ้วกลางมือข้างซ้าย ก่อนที่จะแหงนั้นชำระนิ้วให้หมดจด แล้วเอา
เข็มที่แก้มมาแทงเจ็บปลาบหนึ่ง แล้วรีดโลหิตให้ติดในแผ่นกระจกเล็ก ๆ
สามแผ่นเอาน้ำลูบที่ตรงแผลปราดเดียวก็หายเจ็บ ได้ความว่าโลหิตจางไป
จะเอาไปแช่กลองส่อง แล้วขอให้ลองนัตน้ำมันคายน้ำมันตานีในขวดบีบ
บีบเข้าไปในจมูกแล้วเอามือบีบข้างหน้าไว้ให้สุดเข้าไปทั้งสองข้าง แรก ๆ เข้า
ไปรำคาญเต็มที่ มันพะอะพะอยู่ในจมูกสักครู่หนึ่งจึงโล่ง คราวนี้เอาน้ำ
เงินชุปแปรงโดยมีก้านเงินโค้งยอนเข้าไปในคอ ทาที่ลำคอข้างละครึ่ง
ที่ทำดังนี้เพื่อจะให้เนื้ฟในลำคอแลในจมูกหยุดกระดูกกระดูก เมื่อเวลานัด
น้ำมันเข้าไปใหม่ ๆ เสมหะตกส่งออกบ้าง ซากออกบ้างเป็นยวง ๆ แต่จมูก
ไม่รู้สึกรัด เสมหะมันครอกแครงอยู่ในคอต้องซาดมั่วไป ยังไม่รู้ว่าจะมี
ผลอย่างไร ไม่ได้นัดยาเลยจนถึงเวลาเขียนหนังสือนี้ รู้สึกรำคาญ

ไต้ขโมยชั้นรดโมเดอคาร์ของรพี ซึ่งคุณำตาตัน^{๑๒} อยู่ ไปด้วยชาย
 บริพัตร ชายอุรพงษ์ รพี และพระยาบุรุษ กระโจมไฟรำนชายโปสตัดักัด
 แลรูปต่าง ๆ ทีเดียว ซื่อได้รูปถ่ายแลโปสตัดักัด ซึ่งสั่งให้เขาบรรจุหีบส่ง
 เข้ามา ได้ข้อกรอรูปตันเข้ามาสำหรับให้เห็นว่าของทีชันเรโรมันเลวถึงเพียงนี้
 สิ่งทีดีมีแต่ดอกไม้ แต่รูปดอกไม้ทีให้นายม่วยเขียนได้ลงสี จะหาสีให้เหมือน
 ดอกไม้จริงไม่ได้ มันแห้งแลอ่อนไปหมด พอเดินออกจากรำนทีหนึ่ง จะไป
 เข้ารำนทีสอง คนมาคูดอยู่ที่นำรำนเต็มเสียแล้ว เพราะรู้จักเหลือทีจะรู้จัก
 ไปเจอโปสตัดักัดรูปพ่อเองชายอยู่เสียที่รำนนั้นแล้ว เดินไปเข้าอีกรำนหนึ่งที
 หัวมุมซึ่งรจจอด คนยังประชุมกันมากชัน มีผู้หญิงเยอรมันสองคนเข้าไปใน
 รำน ไปกระซิบถามเจ้าของรำน ซึ่งนึกสงสัยอยู่แล้ว ไปพูดกับบริพัตรว่า
 เหมือนนัก เห็นกิริยาทีพูดกัน นางนั้นจะไม่ได้ยินยันเปนแน่ นางสองคน
 และเสียมเข้ามาใกล้พ่อ ทำกิริยาเรียบริ้อย ถามว่าพูดฝรั่งเสสฤๆ พ่อบอก
 ว่าโน ตามภาษาอังกฤษติดเข้ามาทีเดียว ว่าลูกท่านไม่ใช่ดาอยู่ที่ไฮเตลเบ็ค
 พ่อหนึ่ง เสยเล่าต่อไป ว่าเคยชอบกับญาติของเขาคันหนึ่ง ได้ให้สิ่งของ พ่อ
 หนึ่งฟังหัวเราะ คราวนี้ถามว่าท่านเปนกิงออฟไฮแอมไม่ใช่ฤๆ พ่อก็พยักหน้า
 คราวนี้เสยพล่ามใหญ่ จนต้องตีกินกลับมาเสยไปวะทีไฮเตลเบลวู เพื่อจะ
 กินเข้าให้แปลกทีด้วย เพื่อจะเยี่ยมเพ็ญด้วย พบพระยาวิสูตร เซอแปตริก
 แมแซนหมอ กินเข้าอยู่ที่นั่นได้นั่งโต๊ะกัน ๖ คนในพวกทีไป พวกทีเสยง
 อยู่ข้างจะข้ามาก กับเขาก็พอใช้ได้ออยู่ แต่มีเข้าดับเปนครั้งที่สอง ทีไฮเตล
 นี้เปนห้าชันทั้งชันล่างคือชันลูกกรง พระที่นั่งอัมพรหลังสูงควรจะเรียกว่าสี่ชัน
 ฉันใต้ หนึ่งห้าชันฉันนั้น ชันที่สองเปนที่นั่งสองห้อง กินเข้าทีเจเสียงฝา

๑๒ คำว่า ตัน เปนคำแปลงหมายควมว่า อยู่ข้างเลว

กระจกสิ่งที่ตีในพื้น คือมีสีนอกระงกที่เจ็ลียง ใช้สายเปนต์แก้ว ชักชั้นชัก
ลงแนบเนียน ลมไม้พัดเท็บทาบ มีลิฟต์ชั้นตรงกลาง แต่เป็นลิฟต์สาวเชือก
อย่างเช่นกล่าวมาแล้วแต่ก่อน ขึ้นไปเยี่ยมเพ็ญซึ่งอยู่ห้องนอนชั้นที่สาม ที่เขา
เรียกกันว่าพื้นที่อยู่ เห็นนอนแพทที่เดียว เรื่องราวที่เป็นนั้น คือพื้นมันชั้น
โค้งบวมปูด เลยนอนไม่หลับ แล้วเลยมีอาการอ่อนเพลียอะไรอย่างเก่ามา
เซอแปตริกแมนขึ้นไปพบจึงรับตัวไปให้เดนต์สตัดอนพื้น ตอนแล้วเสร็จจึง
บวมจนจับไข้ การที่ตกใจในเมื่อตอนพื้นนั้น ตัวเองรู้สึกเหมือนอย่างกับว่า
หัวใจได้หยุด แต่นั่นมาก่อนเปลี่ยเป็นลม ต้องเอาคนไปช่วยพระเสนีพิทักษ์
ให้นั่งยาม หมอห้ามไม่ให้ไปไหนจนอากาศร้อนจัดจึงจะให้ขึ้นไปประเทศ
ข้างเหนือ

ออกจากโฮเตลนี้เวลายังมีพอ ก่อนเซอแปตริกแมนขึ้นจะมาตรวจ
อาการ เลยไปเที่ยวทวนทางกลับไปทางเมืองเยนัว เวลาไปตามทางต้องหยุด
สำหรับรถไฟผ่านสามครั้ง แต่เป็นเหตุให้เปลือกว่าเหตุใดรถไฟมันจึงผ่าน
กันบ่อยนัก ได้ความว่าการมันเป็นเช่นนี้ ทางรถมันนี้เป็นทางเดิมเช่นกล่าว
มาแล้ว ไปคด ๆ เคี้ยว ๆ คือต้องการจะให้ไปผ่านหมู่บ้านข้างริมน้ำ บ้าน
ที่ทำนั้นไม่ใช่ก่อสร้างดีตรงเป็นเมืองเป็นบ้านเรือนที่ทำสำหรับไร่ ขนาด
ทับสองห้องอยู่กลางไร่ แต่หากก่อด้วยศิลาผัดกันเพียงเท่านั้น นี่เป็นอย่างเล็ก
ประปรายทั่วไปตามไร่ อย่างเขื่องชั้นมากเป็นคัสเฮลล์มีรี พื้นอยู่ในสอง
ชั้นๆสามชั้น ผันงาปูนแดงขาวเหลืองต่าง ๆ น้ำต่างเล็ก ๆ ทาเขียว เป็น
เรือนก่อด้วยอิฐ ซึ่งไทยเราเรียกว่าตึก คำที่เรียกว่าตึกนั้นก็คือมาจากรูปร่าง
เช่นนี้ มุงกระเบื้อง โดยมากอย่างกระเบื้องกรมมทิสร เพราะแถมมาด้วยอย่าง
ไปจากที่นี้ เรือนเหล่านี้ปลูกสุดแต่ให้อยู่ในกลางสวนกลางไร่ของตัว หนัก

โลกนี้หนึ่งไม่มีประมาณ ยังมีโรงแปดตอรีที่ทำการอีกโรงหนึ่ง ซึ่งวางเฉาะตามแต่จะเป็นไป จนถนนเลี้ยวโค้งเป็นลูกตาล อีกรูที่ท่านั้นเป็นอีกรู แต่ไม่ใช่อีกรูอย่างไทย ที่เจาะลงไปตามแบนเหมือนขนมปังที่เจาะตามขวางเหมือนหมอนรูปบรรทุกแถวบนบรรทุกเรือที่จะไปจำหน่ายที่อื่น ถัดนั้นไปยังมีบ้านซึ่งเป็นหมู่บ้านติดกันเช่นตลาด ตัด ๆ เคี้ยว ๆ แลแคบ ชักโค้งจากชายคาถึงกันสองฟากถนน ว่ากันแผ่นดินไหวไม่ให้งิ้งในกลางหมู่บ้านเช่นนี้ทางเพียง ๘ สอกเป็นอย่างใหญ่จน ๖ สอก ๕ สอกเศษก็มี บางที่มุมออกมาอยู่นอกถนนต้องเลี้ยวหักทบ บางแห่งถนนพาดลงไปริมทะเลมากต้องเว้นตึกปลูก ไม่ได้โดยมากในที่ที่หมื่น ๆ เช่นนั้นตึกลึงพังกินเข้ามาในท้องถนนก็มี เขาเขียบดูเอาก้อนศิลากลม ๆ บรรจุในถุงทั้ง บ้านที่ผ่านไปวันนี้เป็นหมู่บ้านติดต่อกัน ตอนแรกเรียกว่าตัดเจีย ตอนที่สุดเรียกว่าชั้นโอสเตไฟฟ้าในบ้านมากกว่ากันสักหน่อย เป็นคนชาวบ้านนอกทั้งนั้น มีร้านขายของริมถนนเหมือนร้านชำ ชายผักเป็นต้น จนกระทั่งไม้กวาด ไม่ใช่ติดต่อกันไป นานๆ มีร้านหนึ่ง ตาแก่ตาเฒ่าผู้ชายในแถบนั้นใส่เสื้อเชิ้ตเสื้อกั๊ก ไม่มีเสื้อชั้นนอกสีต่าง ๆ เปื้อน ๆ หมวกผ้า ๆ ผู้หญิงก็ใช้หมวกคลุมไหล่ตะแบงมานเป็นพื้น มันน่าเอ็นดูแต่พวกเด็ก ๆ แต่งตัวบู๊บู๊ยาเหมือนผู้ใหญ่ แต่หน้าพองโต ๆ แก้มแดงไหม้เกรียม สนปรากฎ บินโน่นชั้นนี้เล่นอยู่ตามริมหนทาง น่ากลัวรดทับแข้งหักขาหัก เพราะทางที่ไปมันคดไปคดมา แลเรือนไม่เป็นท้องแถวเช่นนี้ รดไฟทำที่หลังได้เลือกหนทาง ไม่ทำไม่ได้ไปตามทางรอดม้า เช่นรดไฟปากน้ำ แต่จะเอาใครยथाไปตามข้างทางรอดม้าอย่างรดไฟปากน้ำไม่ได้ เขาจึงเลือกตัดใหม่ตามแต่จะเหมาะ ถ้าที่ไหนตึกลึงพังกัษัดชั้นไปข้างบน ที่ไม่พังกั

เลียบลงมาริมน้ำที่สุดที่จะมาได้ วันนี้มีคนเข้าโบสถ์เกิดแข่งๆตามสามสี่คน เห็นจะเกือบตาย เป็นพวกเซกันต์คลาสวุ่นหนุ่ม ชั้นที่เฟิสต์คลาสมันเล็กเอาจริง ๆ เหมือนเมืองเรา ไม่มีใครขี้เลย วันนี้ไปตามทางผ่านดอกไม้มาก แต่จะเล่าก็ช้า กลับมาทางเดิม

ถึงที่อยู่พบหมอมแนชันมาอยู่แล้ว ตั้งต้นตรวจอาการกันใหญ่ คราวนี้ไม่ต้องเล่า ตำราเดียวกันนั่นเอง แต่เพราะแกเป็นอังกฤษ พุดกับเราได้คล่องใจ ไม่ต้องประจงดัวเหมือนหมอไฟลเนอ กินเวลาตรวจเข้าไปถึงกว่าหมอไฟลเนออีกครึ่งหนึ่ง แกดำเข็มที่นิ้วกลางข้างขวา ตรงกันข้ามกับตาคนโน้น แหงเสียเป็นสามแผล เอาเลือดไปทกแผ่นกระดาษ ข้อความที่สำแดงเป็นความเห็นวันนี้ เห็นว่าไม่ชำรุดอะไรทั้งหัวใจแลปลอด เสียง รูปร่างกล้าเนื้อ ดวงตา ยังหนุ่มกว่าอายุมาก ไม่มีไซนส์อันใดซึ่งจะมีโรคถึงตายปรากฏเลย เรื่องจุมูกว่าเหมือนกันกับหมอโน้น แต่หมอนี้ว่าไม่อยากจะให้กินยาอะไร อยากรจะให้กำหนดอาหารแลนอนให้พอ แลลดทำงานให้น้อย ถ้าเป็นเวลามาเที่ยวรักษาตัวเช่นนี้ ขอให้หยุดทำงานที่เป็นภาระหนักหนาคงทุกอย่าง แต่อย่าให้นอนขี้เกียจ หาที่ไปเที่ยวทางไกลให้ทุกวัน เคยทำการอ่านเขียนอย่างไร มากน้อยเท่าใด ให้ทำให้เต็มที่เหมือนอย่างแต่ก่อนอย่าลดเลย แต่ให้เปลี่ยนเรื่องให้หมด ให้เป็นเรื่องที่พอใจแลสนุก แล้วถามถึงเรื่องคิดถึงบ้านๆไม่ บอกว่าคิดถึง ไล่เสียงถึงทำงานอะไรบ้าง พอบอกว่าเขียนจดหมายถึงลูก ตามว่าผู้ใหญ่อุญแจ็ก มีตัวอุญแจ็กไม่เอามาด้วย พอว่าลำบาก แกก็บ่นเรื่อยทีเดียว ว่าควรจะเอาครอบครัวมาอย่าให้เป็นห่วงถึงบ้าน จึงจะดี ใครจะว่ากระไรก็ช่างเป็นไร ขอให้พยายามที่จะนึกถึงบ้านแต่ในทาง

ที่สบายใจ อย่าให้ใจแห้งใจผ้อ อย่าให้โกรธ ถ้าใครไม่ชอบหน้าชอบตาก็
เพิกเฉยที่ลึกลงเสียบ้าง แกเชื่อว่านั่นแหละน่ายกยิ่งกว่ายาอื่น ๆ ขออย่าให้
พ่อรีบตาสีตลานกลับไปบ้าน ให้อยู่นานให้ได้พักมากสักหน่อยหนึ่ง นั่นแหละเป็น
ทางที่จะหายแน่ แต่เรื่องที่ว่าจะให้แน่นอนลงไปว่ากระไรขอตรวจอีกต่อไป
อย่างหมอโพลเนอ ก็จะต้องไปที่อาบน้ำแลไปหาสเปซเซียลลิสต์เรื่องจุมูก
แผ่นเดียวกัน วันนี้ได้อาบน้ำครึ่งที่สอง

คนที่ ๓๖

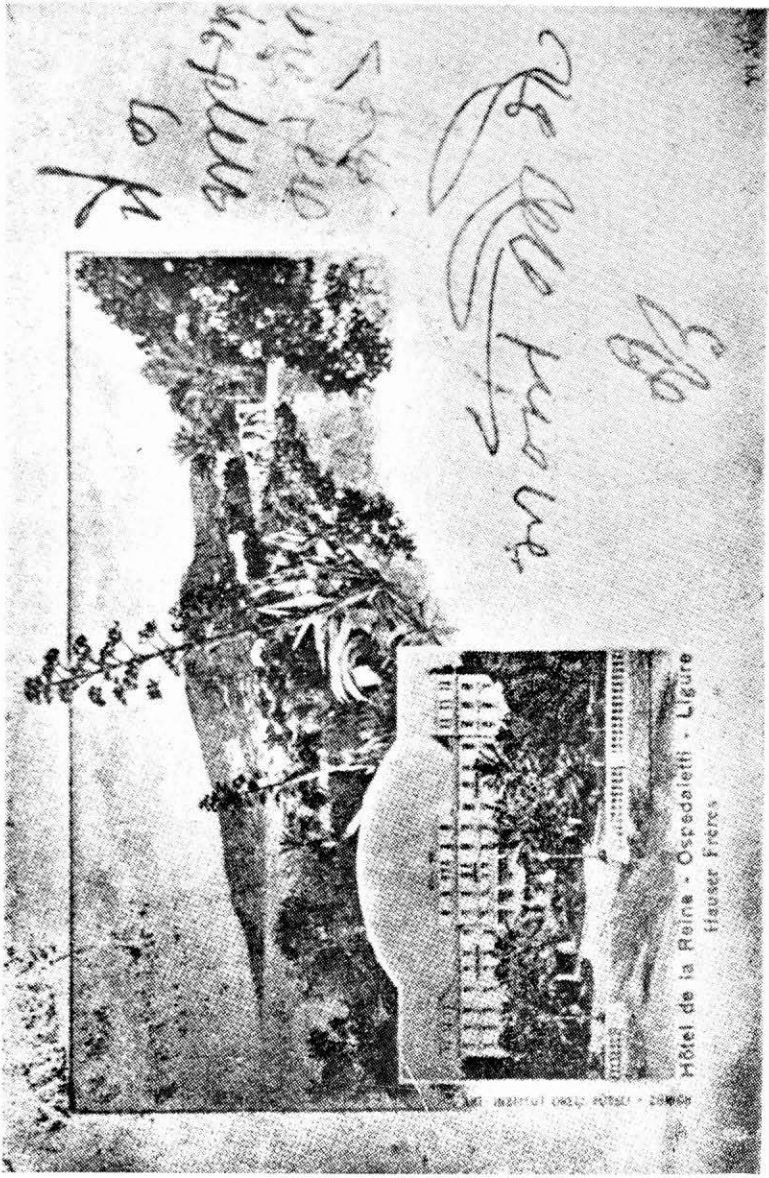
วันพุธที่ ๑ พฤษภาคม

หมอทั้งสามคนเขามาเวลาจวนเที่ยง แต่ไม่ได้ตรวจพิศดารอันใด มาบอก
ผลของการตรวจโลหิตและบัสสภาวะ แลเขียนความเห็นมาอ่านให้ฟัง หมอ
แมนชันยังไม่ได้เขียนความเห็น แต่ฟังความเห็นหมอโพลเนอ เห็นด้วย
จะไปเขียนข้อบังคับจะไปปรึกษากันทำความเห็นร่วมกัน กล่าวสัมโมทนิยกดา
อยู่ประมาณเกือบชั่วโมงหนึ่ง จึงได้นัดยาทาคอแล้วกลับไป

ตอนเช้าวันนี้จะไปเที่ยวก็เกิดขัดข้อง ด้วยวันนี้เป็นวันที่ ๑ เดือน
พฤษภาคม เป็นวันตามนักชดถุขย์ของพวกโซเซียลลิสต์ คือบุคคลจำพวกที่
ไม่ชอบผู้มีทรัพย์สินยศทุก ๆ เมือง คนพวกนี้มีแต่ ถืองง ตักลง เป้าแตร
เป็นฤกษ์ที่เจ้านายผู้มีบรรดาศักดิ์ไม่ออกจากบ้าน ด้วยกลัวจะกระทบกระทั่ง
ชวนวิวาทกันขึ้น ถ้าเป็นเมืองที่สำคัญ ๆ โทษถึงต้องเตรียมทหารประจำโรง
ด้วยเกรงพวกนี้ เมื่อมากเข้าด้วยกันจะเที่ยวข่มเหงผู้อื่น ช้างอากาศก็เปลี่ยน
ใหม่ ตั้งแต่มาอยู่สามวันไม่เหมือนกันสักวันเดียว วันแรกหนาว วันที่สอง

ฝนตก วันนั้นลมจัดตึง ๆ คลื่นแรง แต่อากาศแจ่มใสแดดจัด นอนตอนหัวค่ำ ต้องเปิดนวม ตอนเช้าต้องเลิกแบลงเกิดเสียชั้นหนึ่ง ลมมันเคยพัดเย็นประตูลอยู่นาน ๆ สังเกตดูต้นไม้ใหญ่ยอดเอนไปทางเดียวกันทุกต้น ออกไปเดินเล่นในสวนแลริมทะเลด้วยรูปคลื่นแลรูปก้อนเอง วันนั้นได้ถ่ายรูปโปรเฟสเซอร์ไฟลเนอด้วย เพราะแกมาตรวจอาการเวลาบ่าย แลได้ชวนนั่งกินน้ำชาด้วยกัน รับจะเขียนบุเลตินสำหรับบอกอาการให้หนังสือพิมพ์ทราบ พรุ่งนี้จะมาส่งแกสันทด้อย่างธรรมดา

เวลาเย็นหมอบไปแล้วจะนอนอยู่กับบ้านไม่ได้ต่อไป จึงขึ้นรถโมเตอคาร์ไปกับ รพี บริพัตร อรุพงษ์ เย็นตรา ด้วยกันเท่านั้น ไปทางตะวันตก ซึ่งจะไปในแดนฝรั่งเศษจนถึงที่แหลมอันหนึ่งลงมาตกน้ำ เป็นที่รถไฟเข้าปล่องที่ตรงนั้นเงียบแลแดดส่องตรง จึงได้ลงเดินตากแดดเล่นตามคำแนะนำของหมอ แกว่าอยู่แต่ในที่ร่มจะทำให้เลือดน้อยไป แต่ก็เป็นการประดักประเดิดในเรื่องเดินนั้น ด้วยลมพัดจัดเสมอ ประเดี้ยวหมวกหลุด ประเดี้ยวต้องเดินทวนหน้าคือ มันตีที่ไม่เห็น้อย เดินไปเท่าไร ๆ ซอกก็ไม่ดำ ถ้าเวลาขึ้นชั้น ๆ หน่อยรู้สึกเหนื่อย แต่หยุดเสียประเดี้ยวก็หาย หายไม่ต้องกินน้ำ เพราะที่แท้มันกินทางตัว คืออากาศที่จะเข้าทางปากถูกทางจมูกรู้สึกเยือกเย็นเข้าไปภายใน เหมือนได้กินน้ำแข็งหายเหนื่อย ข้อที่จะต้องเพียววิ้งหาน้ำกินนั้น เป็นไม่มี เพราะฉะนั้นในยุโรปฝรั่งจึงได้เดินทน ทำทุการเล่นการออกกำลังที่เรียกว่ากรีฑาได้มาก มันเบาแรงกว่าที่จะทำในเมืองเรามากมายนัก เหมือนแนะนำให้ออกกลางแดดมันออกได้จริง ๆ สบายจริง ๆ โหษถึงไม่ออกไม่สบายเอาไปแนะนำเมืองเรา ขึ้นท่ามูมมาเม็กอาจจะจับใช้

โฮเทลเดอลาเรเน

เดินไปหน่อยหนึ่งถึงโรงสุรา ซึ่งตามหนทางเรียบทะเลเหล่านี้ มีราย ๆ กันไปตลอด คงจะปลูกอยู่ปากถนนข้างริมทะเล ซึ่งเป็นหน้าผาชั้น ๆ ลอยอยู่ไม่ติดต่อกับโรงเรือนอื่น ๆ เป็นตึกพื้นดินปลูกกระเบื้อง ไม่ใคร่จะเกินสองห้อง ฤกษ์มีปะรำหลังคาอะไรต่อออกไปบ้าง แต่โรงที่พอแฉะนี้เป็นสองห้อง ห้องกลางตั้งชั้นมีชวดเหล่าต่าง ๆ มีโต๊ะสำหรับนั่งกินเหล้าสองโต๊ะ ห้องในเข้าไปอีกห้องหนึ่ง มีโต๊ะอีกโต๊ะหนึ่ง ที่พื้นเป็นน้ำแฉะ เหมือนหัวถังกน้ำเข้ามาหยดเปื้อน แต่ไม่มีน้ำ จะเปื้อนอื่นไม่ได้ นอกจากเหล้าหก มีคนนั่งกินเหล้าอยู่หกเจ็ดคน เมื่อแรกไปถึง กินอยู่ห้องในก็มีห้องนอกก็มี นึกว่าที่จะมีคนเมาอยู่ในนั้นบ้าง เดินเข้าไปดูท้วงที เห็นมันก็ค้อยู่วู้สึกว่าเราเป็นคนโตเข้าไปในนั้น ที่จะรู้สึกว่าเป็นเจ้าเป็นนายก็เห็นจะไม่ใช่ จะรู้สึกด้วยโมเดอคาร์ก็ไม่ใช่ เพราะเราจอตรดไว้ห่างไกล ลูกซันโจกเจกเดินออกไปนั่งห้องนอกเอง ตาเจ้าของโรงเอาเก้าอี้มาตั้งเอาผ้ามาปูโต๊ะต้อนรับได้ตาม ถ้าจะบอกอย่างพระณรงควิชิต^{๑๓} ก็คงว่าพูดกันเรื่องกินเหล้า คือถามว่ากินเหล้าอะไรพอรับทุกอย่าง อย่างหนึ่งนั่นเรียกว่า ค็อนติ คือเหล้าแดงที่เป็นชวดบ่อง ๆ คอเล็ก มีฟางหุ้มอยู่ครึ่งชวด เช่นกับข้อผู้หญิงในรูปเขียนที่ห้องปะะเต็งรินให้ตาแก่กิน เหล้าเช่นนี้มันช้นอยู่อย่างหนึ่งที่ไม่ต้องใช้จุก กรอกเหล้าลงไปในช่วงรูปเปลาะแฉะ แล้วเอาน้ำมันออสิฟกรอก หนาประมาณกว่านิ้วนิดหน่อยที่ปากเอาแต่กระดาดหุ้มไว้เท่านั้น เวลาจะรินเปิดกระดาดที่ปาก แล้วเอาหลอดแก้วคล้ายกับสูบน้ำมันฝรั่งแยงลงไปในปากชวด พอเสมอน้ำมัน แล้วดูดปลายหลอดด้วยปาก สูบน้ำมันช้นมาหมด แล้วหลงเสียในถ้วยต่างหาก

๑๓ พระณรงควิชิต จอน บุตรสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ แต่งไว้ในจดหมายเหตุนครราชทูตไทยไปเมืองฝรั่งเศส เมื่อรัชกาลที่ ๔

สำเร็จกิจการเปิดขวดกันเท่านั้น พ่อได้ชิมดู ดูรสชาติมันจืด ๆ แต่เขาว่า
 เหล้าอิตาเลียนแล้วไม่บอกรสแต่แรก เว้นแต่เม่าง่าย ได้ชื่อเหล่าเช่นนี้สองขวด
 ให้แก่ฝรั่งนักเลงเหล้าที่เขาอยู่ในนั้นเป็นที่พอใจ รินแล้วลุกขึ้นยื่นดื่มให้พ่อ
 คราวนี้ได้ว่าชื่ออย่างที่สองต่อไป เรียกว่า บาเบรามาบีลา สีเหลือง ๆ
 เป็นอย่างว่าเหล้าขาว แล้วมอบให้แก่ท่านพวกนักเลงเหล้านั้นอีก ยังอีกขวด
 หนึ่งที่เป็นอย่างที่สองเรียกว่ามอสคาโต หวาน ก็ได้ให้ท่านพวกนักเลงเหล้า
 นั้นเขาก็กว่าจะเปิดขวดที่สามแล้ว ขวดที่หนึ่งเกือบหมด คราวนี้ปรารภ
 ถึงตาเจ้าของไม่ได้ผลประโยชน์ จะให้อะไรแกอีก ตกลงต้องไปสืบ ว่ามี
 ผู้หญิงที่ขายเหล้าอยู่คนหนึ่ง เป็นลูกเจ้าของร้านฤาไม้ไซ้ ได้ความว่าเป็นลูก
 แล้วให้เงิน ๒๐ แฟรงก์ ออกจากร้านนั้นเดินต่อมาอีก จนถึงโรงอีกโรงหนึ่ง
 เป็นระยะกัน คราวนี้แกมีประจำต่อโรงออกมา ไม่ได้เข้าไปในโรง หยุดแต่
 ที่ประจำ ตาเจ้าของโรงอยู่ข้างจะต้อนรับแข็งแรง แกจะเป็นอะไรมาแต่ก่อน
 ฤาอะไร ๆ รู้ไม่ได้ เพราะพูดกันไม่ได้สักคำ แต่เห็นมีผ้าแถบเล็ก ๆ ติดที่
 หน้าอกถึง ๔ อัน คราวนี้เราไม่เล่นเรื่องเหล้า ด้วยเห็นที่หนึ่งแล้วคงเหมือน
 กัน ลูกสาวเอาไขมาเลี้ยง ไขนั้นดิบ ๆ มีพริกไทยกับเกลือมาด้วย เมื่อแรก
 นึกว่าจะเป็นแต่ชื่อมาตมกินที่บ้าน นางนั้นมาเตือนให้กิน เราก็ไม่เข้าใจ
 เรียกจะเอาไขสุกมันก็ไปเอามาให้ทั้งตระกร้า เพื่อจะให้เป็นที่เข้าใจดีเจ้าของ
 ต้องเจาะแล้วดูกินเป็นตัวอย่าง เราจึงอ้อ กินสองคุบข้าง ของมันอร่อยดีจริง
 ไม้ซึ่งเราสำคัญว่าไม้จิ้มฟันเสียบอยู่ กลายเป็นไม้สำหรับเขี่ยไข่ โรงสุรา
 โรงนี้เป็นต้นทางที่จะลงไปออสเปลดาเลตตีเป็นสองแคว่ง ทางลงต่ำเป็นทางไป
 เมืองเก่าซึ่งอยู่ริมน้ำ ทางชันสูงเป็นทางไปเมืองใหม่ พ่อเลือกลงทางเมืองเก่า

เพราะช้เก็ยจเดินขึ้นสูง แต่เขาห้ามไม่ให้รถโมเตอคาร์ลง หมายถึงถ้าเดิน
 ลงไปถึงที่เมืองเก่าแล้ว จะจับรถกลับขึ้นมาทางเมืองใหม่ พบรถโมเตอคาร์
 ที่ตรงทางแยก แต่ตากรูเจ้าของร้านเหล้าเอือเหลือเกิน เดินเปลอ ๆ ไป
 ประเด็ยมาเดินเสมอหน้ากันกับเราแล้ว ที่จะมาเป็นเพื่อนด้วยความเอือเพื่อ
 แต่จะเอาอะไรจากแกไม่ได้ เพราะพูดภาษาอื่นไม่เป็นนอกจากอิตาเลียน
 ในกลางทางที่เหมือนต้นสพานลงมานั้น มีบอกขายที่ตัวโต ๆ ที่จะซื้อที่ไว้ตัด
 ขายอย่างเยนตรา พอดกเซ็งสพาน เป็นที่แยกทางรถไฟแลสเดชั่น ถัดนั้น
 ขึ้นไปที่ปวันตลาด ท้าก็ไม่วู้เลว ออกใหม่ ๆ แต่ช่วงเจ็ยบนักเจ็ยหนา
 ไม่วู้ใครพบคน แวะเข้าไปที่ร้านขายโปสท์การ์ดซื้อรูปและโปสท์การ์ดที่ส่งเข้าไป
 ให้ ตากรูคนนั้นตามเข้าไปก้ากับ เยนตราไปพบเข้าว่าแกเปนมแรง เลยดู
 เกณฑ์ให้ล่อเอาแกไปส่ง ออกเรีย ๆ อยากจะขอตัว เลยต้องยั่วว่าช้ตลาด
 จึงได้ตกลงพาลับเล็ยวมุไปประเด็ยหนึ่ง เราย้ายร้านไปใหม่ไม่เห็นมีอะไร
 นอกจากโปสท์การ์ดกับรูปและของช้ ๆ พอเยนตราเล็ยวมุมาแลเห็นออกวิ่ง ๆ
 มาได้ครึ่งทาง อีตาชลัวคนนั้นวิ่งตามหลังมาแล้ว พอมาถึงถามว่าทำไมจึง
 จัดการเอาแกไปได้ บอกว่าชวนแกไปดูโมเตอคาร์ พอไปถึงมุเอาเงินให้
 แกเสียต้อ ๆ โบกบัตให้แกกลับเข้าใจว่าเป็นที่ตกลงกันแล้ว ครันกลับมา
 แกกวิ่งตามกลับมออีก คราวนี้เร็ยมากขึ้น ต้องเกณฑ์ให้ไปปล่อยตานั้น
 ให้ได้ เยนตราไปแล้วพากันขึ้นกระไดไปอีกชั้นหนึ่ง ถึงชั้นที่เป็นที่ตั้ง
 โรงพยาบาลและไรต่าง ๆ พอเดินเล็ยวมุก็เจอเยนตรา บอกว่า
 ปล่อยตากรูไว้ที่โมเตอคาร์แล้ว แต่ที่ไหน รถโมเตอคาร์จอดอยู่ถัด
 เยนตรามานั้นนิตเด็ย ตากรูนั้นยืนก้ากับโมเตอคาร์แต่อยู่ เราพา

กันชั้นโมเตอคาร์ นึกว่าจะขับหนึ่งแกล ไม่ให้ทันแกลโตดชั้นไปได้บ้าง แต่ที่จริงบาป แกลไม่ได้ตั้งใจจะชั้นเลย พอเราชั้นรถจนเสร็จแกลก็เปิดหมวกคำนับ ออกสงสาร ชั้นไปอีกชั้นหนึ่งจึงแวะที่ไฮเตลเดอลาเลน

ที่ตำบลนี้ ถ้าจะให้เข้าใจง่ายว่าเป็นอย่างไร น่าจะเปรียบด้วยเกาะสี่ซัง คือตัดเขาชั้นไปเป็นคัน ๆ เช่นนั้น แต่ต้องขยายส่วนให้กว้างกว่าเกาะสี่ซังหลายเท่า พอที่ถนนใหญ่แลตึกโตโตตั้งได้ ชั้นล่างนั้นที่แรกเราไปถึงคือแนวรถไฟแลที่ร้านไปซื้อของ แล้วชั้นกระโดดอย่างเกาะสี่ซังชั้นไปอีกชั้นหนึ่ง เป็นหมู่ตึกใหญ่ ๆ หลังนั้นชั้นไปอีกชั้นหนึ่งตลอดน่ากะชีโน บ่อนฝรั่ง ซึ่งเป็นที่ตกแต่งต้นหมากรากไม้ทรู เพราะเป็นที่ประชุมคนมาเล่นการพนันต่าง ๆ แต่เวลานี้ปิด ชั้นไปอีกชั้นหนึ่งจึงถึงถนนแนวฮาไฮเตล การจัดไฮเตลได้เคยเล่ามาแล้ว นี่ก็ไม่ประหลาดอะไรกัน คือมีห้องนั่ง แต่เขาให้เราเข้าไปนั่งห้องใน ซึ่งอยู่น่าห้องอ่านหนังสือพิมพ์ เวลาสั่งกับเข้เราก็เขียนหนังสือบ้าง ดูหนังสือพิมพ์บ้าง จนกับเข้พร้อมกินด้วยกัน ๕ คน อาหารดีเป็นการบรรจงเสียแต่ลูกไม้ ส้มเปรี้ยว ลูกแอบเปิ้ลอ่อนร่วงเอง แต่ครั้นเวลาจะกลับ เมื่อพ่อเดินออกมาถึงห้องที่เข้านั่ง ๆ กัน ที่ไหนพวกท่านยายท่านตาเหล่านั้นลุกชั้นยืนคำนับดอนสายบัว ซ้ำลูกสาวของเจ้าของไฮเตลสองคนเอาดอกไม้มาถวายข้อโต นับว่าเป็นสำเร็จกิจการต้นอย่างที่เขาจับได้ปลายมือเป็นอย่างดี

ผลไม้ที่เล่าเมื่อคืนชาดไปเสียสิ่งหนึ่งตัวสำคัญ คือลูกโตที่ฝรั่งเรียกปีช วันแรกมาไม่สุข วันนี้ได้สุข ลอกเปลือกกินหวาน ไม่จมน้ำตาลก็พอกินได้ รสชาติมันออกมะเฟืองนิด ๆ ห่างแอบเปิ้ล ใกล้เคียงตริน ลูกแปร์ อีกอย่างหนึ่งโตมากขนาดเท่ามะตูมนี้ม หน้าตานี้สวยแต่อ่อนเคี้ยวไม่คงก้าว ๆ

ไม่ต้องจมน้ำตาลให้หวาน รูปมันออกเปนนุๆ คล้ายแอบเปิ้ล ไม่เป็นชมพูเหมือนสาลี ลูกเชอร์รี่ก็สำเร็จ ได้กินหวานแล้ว สีแดงเป็นสีคลั่งเหมือนอย่างที่เป็นด้วยแก้ว สีมันแก่กว่าที่แช่น้ำตาล ลูกสตรอเบอรี่อย่างใหญ่โตกว่าลูกมะปริง เห็นจะเท่ามะปรางสามัญ ไม่ใช่ทำอิฐ แต่ปลายหลิมตามรูปของมัน พ่อไม่รู้สีกว่ามันเหมือนแตงหนู ชอบกินอร่อย แต่บางคนรังเกียจ มีสัมผัสแปลกมาอีกอย่างหนึ่งวันหนึ่งผิวเหลืองสด รูปรีเหมือนส้มเทพศ แต่ใหญ่เท่าส้มโอใบเล็ก เปลือกหนาแต่ไม่เท่าส้มโอ มีเปรี้ยวหน่อยๆ หวานซิดๆ ต้องกินกับน้ำตาล ออกจะกินได้บุญ เพราะมาแต่เมืองศักดิ์สิทธิ์ยสุราเล่มกลับมาถึง ๔ ห่ม

ตามกำหนดเมล็ดไม้ไผ่แน่ เพราะสีเป็นอย่างอ่อนๆ พ่อเห็นว่าจะรอให้รู้แน่ว่าที่หนังสือนี้จะพลาดเวลา บัวยการ จึงส่งเสียตอนหนึ่ง เมื่อไม่พลาดมันก็จะไปพร้อมกันเมล็ดเดียว

ความสนุกสนานอะไรมันไม่พอที่จะหักล้างความลำบาก ด้วยการที่ไม่บริบูรณ์ความเอื้อเฟื้อของคนที่รับใช้สอยชวนจะให้เกิดความขุ่นเคือง อันหมอห้ามว่าเป็นการแสลง ได้พยายามที่จะละหลีกโดยที่สุด แต่ยิ่งหลีกยิ่งเลวลงเหลือกำลัง ถ้าไม่เช่นนั้นจะมีความสบายดี นี้กลับชวนให้คิดถึงบ้าน ต้องได้อยู่เสมอ หาเวลาสืมนิได้ ที่เป็นสำคัญนั้นเวลานอน เวลานี้ตึกแล้วขอลาไปนอนที่ ขอฝากความรฤกถึงผู้ที่รักใคร่ทุกคน

อุทาลงกรณ์ ป.ร.

พระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๑๑

๕ ๕
คันทิ ๓๗

เมืองชั้นเรโม

วันพฤหัสบดีที่ ๒ พฤษภาคม ร.ศก ๑๒๖

หญิงน้อย

เมื่อคืนนี้พอส่งหนังสือตีสถาน ด้วยสืบไม่ไหวว่าแม่เฒ่าจะออกเมื่อไร
รีบส่งตามบุญตามกรรม ทั้งเวลาก็ดึกเหลือเกิน ง่วงนอนจึงรีบจบเสีย แต่
ครั้นไปนอนนอนไม่หลับ ไม่ใช่จะเป็นเหตุเจ็บไข้อย่างหนึ่งอย่างใด ด้วย
คิดถึงบ้านเราเอง ต้องไปตามชายบริพัตรลงมา เขาเอาหนังสือมาอ่านให้ฟัง
เดิมอ่านอังกฤษไม่หลับฟังมากไป อ่านหนังสือเสภาประเดี้ยวเดียวก็หลับ ตั้งแต่
หลับไปตื่นอีก นอนได้ทอดเดียว วันนั้นไปรเฟสเซอร์ไฟลเนอมาลา หมอ
พิสเดอมาทายาจุมกแลคอ กินเข้าเข้า แต่ที่จริงมันกลางวันแล้ว ได้ออกจาก
บ้านเกือบบ่ายโมงหนึ่ง วันนั้นไปรโดโมเดอคาร์ ๒ คืน คืนแรกมีแต่บริพัตร
กับอรุพงษ์ คืนที่ ๒ มีเียนตราภกับหม่อมมนเรนทร์ ไปตามทางเมื่อวานนี้ เจอ
ท่านพวกคนที่รู้จักกันใหม่มัยมอมแย้ม ต่อไปเป็นระยะบ้าน มีโรงเหล้าราย
ทางอย่างเช่นที่เล่าเมื่อวานนี้ แต่ในตอนเช้าอีกดึก ดูเขาเป็นหินมาก ตัด
ทางไปบนไหล่เขา มีเขากำลั้ระเบิดศิลาต่อเป็นก้อน ต่อเป็นเขื่อนกันริมทาง

ทั้งข้างนอกข้างในศิลาที่ต่อเป็นโพรงเข้าไปนั้นดูเป็นแห่งที่ไม่มีใครมีดิน ระยะ
 เรือนแลทับกระท่อมก็ห่าง ๆ แต่ไม่มีเปลี่ยว คงจะมีเกวียนแลรถเดินผ่านไปมา
 อยู่เสมอ เกวียนนั้นดูเป็นประทุคศิลาแลดินเป็นพื้นมากกว่าอื่น เข็มม้าเรียง
 หน้ากันสามตัวก็มี ต่อ ๆ กันออกไปสามตัวก็มี แต่ถ้าซากลับเกวียนเปล่าแล้ว
 เจ้าของมันนอนหยามกลางเกวียน ปลอຍให้มันเดินกลับมาบ้านเอง ใจคอ
 มันเด็ดจริง ๆ อ้ายมันก็รู้เด็ดเหมือนกันอย่างไร ๆ มันมันคงเดินซัดข้างฝั่ง
 ขวาดนน รถเราไปคงผ่านชาวข้างเรา ไม่เห็นอะอะอย่างไรเลย สังเกต
 ดูตามแถบชายทะเลทางนี้ ถ้าท้องคุ้งแล้วคงมีบ้าน ๆ จะเรียกว่าเมืองตำบล
 หนึ่ง ๆ ตลอดไป ในเขตแดนอิสานนี้เป็นคู่กับชั้นเรโมก็ตำบลบอร์ดิเครา ที่นั้น
 เป็นเมืองมีตึกตลาดถนนงามเหมือนชั้นเรโม แต่ในระหว่างชั้นเรโมกับบอร์ดิ
 เครา ออสเปดาเลตตีเป็นกลางย่าน แต่ไม่มีใครจะเปลี่ยวมาก คงมีบ้านเรือน
 รายไปตลอด วันนี้ไปพบต้นออลิฟล์มีทับขวางทางอยู่รถไปไม่ได้ มันใกล้
 สวนเขาแห่งหนึ่ง ซึ่งทำลงไปตามข้างเขาจนถึงริมทะเล โหน ๆ รถต้องหยุดแล้ว
 ก็เลยเดินลงไปคูด้วยเป็นสวนลงไปข้างเขา ไม่ผิดอะไรกันกับข้างเขาเกาะสี่ซัง
 เว้นแต่ของเรามาวันร้อนจึเหยียบลงไปไม่ได้แห้งผาก นี้ของเขามันร้อนแลชุ่มที่
 จริงวันนี้แดดออกเป็ริ่งที่เดียว เหมือนแดดบางกอกน่าหนาว จนเสื่อโอเวอโก๊ต
 ฝูงมืออะไรไม่ต้องใส่หมด เปิดดอกเสื่อชั้นนอกเดินไปเฉย ๆ แต่ไม่ยักรู้สึกร้อน
 จนเพื่อแตก ลงไปตามข้างเขาทางชัน ๆ ขาชันมากปั่นเขาขึ้นมาตามชัน ๆ
 ทำไมมันจึงไม่ร้อนแลไม่เห็น้อย รถชาติมันเหมือนน่าหนาวเมืองเราจริง ๆ แต่
 ถ้าน่าหนาวเมืองเราออกไปเดินกลางแดดเช่นนั้น รู้สึกถึงฤดูปวดหัว นีมันไม่

ตั้งมันไม่ปวดหัว เดินกลางแดดนั่งเล่นกลางแจ้งแดดไม่ต้องกันร่ม บ่นกันว่าร้อน แต่ไม่เห็นใครมีเสื้อสักชิ้นเดียว สวนนี้เป็นของชาวอเมริกัน เรียกเย็ดโนวินเตอ (มะโดนา) ระเบิดคาเวล ทำเป็นทางคด ๆ เคี้ยว ๆ อย่างที่เรียกว่า ร็อกกาเคน มีต้นไม้ใหญ่ราย ๆ ปามน้ำมันโดยมาก พื้นสวนเป็นไม้สี่เตี้ย ๆ เต็มไปทั้งนั้น สีต่าง ๆ เหมือนพรม แต่ถ้าเข้าไปดูใกล้แล้วยิ่งวิเศษขึ้น ด้วยสีแลรูปของดอกไม้มันช่างต่าง ๆ เหลือจะพรรณนา ที่ไหนโซมก็แซมใหม่ ถ้าเราจะทำเช่นนั้น ใช้ลูกจ้างต้องไม่ต่ำกว่า ๕๐ คนจึงจะรดน้ำทั่ว นี่มันทำอะไร ที่เห็นรดน้ำแลบ่คกวดมีผู้ชายสักสามคน ผู้หญิงคนหนึ่ง เด็กคนหนึ่งเท่านั้น คงจะเป็นด้วยมันไม่ต้องหยุดหอบ ด้วยร้อนๆมันไม่ร้อน ถ้าจะนอนเล่นให้จนตัวเป็นลายเสืออย่างไทย ๆ ออกจะตาย ๆ มันจะมีแต่ทนายจ้อเข้าไปทุกที ไม่มีโลहित การออกกลางแจ้งตากแดดมันเป็นกิจวัตรของพวกนี้เด็กเดือนเดียวก็ต้องเอามาตากแดดเสียแล้ว ถ้าจะผงมไว้ไม่ให้ถูกแดดจะปลงเปลี่ยนไม่มีกำลัง วิชาแลเจ็บไข้อยอดแอดในการตากทายหญ้าตักน้ำนั้นเล่า มันก็เป็นกิจวัตรที่จำจะต้องทำ ถ้าขึ้นนั่งอยู่ก็ไม่สบายร่างกายอย่างไร ๆ คงต้องทำการออกแรง จึงจะมีความสุข ส่วนความเพลิดเพลินของเจ้าพวกนี้ มันไม่มีโรงยา มันไม่มีบ่อนเบี้ยที่จะไปนอนอืดๆง่วงงม มันมีแต่โรงสุรา ที่เรียกว่าวัดโตเรียราย ๆ ไปตามหนทาง อัยการที่ไปกินเหล้านั้น มันชวนจะให้ออกตังตังมากกว่าที่จะไปนั่งซึม ไม่เหมือนของเรา อากาศร้อนมันซกให้ซึกเสียเต็มที่ จะออกไปตากแดดหนักเข้าก็จับไข้ ทำอะไรประเดี๋ยวหนึ่งก็เหือดแตกโซมเหน้อย มันชวนแต่จะให้ซุกเข้ากระท่อมทับไต้ต้นหมากรากไม้อะไรไปอย่างเดียว ยกเบี้ยแล

ฝันเสียการกินเหล้าจะว่ามีเหมือนฝรั่ง มันก็ยงผิดฝรั่งกิน ตูมันกินเป็นอาหาร
 อย่างหนึ่ง แทนคิมน้ำมันรู้สึกในใจว่าเป็นการจำเป็น ไม่มีเกตุฯไม่มีบ๊วย
 ในการกินเหล้า ข้างฝ่ายเราอายน้ำก็กินอยู่ อ้ายเหล้านั้นเป็นของเพิ่มเติม
 วิเศษออกไปนอกจากจำเป็น กินสำหรับให้เมา สำหรับให้เกตุฯดำไม่ยอม
 ให้ใครก็รู้กินช้อน ๆ ความตั้งใจที่จะกินมันผิดกันคนละฐานไม่ร่วมกันเลย ถ้า
 จะหาเหตุอะไรสำหรับโทษว่าทำไมคนเรานั้นถึงไม่แข็งแรงเหมือนอย่างฝรั่ง มัน
 น่าจะโทษอากาศมากกว่าอย่างอื่นหมด ข้างเสียเปรียบกันเสียจริง ๆ

แต่จะว่าด้วยทางทำมาหากินแล้ว พ่อไม่ได้คิดที่จะล่องกล่าวไปถึง
 เมืองอื่นตำบลอื่น ซึ่งจะได้ไปเห็นสับไปภายหน้า จะว่าแต่ริมทะเลเมดิเตอร์เรเนียน
 ที่ได้เห็นแล้วเท่านั้น ดูประดักประเดิดแสนสาหัส ยังไม่เห็นว่ามีมันถึง
 พอกิน ตามแถบนี้จะหามาเข้าๆเข้าสาส์นอย่างใดสักแห่งหนึ่งก็ไม่มี ที่สุดจน
 ไร่มันไร่ถั่วเข้าโคซึกไม่เห็นมี แปลว่าอาหารที่กินส่วนที่เป็นแป้งนั้น ต้องซื้อ
 จากอื่นทั้งหมด มีแต่ภูเขาแลห้วย ้วยนั้นก็ไม่ใช่ เป็นห้วยพันดินฤทรา
 เป็นห้วยพันกรวดเม็ดกลมโต ๆ ปากห้วยกว้าง ๆ แต่มีน้ำไหลเป็นร่องริน ๆ
 แห่งละเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่เป็นพื้น เดิมข้ามได้ ห้วยไหนใหญ่ดำแลคุดชันไป
 คงแลเห็นเขาสลับซับซ้อนกันขึ้นไปจนถึงที่สูงสุด ซึ่งมีน้ำแรงค้างอยู่บนยอด
 น้ำที่ตกลงมาในลำห้วยนี้เป็นน้ำที่น้ำแรงละลาย ไม่เหมือนอย่างห้วยของเรา
 ซึ่งอาไศรยแต่ฝนตกบนยอดเขาอย่างเดียวไหลลงมาเสมอ ๆ นี้ถ้าหนาวเข้าน้ำ
 บนยอดเขามีน้ำแข็งไม่ต้องไหล พอร้อนมาได้จะไหลก็ไหลโครมครามตึงตึง มันจึง
 ได้กัดปากห้วยกว้างเป็นแม่น้ำ ครั้นเวลาน้ำแรงหมดเข้ามันก็เหลือแต่ไหลริน ๆ
 มีแต่ยายแก่ยายเฒ่าลงไปซักผ้า การที่จะไปตักน้ำในลำห้วยขึ้นไปใช้อะไรบน

เขานักเต็มที ตามเขาเหล่านั้นสังเกตดูที่ทำมาหากินของคน คือปลูกต้น
 ออติพันธ์อย่างหนึ่ง ปลูกส้มที่จะเป็นพรรณส้มจีนจึงเรียกว่าแมนดอริน อัน
 แปลว่าขุนนางจีน แต่ลูกแบนเหมือนส้มมะเขັ้น เลวกว่าส้มมะเขັ้นเป็น
 อันมาก อีกอย่างหนึ่งก็มะนาวดุมะงั่ว สีเหลืองอ่อน ผลไม้อื่น ๆ ก็ห่างตา
 มีปลูกอินทผลัมอยู่ระยะหนึ่ง จะปลูกเล่นๆ ได้ผลก็ไม่ทราบ แต่เห็นมากอยู่
 ต่อไปอีกก็ผักต่าง ๆ ผักกินเป็นอาหารอย่างอ้อมได้เช่นอาทิจากก็มี ผักสำหรับ
 กินใบเช่นผักสลัดมีโดยมากทั่วไปทุกแห่ง แต่ไม่เท่าต้นไม้ดอกไม้ ดอกอะไร
 ก็ไม่เท่าดอกกุหลาบ ไม่ว่าข้างรั้วข้างกำแพงผนังเรือนจะทยอยเขาเล็ก ๆ ที่เหลือ
 เศษจากถนน ปลูกกุหลาบเลื้อยเชิงโต ๆ ดอกเต็ม ๆ ต้นทั่วไปทุกหนทุกแห่ง
 กุหลาบไม้เลื้อยดอกใหญ่ ๆ ก็ปลูกเป็นกอ ๆ พุ่มร้องเดียว ๆ ตามซอกห้วย
 ซอกเขา ไม่ว่าชั้นยากลงยากดูขึ้นง่ายลงง่ายอย่างไร ข้างกระท่อมไซเซเกือบ
 จะพังกี่ปลูกกุหลาบทั้งนั้น นอกจากกุหลาบก็ไม้สีอื่น ๆ เหลือที่จะว่าพรรณา
 การปลูกต้นไม้ปลูกไม้ดอกนั้นเองไม่ใช่ปลูกเล่น เห็นจะเป็นทางทำมาหากิน
 ใหญ่ของชาวเมืองพวกแถบนี้เท่ากันกับที่ানাที่เดียว เพราะมีทางจะจำหน่าย
 ด้วยแถบชายทะเลถึงจะนับว่าเป็นต่างตำบลต่างเมือง ที่แท้ก็เป็นเมืองเดียวกัน
 ตลอด เท่ากันกับจะว่าสวนดุสิตกับถนนเจริญกรุง เป็นคนละเมืองๆ เมือง
 เดียวกัน ไม่เฉพาะแต่ทางรถไฟที่เดินไปมาอยู่วันละหลาย ๆ เที่ยว ล้อเกวียน
 มันเดินถึงกันตลอด รถจ้างสำหรับประทุกคนมีเป็นระยะ ระยะบ้านนี้ถึงบ้าน
 นั้นไม่แต่เพียงรถม้า ถึงมีรถโมเตอควร์เดิน คงมีรถอะไรมิอะไรเดินเอื่อย
 เนื่องไปตลอดทางไม่ได้ขาด ต้นไม้ชายทั้งต้นที่กำลังมีดอก ชูดลงกระดาง ชูด

ไปปลูกแต่งสวน เต็ม ๆ ทั้ง ๆ สวน ดาดไปด้วยไม้สี ยังตัดไปขายตามตำบล ที่เป็นเมืองทุกถนนหนทางในร้านนอกบ้าน ส่งไปโดยทางรถไฟ ถึงไหน ๆ แหบท้ายยุโรปก็ส่งได้ เพราะฉะนั้นจึงทำได้มาก น่าสงสัยว่าจะได้ค่าดอกไม้ มากกว่าอย่างอื่น แต่พูดกันยาก จะไต่ถามภาษาประดักประเดิดเต็มที ไม่มีใครเป็นล่าม ยิ่งอีกเรื่องหนึ่งก็งุ่น แต่แถบนี้คูก็ไม่มากเท่าไร ยังไม่แลเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ถึงเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตร แต่ปลูกไม้แล้วแถบนี้ไม่มีอะไรที่เล่า ๆ ถึงว่าได้กินโน่นกินนี่ มาจากเมืองนี้ศกชั้น

ตั้งแต่บอร์ดิเคราไป ถนนไม่ช่างคดเสียนี้กระไร เลี้ยวไปเลี้ยวมา ไม่ได้หยุด สูงชันแลมกจะเลี้ยวบังคับน่ากลัวจริง ๆ ประเดี๋ยว ก็เจอรถโมเตอ-คาร์สวนปราด น่ากลัวจะโดนกันเป็นที่สุด มันต้องการที่จะต้องสอบสวนวิชาเสียก่อนจึงยอมให้ขับแท้ ๆ เพราะถนนในระหว่างเมืองเหล่านี้ปานกลาง เท่าถนนชายชี่ ที่กว้างไม่เกินถนนบำรุงเมือง ที่แคบเท่าถนนในสวนแง่เต่ง รถหลักกันสองคันพอเฉียด ๆ ที่เดียว ที่จะหาพันรบนั้นยากนักยากหนาเพราะไปบนไหล่เขา ถ้าคนขับผลอนิดเดียวเป็นได้คอหักกัน ต่อบอร์ดิเคราไปมีเมืองที่เขื่องหน่อย เรียกว่าเวนเดมิกเคสีย แล้วควรวนก็ถึงที่ต่อแดน ในที่ต่อแดนนี้พออยากดูนัก ไม่รู้ว่าเพราะเหตุใด มันจะเป็นด้วยออกถนน ๆ ในเรื่องบักเซตรแดนอยู่เสมอๆอย่างไร

ที่ต่อเซตรแดนนี้ เมื่อรู้ว่าจวนจะถึงก็เห็นทหารแตรเดี่ยวข้างอิตาลี เป็นกองไปเที่ยวฝึกหัด เหลือยตามไปเห็นเข้าโรงซึ่งก่อด้วยศิลาอยู่ข้างทาง รดเดินต่อไปอีกสักคู้หนึ่งจึงถึงโรงด้านข้างฝ่ายอิตาลี ปลูกอยู่ฟากถนนข้างทะเล

มีบายใหญ่ตั้ง รถต้องไปหยุดที่นั่น มีเจ้าพนักงานลงมาสองคนดูสามคน
โซเฟอของเราที่พูดฝรั่งเศสได้ก็ไปบอกนายชิวว่าผู้ใด ๆ มา จำจะต้องบอกชื่อ
เจ้าพนักงานออกมาค่านับแล้วก็ไปเสร็จส่วนเรา เพราะได้บอกขออนุญาตกัน
ไว้ก่อนแล้ว แต่รถอื่น ๆ ที่มาทางนั้นต้องหยุด ถ้าเป็นรถม้าคู่ผู้มา ดูออกมา
พยักกันหึกหักก็ประเดี๋ยวก็ไปได้ แต่ถ้าเป็นรถอย่างเกวียนประทุกของดุกัน
เสียแยะทีเดียว ยกที่บ่าที่บ่อนมาเปิดตรวจกันกลางถนน คราวนี้ออกจาก
ที่นั่นไปหน่อยหนึ่งจึงถึงสะพานข้ามห้วย ห้วยนั้นลึกมากอยู่ เพราะถนน
ที่ไปนั้นสูงจากทะเลมาก แต่ปลายห้วยเข้าไปข้างเขาแลไม่ซึ่งเข้าไปก็มากน้อย
พอถึงปลายสะพานทางโน้น มีหลักศิลาแบน ๆ หนาสักคืบหนึ่ง กว้างสักศอก
เศษ สูงสักสามศอก เขียนด้านหนึ่งว่าแดนอิตาลี ด้านหนึ่งว่าแดนฝรั่งเศส
บวกเมื่อปี ๑๘๖๑ ที่เหลี่ยมเขาข้างบนดากเป็นกงจากสามเหลี่ยมไว้แห่ง
หนึ่ง ถัดไปนิดหนึ่งก็ถึงด่านฝรั่งเศส หยุดตรวจทำนองเดียวกันกับข้างอิตาลี
ที่ด่านนั้นแลลงไปข้างล่างเห็นเมืองเมนโตนอยู่ที่ปลายแหลม มีเรือนตะเกียง
ด้วย อ่าวในแถบนี้เห็นจะเป็นงามกว่าทุกแห่ง ถ้าเข้าไปเราถึงแหลมแห่งใด
เหลี่ยมหลังมาคุดงเห็นเมืองฤดูหมู่บ้านที่เราผ่านอยู่ข้างหลัง ถ้าขากลับเราเห็น
ที่ซึ่งเราจะไปถึงเสียก่อนเป็นนาน ลงจากที่สูงนั้นประเดี๋ยวเดียวก็ถึงเมนโตน
ซึ่งอยู่พันราบริมทะเล

เมนโตนเป็นเมืองแท้ทีเดียว วิบุรณไปด้วยองค์แห่งเมืองต่าง ๆ
กล่าวคือถนนกว้างทางคนเดินกว้างตึกสองข้างสูง ฝาแล้วไปด้วยกระจกมีเข้า
ของตงชวิต มีเรสเตอร์รองต์ ร้านขายขนมมีปรมขนาด คือสวนที่สำหรับคน

เดินเล่น นั่งเล่น เป้าแตร ถัดเข้าไปข้างหลังเป็นไฮเทลหลังใหญ่ ๆ ผู้
คนจอแจ ภาษาเปลี่ยนเป็นฝรั่งเศสฉบับเดียวกันที่ เรายังไม่ได้กินเช้า
กลางวัน แต่บ่ายเหลือเกินแล้ว จึงเลยขึ้นไปไฮเทลเดส์เลส์บริตานิก ทำ
งามดี ทางชั้นก็สวยงาม เป็นสวนชอกแซกน่าอยู่จริง ๆ แต่ไฮเทลนั้นปิดเสีย
เมื่อวานนี้เอง เพราะฤดูร้อนเขาพากันขึ้นไปเหนือเสียหมด ตกลงกันว่าไม่กิน
มาเที่ยวเล่นแลกินน้ำชาข้างล่างดีกว่า ลงมาเดินแคว่งอยู่ตามร้าน ประเดี๋ยว
เดียวโปลิศลับไปบอกแล้ว ว่านี่พระราชฯ แต่เราก็ทอดธุระเลย เดินเที่ยว
เล่นสบาย ชื่อของอะไรก็เรเกนึ่งที่ส่งเข้ามาให้ แลได้ถ่ายรูป แต่ที่จะมี
แนวดำเนิน เพราะคุณถ่ายมันค่อนข้าง อ้ายในห้องนั้นออกมีด ๆ ก็ไม่ต้อง
แหวกม่านแหวกราวเท่าใด เขากลับมาตั้งก็ไม่ต้องโฟกัส พอใส่สไลด์อ้ายคน
หลังซึกยังไม่ทันหมดก็เปิดกล้องนับแล้วถ่ายใหม่อีก อันหลังนี้ค่อยซัสักหน่อย
จะได้ดูมิได้จะบอกให้ทราบ ได้วะชื่อดอกกุหลาบแดงมาชื่อหนึ่งใหญ่ กับ
ดอกอะไรอีกอย่างหนึ่ง สันฐานก้านนั้นเหมือนรักเร่ แต่กลีบเหมือนดอกไม้
จีนซ้อนกันจนกลม ใจกลางมีเกสรดำ รูปเหมือนตลับ แต่ที่จริงในเกสรนั้น
กลวงเราแลเห็นแป้นเต็ม มีสีต่าง ๆ แดง บานเย็น ม่วงชมพู ขาว เหลือง
และอะไร ๆ อีกยังนึกไม่แน่ ตั้งชื่อล้อเลียนตราว่าดอกใจ ตลับ^๑ เพราะ
แกอยากจะจดชื่อไว้ สีสรรมันเข้มเหมือนกับแพรวรับทำเป็นโรเซต ขนาด
เท่าที่ติดหูมาเทียมรด กลับเวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง มาถึงย่ำค่ำครึ่งแดดยัง
เปรี้ยวปนแต่รู้สึกเย็นขึ้นกว่าเมื่อกลางวัน

๑ ท่านผู้หญิงตลับภรรยาเจ้าพระยาวุรวงษ์วัฒนศักดิ์

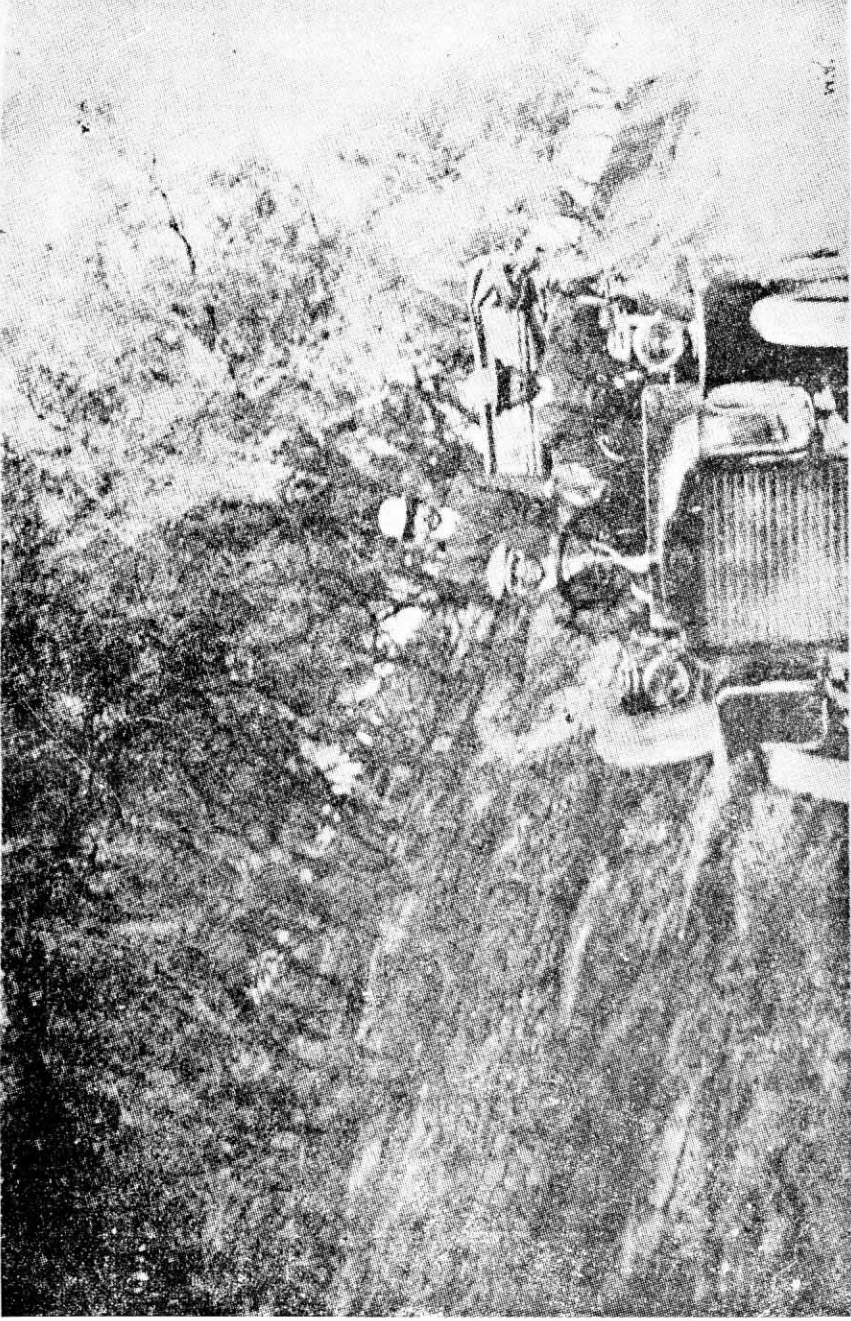
ได้ส่งสำเนาใบตรวจอาการของหมอฟิลเนอที่เป็นบอกให้รู้ฉบับหนึ่ง
สำหรับลงในบูลเลติน คือเป็นข่าวบอกหนังสือพิมพ์เป็นต้นฉบับหนึ่งคัดติดกัน
ส่งมาให้ดู ส่วนของหมอแมนชันอีกฉบับหนึ่งยังให้คัดอยู่ ถ้าสำเร็จจะส่งด้วย
วันศุกร์แดงลากลับเพราะถึงกำหนด ตาต่อถูกไปด้วย แต่แกไปมอยู่เสียไหน
ไม่รู้ จนพ่อขึ้นรถแล้วจึงได้วิ่งดลากลามาถูกลากราบบาทแล้วร้องไห้บนรถ

วันก่อนจะนอน กินลูกแปร์ที่เป็นอย่างสูงงอมขนาดใหญ่ที่สุด ช่าง
อร่อยจริง ๆ คิดถึงเกือบน้ำตาหยด มันนุ่มแลรสแหลม จะหาลูกไม้อะไร
เหมือนออกยาก ๆ พ่อเป็นนักเลงกินลูกไม้อย่างเอก จะต้องนับว่าเป็นลูกไม้
ชั้นสูง ซึ่งไม่ควรจะหมีน้ประมาทเลย ลูกเดียวแล้วมีบริบูรณ์ชื่นใจทีเดียว

เพื่อจะให้เป็นการแน่นอนว่าหนังสือนี้จะไปทันแม่ตามที่สืบกำหนดได้
พ่อจึงรีบจบลงเสียในวันเดียวกันตอนหนึ่ง ตั้งวันต่อพรุ่งนี้ใหม่

วันที่ ๓ พฤษภาคม ฟังได้รับหนังสือฉบับแรกที่มีมาลงวันที่ ๓๐
มีนาคม คิดดูเวลากว่า ๓๐ วันจึงได้รับจดหมายจากบางกอก ออกจะมีความ
เดือยร้อน ที่บางกอกคงจะเหมือน ๆ กันอยู่ทุกวัน เห็นจะเคยไปได้บ้าง แต่
ที่มาไกลยังเห็นแปลกยังกลับคิดถึงบ้าน ไม่ยกเพลิน คนคิดถึงบ้านน่ากลัวจะ
เหมือนกับคนที่ติดเหล้า ที่ร้อนๆหนาวก็ต้องกินเหล้าเป็นต้น นี้อันก็คิด
ถึงบ้าน หนาวก็คิดถึงบ้าน สนุกก็คิดถึงบ้าน ไม่สนุกก็คิดถึงบ้าน เอานิยาย
ไม่ได้ ดูไม่น่าจะคบพวกตามตาดามอกข์พลอยมาได้มาปลอบ แต่ก็ดูค่อยยังชั่ว
ช่นหน่อย ขอจบไว้เท่านี้

อุสาลงกรณ์ ป.ร.

๔๘
ทรงถยนต์เสด็จประพาส

พระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๑๒

คนที่ ๓๘

เมืองซันเรโม

วันศุกร์ที่ ๓ พฤษภาคม ร. ศก ๑๒๖

หญิงน้อย

วันนี้ได้รับหนังสือจากบางกอกเป็นครั้งแรก จึงมีระหังที่จะอ่านแลส่งหนังสือ เพราะกำหนดเมลได้ข่าวเป็นแน่ว่า วันอาทิตย์ทางบริติช วันพุธทางย่นัว เสร็จธุระเหล่านี้แล้ว ลงไปนั่งกินกลางวัน สำเร็จแล้วจึงได้ไปถ่ายรูปเรือรบอิตาลี ซึ่งมาจอดอยู่หน้าบ้านมาถึงได้สองวันล่วงมาแล้ว มีพวกคนเรือขึ้นมาเดินพล่านอยู่บนบกตั้งแต่วันนี้ แล้วเลยขึ้นรถโมเตอร์คาร์ไปเที่ยว วันนี้ไม่มีที่จะไปแห่งไร ต้องเข้าทางเดิมนี้เอง เพราะวันแรกเป็นแต่ผ่านบอร์ติเคราไป วันนี้ตรงไปหยุดลงเดินถนน สิ่งที่จะซื้อได้นั้นไม่มีนอกจากโปสต์การ์ด การที่จะซื้อโปสต์การ์ดก็ไม่มีที่สุด ถ้าจะซื้อแห่งเดียวให้ได้หมดตลอดแถบทะเลนั้นก็เกือบจะได้ แต่พ่อขยักไว้ซื้อเมื่อไปถึงที่ทุกวัน มีคนตามดูแต่ดูอย่างเรียบร้อย คืออยู่ที่ร้านไหนคนก็ได้มอยู่หน้าร้าน เมื่อออกไปก็เปิดหมวกค่านับยัมแย้มแจ่มใส จะเดินไปแห่งไรก็ไม่เสแสร้งตาม ค่อย ๆ เดินเลื่อยตามไป มีคนรู้จักมากขึ้นทุกวันทุกวัน หน้าตาออกจะค่อยคุ้นกันเข้า พ่อได้หยุดถ่ายรูปบ่อย ๆ ได้แวะเข้าที่โฮเทลแห่งหนึ่ง ซื้อโฮเทลเองเคลแตร้อีก โฮเทลเหล่านี้ชื่อมันไม่ใคร่จะแปลกกัน แต่โดยมากถ้าให้ชื่อตามชาติมักเป็นอังกฤษ เหตุด้วยคนอังกฤษชอบมาเที่ยว เห็นชื่อเข้าจะได้ชอบใจ

นั่นก็มีปารีส ชาวอิตาเลียน และอื่นๆ ถ้าเป็นชื่อแผนโฮเทลก็เบลว็ือ บวิสโตน
 เปนต้น ใช้ชื่อที่จัดๆ จำง่าย อย่างวัดโพธาราม วัดสว่างอารมณ์ ฤๅมหาราช
 ราชบูรณะ ที่เป็นหลักฐาน ดูโฮเทลแลเรสเทอรองต์เพลินๆ ไป นึกผล
 ไปว่าเป็นวัดบ่อยๆ โฮเทลเองเคลสเตรี่นี้ไม่ใหญ่โตเท่าไร ตั้งอยู่พื้นราบริม
 ถนน จะเทียบชื่อว่าเป็นเบลว็ือไม่ได้เป็นอันขาด แต่ดีที่มีสวนออกไปข้างหลัง
 ไม่ใหญ่โตเท่าไร แต่ทำซอกแซกเป็นลายพื้นถนนโรยศิลาป่น ต้นไม้ใหญ่ที่
 ปลูกก็ไม่เห็นมีอะไรนอกจากออลิฟสน้ำมน้ำมันแต่ไม่ปลูกหญ้า เอาต้นไม้
 เตี้ยๆ เล็กๆ ปลูกแทน ให้มีดอกแดงครี๊ดไปตามพื้น เป็นชอบแลเปนแม่ลาย
 มันก็งามอยู่เอง มีคนเข้าไปนั่งตากแดดอยู่ในนั้น ผู้หญิงโดยมาก เด็กๆ ก็
 มีการนั่งตากแดดนี่เป็นกิจวัตร ซึ่งในปรอเมนาตที่ประชุมคนแห่งหนึ่งแห่งใด
 ก็นั่งกันเปนแถว บางที่ถึงนั่งหลับเย็นสบาย ที่ในสวนนี้มีคนเอาหนังสือเข้า
 ไปแต่งอ่านบ้าง อยู่กลางแดดเปรี้ยงๆ มีหม่อมคนหนึ่งเข้าไปนั่งง่วนอ่าน
 หนังสืออยู่ มีลูกชายสองคน เอารถไฟตกั่วเล็ก ๆ เข้าไปเล่น กวาดผงศิลา
 พูลขึ้นเปนเขา เกลี่ยทางด้วยเท้าให้เรียบเป็นทางรถไฟ พ่อไปยืนดูมันเล่น
 สนุกดี ได้บ่นกันว่านี่เป็นเด็กไทยๆ ขึ้นออกไปเล่นอยู่กลางแดดเช่นนั้น โทษ
 ถึงถูกเอ็ดกันใหญ่ หักย้ายแม้จะดูนินทามาก ตัวเป็นผู้ใหญ่ไปนั่งกันร่ว
 มปล่อยให้เด็กอยู่กลางแดด แต่ที่แท้ที่นั่นมันกลายเป็นสำหรับความสุขของเด็กนั้น
 เขาจัดโต๊ะเรานั่งกลางแดดเปรี้ยงเหมือนกัน ไปนั่งอยู่ก็รู้สึกร้อนทั้งที่เราเป็น
 ชาวเมืองแดดแจ้งเช่นนั้น กลับซึซลาดหันเข้าหาร่ม เห็นจะเป็นด้วยเคยเซ็ด
 หลาบ มันหลบเข้าไปเองโดยไม่ได้นึกว่าจะหนีแดด ให้นึกว่าที่เหมาะที่น้ำจะ
 นั่งอยู่ที่เงาไม้ ไม่ใช่ที่กลางแดด ที่จริงสังเกตได้ว่าพวกเราซึซลาดแดดกว่า

ฝรั่งเป็นอันมาก กินน้ำชา มีลูกมะเขือเทศและผักกาดแดงหัวเล็ก ๆ จิ้มเกลือกิน กับขนมปังทาเนย ขนมปังสำหรับทาเนยนั้นหันบางจนโปร่ง และมีขนมหวาน กินด้วย นี่เป็นอย่างที่เขาสำหรับเลี้ยงคนอังกฤษ มีตาช่างถ่ายรูปเมืองนี้มา เทียวตามด้ายเสียจริง ๆ พ่อยอมไปยื่นให้แกด้าย แต่ปรับไว้ว่าด้ายแล้วต้อง ให้เอามาให้อย่างละรูป ขึ้นรถกลับมาถึงค่าแล้ว แต่ยังไม่ทันมีด

ได้ดูสำรวจเรื่องปลูกต้นไม้ อีก ทางซึ่งผ่านตาแต่คราวเดียวดูวันเดียว ไม่ทั่ว เพราะมันจะแห้งจะกัมจะเหี่ยวลอกแลกไม่ทันทั่วทั้งที่ หลายวันเช้าก็ ยิ่งเห็นมากออกไป เรื่องต้นกุหลาบนี้ ที่ว่ามาแต่ก่อนยังไม่เต็มภาคภูมิที่ควร จะกล่าว ที่จริงไม่ควรจะเรียกว่าสวน น่าจะเรียกว่าไร่ คือตามพื้นที่ข้างเขา ตั้งแต่ทะเลขึ้นมาจนถึงถนนมีกำแพงๆ รั้วกันริมถนน มีประตูเปิดปิดได้ ฤ็ทาง ขึ้นลงข้างเขานั้นพื้นเป็นคัน กว้างบ้างแคบบ้างตามรูปเขา ก่อศิลาก้อน ๆ เป็น คันกันดินขึ้นมาเป็นคัน ๆ ตามในท้องคันเหล่านั้นเกือบจะไม่มีอื่นนอกจาก ปลูกกุหลาบทั้งนั้น ปลูกเป็นกอกลม ๆ มีระยะเหมือนคานา สูงต่ำขนาด ๆ กัน พื้นทางขึ้นไปข้างบน เหนือคันกันดินริมทางก็ก่อกันศิลาเป็นคัน บ้าง ๆ ขึ้นไป อย่างนั้นจนตลอดยอดเขา เต็มไปด้วยต้นกุหลาบ เท่า ๆ กันเหมือนกอเข้าใน นา บ้างก็ผลิ บ้างก็ตูม บ้างก็แย้ม แดงครี๊ดไปเป็นสีเหมือนกับเอาผ้าลาย ดอกกุหลาบตาก ผ้าลายอย่างทีดอกเป็นช่อกุหลาบรูปเป็นพุ่มเข้าบิณฑ์ ถ้าที่ โหนดเป็นที่ศิลาครุระ มักจะเป็นที่ในตรอกซอกเขา ไม่ใช่ที่ตรงแหลม น้ำ จะตกตรงนั้นแรงเกินไปชะดินเหลืออยู่น้อยๆ ฤ็อย่างไร ไม่เห็นใครจะปลูก กุหลาบ มักจะปลูกต้นออสิฟ ต้นออสิฟทีจะมีลูกมากอยู่ หน้าตามันจืด ๆ แห้ง ๆ โง่งเหมือนต้นพุทรา แต่ใบไม่เหมือนกันเลย ลูกทีจะมีมากเหมือน

พุทธา เมื่อจะว่าไปในที่สุดแล้ว แทบจะหาที่ว่างจนสักนิ้วเดียว ที่ไม่มีรอย
มือคนจับ ไม่มีรอยตีนคนเหยียบ หาไม่ได้ จะหาต้นไม้ที่ขึ้นเองแต่สักต้น
หนึ่งก็เป็นไม่มี ตั้งแต่เมืองย่นัวไปจนถึงเมนโตนที่ได้เห็นแล้วนี้ เรื่องทำถนน
อีกอย่างหนึ่ง น้อย่างหนึ่ง ไฟอย่างหนึ่ง ได้สังเกตไว้มากแล้ว แต่ยังคง
การตาม ได้สั่งให้ไปตามพระสารสาสน์ (เยรินี) จะต้องเอาตัวมาชำระ ได้
สังเกตด้วยตามาก พอที่จะเป็นโจทย์ตามให้การได้

ตามหนทางเหล่านี้ตลอดทั่วทุกหนทุกแห่ง ออกเดินไปอึดใจเดียวก็พบ
เรสเตอร์นต์เทียบเข้าโรงเข้าแกงของเรา ตั้งแต่เรือนสามห้องเล็ก ๆ โตะเล็ก ๆ
นั่งกิน ๔ คนตั้งริมถนน ไปจนหลังโต ๆ ฝากระจก คนนั่งกินได้ตั้งห้าสิบหกสิบ
บางที่ก็ติด ๆ กันไปหลาย ๆ หลัง จนกระทั่งไฮเตลที่คนกินได้ตั้งร้อย สุดแต่
เดินไปจากบ้านสักสิบนาที เป็นต้องพบที่สำหรับกินเจ้ากินขนม ไปอีกนิดหนึ่ง
ก็พบอีก จนใกล้จะสุดตำบลบ้านถึงอำเภอล่วงหลังเล็ก ๆ หมดหลังเล็ก ๆ นั้นแล้ว
จึงจะถึงโรงเหล้าราย ๆ เช่นได้กล่าวแต่ก่อน ถ้าจะนับแต่แก้อที่คนนั่งกินใน
วันเดียวเดินนับตะไป จะได้ตั้งพันตั้งหมื่น แต่คนในพื้นที่เมืองเหล่านี้ไม่มีมาก
จอแจเหมือนอย่างเมืองเนเปอล ไม่พอที่จะนั่งแก้อเหล่านี้ เพราะคนที่
จะแต่งตัวเรียบร้อย ๆ นั้นต่างหากที่เป็นผู้จะไปนั่งกิน ไม่ใช่ตาใส่กางเกงปะ
ไม่ใช่ตาเสื้อก๊กเขียวคราม ไม่ใช่พวกที่นอนคว่ำหรือนอนหงายจับเกวียน ไม่
ใช่ท่านายายที่ไปเที่ยวรดน้ำคั่นกุหลาบ แลที่กระต๊วยดกระจาตัก ไม่ใช่ฮ้าย
หนูที่บ่นอ้อปะอยู่ตามมุม ๆ ไม่ใช่ที่หกดะเมนเล่นอยู่บนกองทรายทั้งหมู่ ไม่
ใช่ที่เอากิ่งไม้คอยแห่ล่อรถจะเป็นผู้ไปกิน เป็นของพวกที่สรวมเสื่อเดินทาง
สรวมหมวกพับกลางๆ หมวกเบาเลออย่างแจ แต่ชั้นหม่มที่นั่งเสื่อตัวเสื่อ

ชาวก็ไม่มีใครจะเห็นไปกิน มักจะเป็นหม่อมที่แต่งตัวสีเดียวทั้งสำหรับ ที่ใส่หมวก
 เหมือนดอกหน้าวัวขาวแลอื่น ๆ หน้าเปล่า ๆ จะไปนั่งกิน พวกคนชั้นนี้ดูไม่
 มากเท่าไร ทำให้ที่กินจึงได้มากเหลือเกินนัก ชั้นนี้ต้องการคำอธิบาย ที่
 ชั้นเรโม่ดูแถบเมืองริมทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตอนข้างใต้นี้ นำหนามันร้อน
 เขาว่าควรจะร้อนได้เสมอกับเวลาเดียวกัน คือเท่าหน้าหนาวเมืองไทย พวกที่อยู่
 แถบข้างเหนือมีอังกฤษเป็นมากกว่าชาติอื่น ชอบหนีหนาวมาเที่ยวอยู่แถบนี้
 เหตุด้วยในเมืองอังกฤษมีมันหนัก นำหนาวแล้วไม่ค่อยสบาย คนที่ออกจะมี
 โรคท่อน้อย ๆ เป็นต้องหนีหนาวด้วยความจำเป็น ไซ้แต่เท่านั้น เมื่อคนมา
 ประชุมมากเข้ามันกลายเป็นชั้นพระบาท ต่างคนต่างมาเที่ยวจากเมืองโน้นบ้าง
 เมืองนี้บ้าง รถโมเตอร์ตั้งร้อยวิ่งไขว่กันไป โฮเทลเต็มทุกหลังทุกหลงหาที่เข้า
 ยาก เมื่ออยู่ที่ตำบลนี้ ไปเที่ยวตำบลอื่น ก็คงจะกะไปกินกลางวันตำบลนั้น
 กินน้ำชาตำบลนั้น กินเย็นตำบลโน้น เปลี่ยนเวียนกันไป คนที่มั่งมีก็ลงทุนสร้าง
 วิลลาอยู่แล้วมีเพื่อนฝูงพวกพ้องมาอยู่ด้วย พวกชาวเมืองได้ช่องที่จะซื้อขาย
 อาหารแลดอกไม้ รถเกวียนรับจ้างขายของได้ราคา เป็นประโยชน์มีกำไร
 มาก ๆ แต่ไปสัปดาห์ต่ออย่างเดียวกันนั้น จะเป็นราคาสักเท่าใดก็จะได้ จิน
 ปรากฏว่าชาวอิตาลีแลได้ผลประโยชน์จากคนต่างประเทศมาก มีพยานเมื่อ
 อังกฤษรบกับบิว พวกลูกหลานอังกฤษไปตายมาก ชวนกันไว้ทุกข์เสียไม่มีใคร
 มีใครมา ถึงเงินภาษีเมืองอิตาลีก็มีจำนวนเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นคนที่นี้
 ถึงจะไม่มีที่ทำมาหากิน เช่นทำไร่ทำนา ก็มีผลประโยชน์ที่ทำได้ในการคนมา
 เที่ยววันมาก พอเจ้องานในการซื้ออาหาร ถึงเช่นนั้นก็ยังปรากฏว่าคนอิตาลีแล
 เป็นคนจน

เหตุไรเราจึงไม่พบเวลาที่เมืองนี้อาจอย่างเช่นที่กล่าวมาข้างบน จึงต้องมาพิศวงว่าจะเอาคนที่ไหนกิน ข้อนี้อธิบายว่าเพราะเรามาความมุ่งหมาย ผิดกันตรงกันข้ามกับเขา ข้างเขาเห็นหนาวมาหาร้อน เราเห็นร้อนมาหาหนาว พอเมืองร้อนมากเกินต้องการ เมืองข้างเหนือหย่อนหนาวพอแก่ความต้องการ ข้างเขาก็กลับไปเมืองที่กำลังสบาย ข้างฝ่ายเราต้องหาที่เวลาไม่ใช่หนาวนัก ทะแวกมาเจอหนาวทันทีเกรงจะไม่สบาย จึงต้องตัวมเดียวมาเมื่อภายหลัง ยังใช้แต่เท่านั้น เดียวหมอบแนะนำจะให้ไปเมืองบาเดนบาเดนซึ่งฝรั่งเขาตั้งต้นกันเดือนนี้^{๕๖} จะประชุม แต่เขาต้องแนะนำให้เราไปต่อเดือนหน้า เพราะว่าจะเวลานี้จะหนาวเกินเราต้องการไป แต่ข้างฝรั่งเดือนหน้าเขาเลิกกันแล้ว เราก็ต้องไปดูตุลา เหมือนกับมาที่นี้เหมือนกัน นี้และเป็นข้ออธิบายยังลืมอีกนิด หนึ่งด้วยเรื่องปลา ที่นี้มีปลาตุ๊กกิน เป็นทางหาเลี้ยงชีวิตของชาวเมืองอีก อย่างหนึ่ง เราได้กินปลาตุ๊กทุกวัน ยังมีอีกอย่างหนึ่ง ไปตามทางได้เห็นคน ตะพายปืนแลมีหมาตัวหนึ่งเดินสวนทางก็มี นั่งอยู่นอกพนักที่กันทางข้างเขา วิมทเล็กมี เดินกลับขึ้นมาก็มี ถ้าดูเหมือนว่าไปยิงนกแต่ไม่เห็นได้นกขึ้นมา ไม่ใช่คนผู้ดี นี้เป็นคนชาวเมืองธรรมดา สรวมเสือกักแดง ไปยิงอะไรวิมทเล ยังแลไม่เห็นเลย คิดจะถามแต่ไม่สำเร็จ

คำวันนี้ได้รับหนังสือตุ๊กออฟเอนัว มาจากตุริน ว่าดีใจว่าพ่อมาถึง จะมาหาในวันอังคารน่าจะเหมาะๆ ไม่ ขอให้ตอบโดยทางโทรเลข ผเอนโดน ตรงกันกับที่พ่อจะเขียนไปนัดว่าจะไปตุริน ได้ตอบโทรเลขให้มาตามกำหนด เลื่อนวันที่เราจะไปนี้ไปเสียอีกวันหนึ่ง ที่เที่ยวที่ชั้นเรโอมออกจะชั้นๆ เข้าแล้ว เพราะทางที่ใช้โมเตอคาร์ได้ มันมีถนนสายเดียวแท้ๆ ที่ล้าไปตามวิมทเล

• ตุ๊กออฟเอนัวเป็นน้ำของพระเจ้าแผ่นดินอิตาลีเคยเข้ามากรุงเทพฯ ฯ

สายใน ๆ ขึ้นไปข้างบนเขาก็ไปได้หน่อย จะต้องคิดอ่านไกลเกลี้ยใช้รถม้าบ้าง
พอซัดจังหวะ จึงได้คิดจะออกไปเที่ยวไกลถึงมอนติกาโลแลนดี ค้างคืนสองคืน
แล้วจึงจะกลับมาเสียวันเกิดลูกเอี้ยดที่นั่น วันนั้นร้อนไม่หนาวเลย รังสิตแลติลิก
กับเซอแปตริกแมนชันลากลับ โต๊ะกินข้าวต้องผ่อนขุนนางขึ้นมานั่ง เป็นเสร็จ
สิ้นเรื่องส่วนจำนวนวันนั้น ต่อไปเห็นจะต้องถึงเล่นคำให้การพระสารสาสน์
เรื่องมันก็จะขึ้นเข้าทุกที

ตอนที่ ๓๙

วันเสาร์ที่ ๔ พฤษภาคม

วันนั้นมองสิเออคาโรลส์ครึ่งข้างเขียนฝรั่งเศสที่จะเขียนรูปพ่อมาถึง
มาตรวจดูที่ที่ในวิลลานแต่เข้าเห็นใช้ไม่ได้หมด ว่าแสงสว่างไม่เหมาะ จึงได้
ไปหาสมุดเดี่ยวแห่งหนึ่งของข้างเขียนที่นั่น ขอให้ไปเขียนที่นั่น พ่อก็ยอมตกลง
แต่จะลงมือวันนั้นก็ยังไม่ได้ เจาะแสงแดดพอดีที่จะเขียนเวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง
วันนั้นเป็นอันมาเผ่ากันเสียที ตานี้เป็นพระเจ้าข้างเขียนถึงได้คราวที่ ๑ ฝรั่งเศส
อายุแก่มากแล้ว ผมชาวต้องการดูตัวแลเครื่องแต่งตัว ขอให้ออกไปยืนที่
เจ็ลียงที่สว่างมาก แรกที่ออกมาเห็นว่ารูปหัวพอดี เห็นจะเขียนเองมาได้
คราวนั้นเอาคามาให้ลองกำคู่มือ มองอยู่สักครู่หนึ่งบอกว่ามือก็งามใช้ได้ ดู
สองแห่งเท่านั้นแล้วพอในสำหรับวันนั้น ไปคว้าเครื่องแต่งตัวเรื่อยไปอีกประ
มาณสักครึ่งชั่วโมงแล้วเลิก วันนั้นพ่อก็มีธุระอะไรที่ต้องทำต่าง ๆ นานา แต่ไม่
ขบขัน เป็นธุระเล็ก ๆ น้อย ๆ เลยเรื่อยไปจนบ่ายเกินเวลาที่ไปไหนไกล จึง

ตกลงจะไปทางข้างเขื่อนวโปที่แตกเฉย ซึ่งไปแล้วแต่ก่อน ที่ไปนั้นเป็นแต่ที่
 ทำรถไฟตอนข้างริมทะเล ตัวเมืองจริง ๆ อยู่ลึกเข้าไปในหว่างเขาซึ่งมีแม่น้ำ
 กว้างแต่ไม่มีน้ำด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้วก่อนแล้วนั้น เวลานั้นสโนะละลาย
 เขาว่าสันท่อมฝั่ง สวนที่อยู่สองข้างแม่น้ำนั้นก็ท่วม ตามถนนที่เข้าไปในหว่าง
 เขาหนักเป็นสวนออลิฟสวนดอกไม้อย่างเดียวกับที่อื่น ๆ อันกล่าวมาแล้ว แต่
 คนขับเกวียนเปล่าที่พบวันนั้นเก่งกว่าทุกวัน ไม่ใช่แต่นอนเล่น นอนหลับสนิท
 หงายมาบนกลางเกวียน มักก็ออกจะเดินตามบุญตามกรรมอยู่สักหน่อย ไม่สู้
 ซิตฟากข้างขวามือ ซึ่งจะแน่ใจว่าโมเตอคาร์จะไม่โดน โชเฟอต้องโคดลงไป
 จูงม้าให้หลีกเข้าไปริมทาง แล้วรดเรวจึงผ่านไป คนที่นอนบนเกวียนนั้นไม่
 ตื่นเลยจนแล้ว ตามทางที่มีสวนส้มกำลังลูกตกเหลืองงาม หยุครดและลงไปดู
 หาเจ้าของไม่พบ พบคนทำงานก็พูดกันไม่เข้าใจ มีชายผู้ใหญ่คนหนึ่ง เดิน
 มาหยุดอยู่ที่นั่น ขอให้ช่วยบอกเจ้าของสวนว่าเราจะลงไปชมในสวน แกว่า
 จะลงไปดูทำไมที่นี่ สวนแกอยู่ใกล้ ให้ไปดูสวนของแกเถิด พ่อก็ตกลงเดิน
 ทวนทางกลับลงมา แล้วไปกระซิบถามระพีว่านี่เจ้าแผ่นดินดาไม่ใช้ ระพีถามว่า
 จะให้รับๆ ไม่ให้รับ พ่อบอกว่าให้รับ แกก็เดินพุ่งเข้าไปคำนับจับมือพระยา
 สุรวงษ์ เล่นเอาเขนตราเรีย ต้องเลยโบกมาใส่พ่อ พวกนั้นเดินมาจนถึงตึก
 ๕ ห้องอยู่ริมทาง ห้องกลางเป็นบันไดลงไปสวน ที่สวนนี้ยกร่องเตี้ย ๆ
 มีทางแคบเดินเป็นชนิด ๆ สองข้างทางเดินนั้นเป็นร้านองุ่น ซึ่งฟังจะแตกเถา
 ทุก ๆ ชนิด ในกลางชนิดสวนปลูกไม้ดอกต่าง ๆ ได้เดินออกไปจนหลังสวน
 ตกทางที่จะขึ้นเขา ที่นี้เป็นเขาสูงเหมือนงำรอบทั้งสามด้าน บนเขาเต็มไปด้วย
 ต้นออลิฟ มีบ้านหมู่ใหญ่หมู่หนึ่ง แลเรือนเล็ก ๆ น้อย ๆ ทยไปห่าง ๆ ที่

มุมสวนเลี้ยงไก่ตัวผู้เหลืองตัวเดียว ตัวเมียดำเหมือนกันหมด สักสิบหกสิบเจ็ด
ตัวงามดี อีกกรงหนึ่งมีไก่ลายทั้งกรงน่าดูเหมือนกัน

มีเรื่องน่าที่น่าดูอยู่เรื่องหนึ่ง เขาชู้ตรงศิลามาแต่เขา กว้างประมาณ
สักศอกหนึ่ง ลึกเห็นจะสักเจ็ดศอกแปดศอก น้ำไหลโจ๊กๆ เป็นลำธาร ผ่าน
เข้าในสวน เก่งอยู่ด้วยวิธีตก คือชู้ดปล่อยไปให้ลึกเคียงข้างรางน้ำนั้น ห่าง
เห็นจะสักสามวาสี่วาได้ ชู้ตรงจากรางน้ำนั้น ให้แบ่งไปตกลงในบ่อ แล้วตั้ง
ระทัดที่ปากบ่อ ไข่แดงทองเหลือง มีเหล็กพันจักรบักขึ้นไปข้างบน และมี
คันชั่งชวาง ผูกมาไว้ที่หัวคันชั่งข้างหนึ่ง เป็นตุ้มเหล็กข้างหนึ่ง แล้วเอาผ้าผูก
ตามาเสีย ไล่ให้มันเดินวนไปรอบๆ ระทัดที่พันมาขึ้นมาเข้าที่ปลั่งๆ ที่
นั้นล่ำมาหาสระซึ่งก่อบนพื้นดิน มีขอบสูงประมาณสักศอกคืบๆสองศอก ห่าง
ให้น้ำนั้นนอนในสระ แล้วจึงเปิดรางซึ่งทำไว้สูงกว่าพื้นสระหน่อยหนึ่ง ไข่
น้ำนั้นไปรดต้นไม้ในสวน มันนั้นมันออกรู้ๆ พอน้ำเต็มสระก็หยุดเอง เห็น
จะโดยเคยกำหนดว่าจะต้องเดินสักกี่มากน้อยเป็นหยุดได้ แต่พอยังถ่ายรูปไม่
แล้ว ต้องให้มันเดินอีก มันก็เดินโดยเสียไม่ได้ พอน้ำล้นมันก็หยุด ได้
สนทนากับตาครูคนนี้ ได้เรื่องได้ราวดังนี้

ตัวแกเอง ได้รับความทราบในกรมทหารเรือหน่อยหนึ่ง แล้วไปเป็น
กับตันเรือค้าขาย ชื่อกันตัน เอส สีเคโร มีสวนออติฟมาก ลากเอาแผ่นดิน
ในกระเป่าซึ่งแกซื้อใหม่ ออกมาให้ดูเป็นคำอธิบาย เขาทำเป็นชนิดแผลอก
เหมือนอย่างสวน ที่ที่แกมีอยู่เป็นที่มรกตมาก ที่ซื้อใหม่บ้าง ราษฎรซื้อ
และยึดถือที่นั้นเป็นกรรมสิทธิ์ เหมือนอย่างว่าสวนหนึ่งแกต้องลงทุนปีละ
๔๐๐๐ แฟรังก์ สองปีเป็น ๘๐๐๐ แต่จะได้ประโยชน์คืนต่อปีที่สอง ๑๒๐๐๐

แฟรงก์ ถ้าจะคิดถัวเป็นเปอเซนต์ แก่เข้าใจว่าอยู่ใน ๔ เปอเซนต์เป็นอย่างดี เพราะออลิฟมีไม่เสมอ บางปีก็มีผลดี บางปีก็ไม่ดี เหตุด้วยอากาศร้อนเย็นอย่างหนึ่ง เหตุด้วยตัวแมลงกินนั้นอย่างหนึ่ง สี่ห้าปีมานี้ออลิฟมีใครจะดี คนออกไปหากินเมืองอเมริกา มาก ที่ทั้งสวนออลิฟไปปลูกไม้ดอกเสียก็มาก เพราะตั้งแต่มีรถไฟมาแล้ว ดอกไม้ขายดีมาก กุหลาบนั้นสำหรับกลิ่นน้ำมันแล่นาหอม แต่ดอกไม้อื่น ๆ ขายส่งไปทั่วทั้งประเทศยุโรป จนกระทั่งรัสเซีย ที่ค้าปลานเกล้านี้ได้เปรียบที่ฤดูหนาวไม่มีหิมะ โคนไม้เขียวอยู่ได้ตลอดปี ไม้ดอกก็ผลัดเปลี่ยนกันปลูกได้ตลอดปี เว้นไว้แต่ปีนั้นหนาวเกินไปจนใบไม้ไหม้ ไร่ดอกไม้อยู่ข้างจะไม่งามบริบูรณ์เช่นทุกปี ผลไม้ต่าง ๆ ก็ล่าห่มด ออลิฟก็ใบร่วงมากด้วยถูกหนาว ออลิฟต้นหนึ่ง ถ้าได้ผลอย่างดี ต้นละสองกระสอบ ลูกจางนั้นจางเป็นรายวัน วันละสองแฟรงก์กับน้ำองุ่นขวดหนึ่ง ถ้ามีงานมากเช่นเวลาเก็บลูกออลิฟจึงต้องจ้างคนมาก เวลาปรกติ มีแต่พ่อรดน้ำต้นไม้ การตัดดอกไม้ใช้ผู้หญิง ต้นองุ่นนั้นต้องฉีดยาอยู่ ๗ วันครั้งหนึ่ง ฤๅสองครั้ง ยานนั้นได้เห็นเขากำลังฉีด ไม่เห็นมีอะไรนอกจากกำมะถันตั้งไว้ทั้งดุ้น ทัศนนั้นพรวนซุยที่เดียว เถาองุ่นลงมือแตกตั้งแต่เดือนไป เดือนกันยายนถึงกำหนดเก็บ องุ่นแถบนี้ไม่ได้ปลูกเก็บเป็นผลประโยชน์ซื้อขายมาก เพราะที่ไม่สุกดีเหมือนข้างในเข้าไป วิธีส่งดอกไม้ไปต่างประเทศนั้น ตานี้ไม่ได้เล่า พ่อรู้มาแต่คราวเมื่อไปเห็นที่แสมเบ็ดครั้งก่อน เขามีฮอดกัลจูร์โซ เมื่อไปเที่ยว ๆ เห็นหีบทำด้วยหญ้าขัดโปรง ๆ ยาวประมาณสักคอกเศษ กว้างสักสิบสี่สิบห้า นิ้ว มีคนนั่งทำอยู่ข้างทางบ้าง บรรทุกเกวียนไปบ้าง เข้าใจได้ไม่ต้องมีใครบอก ว่าเขาสำหรับบรรจุดอกไม้ วิธีบรรจุนั้น เขาสี่สี่ห่อ

ดอกไม้แลเอาสำลีวางรองพื้น เอาดอกไม้ที่ห่อสำลีไว้นั้นเรียงพอเต็มแล้วกรุ
สำลีอีกชั้นหนึ่ง ชั้นกันชั้นไปอย่างนั้นจนเต็มทีแล้วส่งไป เมื่อถึงที่แล้วก็เอา
ไปแช่น้ำ ก็สดชื่นบริบูรณ์ บริบูรณ์อยู่ได้หลาย ๆ วัน ที่ทำได้ดังนี้ก็เพราะเรื่อง
หนาวเป็นสำคัญกว่าอย่างอื่นหมด อย่างเช่นเมืองเราจะทำก็คงจะไม่ทนได้เช่น
เขา เสบียงอาหารของพวกนี้มาแต่รัสเซียมาก เห็นแบ้บรทุกเที่ยวนี้เต็ม ๆ
กับต้นสึเคโรบว่าจะนำไปปลูกเมืองแคตเจียเก่า ซึ่งอยู่ลึกเขาไปอีกนิดหนึ่ง
พอออกเกิดชอบแก่ขึ้นมา เลยชวนแก่ขึ้นรถโมเตอคาร์ไปด้วย อยู่ข้างจะปลื้ม
สบายใจมากนำไปที่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ในมุมบังเวียนแห่งหนึ่งตอนข้างเมืองใหม่
แก่กว่าแก่ทำของแกเองเป็นแพลต คือบ้านแต่ปลูกติดกันเหมือนตึกแถว พาขึ้น
เรือนให้เดินดูภายในห้อง พาเมียแลลูกสาวออกมาหาที่จริงบ้านเรือนแก่ดี แล
ตกแต่งก็หมดจด เป็นคนมีอันจะกิน พาขึ้นไปบนหลังคา ซึ่งแลเห็นวิวเมือง
เก่าใหม่ได้รอบ ตอนที่บ้านตากกับต้นอยู่นี้เป็นตอนใหม่ ซึ่งดูเพิ่งทำแล้วทั้งนั้น
ตึกโต ๆ ตอนเก่าขึ้นไปข้างบนเขาเบียดกันซุกซิก ตอนล่างนี้ว่าแผ่นดินไหว
พังจึงได้ชั้นใหม่ ดูแล้วพาลับสงห้องรับแขก ห้องรับแขกของแกนั้นเป็น
ออฟฟิศด้วย จึงได้ความว่าตานี้เป็นแบงเกอ ให้กู้ยืมเงินอยู่ในตำบลนี้ เอา
เหล่าหวานสีข้าวอย่างอิตาเลียนออกมาเลี้ยงคนละถ้วย แล้วก็ลาแกกลับมา
ที่หน้าเรือน มีคนล้อมทักกันเต็มรอบรถ

เวลาที่กลับมาวันนี้ยังอยู่ ถึงที่โรงน้ำชาข้างทางจดชื่ออยู่ข้างจะหรุมาก
อัล วิโตรโวเตสลา เวสคา วิสตอร์นเต พรรณว่าพูดฝรั่งเสกก็ได้ เยอรมัน
ก็ได้ อังกฤษก็ได้ จึงลองแวะเข้าไปดู ไทน์ ๆ ได้ดูกันมานานแล้วก็ดูกันเสีย
ให้ถึงที่ เรสเตอรองต์ตั้งอยู่ในระหว่างทางหลวงข้างหนึ่ง ทางรถไฟข้างหนึ่ง

เป็นคอกสี่เหลี่ยม ด้านลงสองน้ำต่าง เฝิงหลังเป็นครัว เฝิงหน้าเป็นที่คนนึ่ง และมีลานกลางแจ้งโรยศิลาสาดอยู่ให้ปะรำเงาอุ่ม มีโต๊ะเก้าอี้ทำด้วยไม้อย่าง ก้ามระตลอดสาดหมดจด ที่ริมเรือนนั้นสวนปลูกผัก อาจจะมีกินได้สด ๆ ใน เรือนชั้นต่ำตอนข้างหน้าเป็นร้านเหล้าแลห้องกินเหล้า กระไดอยู่กลางประธาน ห้อง เจ้าของยอมให้คนจนถึงกับครัว ในครัวมีเตาก่อเตาหนึ่ง เตาเหล็กเตา หนึ่งคิดไฟอยู่แล้ว ซึ่งว่าพูดได้สามภาษานั้นก็จริง อังกฤษพูดได้แต่ยายแม่บ้าน ซึ่งกำลังเป็นร่วมนาคบวมเอาผ้าผูกลูกคางไว้ แต่แกดอันรับแขกเก่ง พรรณา ถึงเรื่องที่จะกิน ชวนให้กินถั่วฝักยาวดิบจิ้มเกลือว่าหวานนุกอย่างหนึ่ง พอได้ ลองดูสามเม็ด ของแกหวานจริง แต่จะกินอีกกลัวท้องขึ้น อีกอย่างหนึ่งเอาติ โจ๊กสดก็ดีอีก เหตุด้วยแกใช้ให้ผิวไปเก็บมาเดี๋ยวนั้น ยายเมียดมันน้ำร้อน ลูกปอกเอาติโจ๊ก วันนี้เป็นอันได้ความว่าเอาติโจ๊กนี้เป็นสองอย่าง อ้ายอย่าง เชี่ยว ๆ หัวกลม ที่เราเคยกินนั้นอย่างหนึ่ง รูปร่างกว้างบนชนมบั้งทอด แลดู เหมือนนกก เมื่อวันที่เนเปอลนั้น มันอย่างหนึ่งต่างหากทีเดียว มันรูปร่าง เหมือนหัวปรีอ่อน สีก็เขียว ๆ แดง ๆ อย่างหัวปรีอ่อนกินก็จิ้มเกลือกับ พริกไทยเท่านั้น เนยนั้นหาเสียกับชนมบั้ง ชมดุษ ๆ หวาน ๆ พอกินได้ แต่ สู้เฟนอกก็ไม่ได้ มีไข่ไก่สดแลน้ำชา วันนั้นก็กลับมามากกว่าทุกวัน

พระสารสาสน์ (เอวินี) ซึ่งให้ไปตามแต่เวลานี้ไม่ได้ตัว เพราะสาย โทรเลขขาด ได้มาพบกันวันนี้ สายโทรเลขมันก็น่าจะขาดอยู่บ้าง เพราะ เสา นั้นใช้ไม้สนโตเท่าเสาเส้าหมู หน้าตามันช่างเหมือนเสาโทรเลข ของเรา ชั้นที่กล้งบ่นกันอยู่จริง ๆ แต่ของเขาเห็นจะได้เปรียบเราที่ฟ้าฝนมันไม่มาก เหมือนเมืองเรา นักก็เห็นจะไม่มีหกลกมาท่วมให้เสาเอนเซไถ่นั่งใกล้เกลี่ยอยู่

เมื่อวานฉัน รุ่งชนกได้ข่าวสายขาด พระสารสาสน์อยู่ที่ตำบลเมืองอาลเบง
 คัลระหว่างครึ่งทางไปเมืองเยนัวอยู่ในมณฑลเยนัว แก่คุยว่าเป็นเมืองเก่าน่าดู
 กว่าชันเรโม ได้นึกไว้ว่าจะไปดู ที่เอาตัวมานั้นเพื่อจะไล่เลียงสอบข้อที่เรา
 สันนิษฐานว่าจะถูกผิดประการใด แต่ถูกเสียไม่ต้องเล่าเป็นอันมาก คือเรื่อง
 สวนออลิฟ เรื่องไร่ไม้ดอก เรื่องไม่มีอาหารในพื้นที่เมือง ต้องซื้อจากที่อื่นกิน
 เป็นที่ถูกต้องหมด ได้ความพิเศษออกไปในข้อที่เรื่องยึงนก ว่าเป็นเรื่อง
 ยึงนกคุ้ม มีกำหนดให้ยิงได้แต่ในเขตรสามกิโลเมตรเดอตั้งแต่ทะเลขึ้นไป ใน
 เข้าไปอีกห้าม แลกำหนดนี้จะสั้นเพียงวันที่ ๑๕ เดือนนี้ เหตุด้วยเป็นเวลา
 ฟ้าฟอง

เรื่องที่เราเห็นคนทำถนนอยู่เสมอ งัดไว้ไม่ได้กล่าวแต่ก่อน บัดนี้
 เป็นอันได้ความว่าการทำถนนนี้เป็นของคอมมูนนิโล ตรงกับสุขาภิบาลอย่าง
 ฝรั่งเศสที่เรียกว่ามิวนิสเปอล (ไม่ใช่สุขาภิบาลไทย) เป็นผู้ทำ ชื่อที่ขยายถนน
 ทำพนัก ใช้เงินค่าน้ำ ค่าไฟ เป็นต้น น้ำแฉบนเป็นอย่างชันใหม่ รือโซ
 ท่อเหล็กฝังมาแต่ลำธาร ไม่ใช่ท่ออย่างเก่าที่เรียกว่าเอเควติก ที่เราเคยอ่าน
 ในหนังสือเรื่องราวของอิตาลี ก่อสะพานโค้งมาแต่ภูเขา หลังโค้งเป็นรางน้ำ
 รางน้ำอย่างเก่าเช่นนี้ยังใช้อยู่ในเมืองโลมแลที่อื่น เช่นเยนัวเรายังแลเห็นได้
 ชันโตกัมโปที่ฝั่งศพนั้น การทำถนนเป็นที่น่าดูมาก แลเห็นได้ว่าแรกทำ
 อย่างไร ถ้าแล้วสำเร็จหมดจะเป็นอย่างไร ถนนนี้ทำมาแต่ตึกดำบรรพ์ พัน
 เข้าไปข้างในเขาบากให้เปนทาง ส่วนข้างชันริมเขานั้น เอาศิลาที่ต่อยออก
 ย่อยเป็นก้อนย่อย ๆ ก่อเป็นเขื่อนกันดินพัง เขื่อนเช่นนี้บางที่สูงสามวาสี่วา
 ก็มี แต่ฟากถนนข้างริมทะเลนั้น แรกทำเอาศิลาก้อนยาว ๆ ตั้งไว้เปนระยะ

ถ้าล้อเกวียนอะไรเดินเฉียดไปริมทะเลมากก็โดน ถ้าที่ไหนหมื่นหมื่นมากเอาต้น
หญ้ามาผูกขนานเป็นรั้วกันไว้ แล้วคราวนี้ค่อยพยายามค่อยศิลาฟากข้างเขา
ออกไปก่อเป็นพนั๊ก ถ้าเป็นของคอมมูนูนีโลทำ เตี้ยหน่อย พอกันล้อเกวียน
พลาดพลั้ง แต่เจ้าของทำเองก็มี ถ้าเช่นนั้นมักจะก่อสูงหน่อย มีประตูเปิดปิด
ได้ กันคนไม่ให้ลงไปลุยลุย ในส่วนข้างเขาต่ำกว่าทางลงไป คงมีคนทำงาน
อยู่ นาน ๆ มีหย่อมหนึ่งตลอดไป แต่มีพวกที่ค่อยศิลาไปขายสำหรับทำตึก
นั้นอีกพวกหนึ่ง เพราะอิฐที่น้อยูข้างจะแพง ศิลาถูก ถ้าหากว่าก่อผนังรอบ
นอกที่เป็นผนังหนา ๆ ใช้ศิลา ต่อก่อเตาไฟๆสาประจนห้องให้บางจึงใช้อิฐ
คงจะใช้อิฐปนศิลาทั่วทุกแห่ง

โรงเรียน ชั้นปฐมศึกษาเป็นของเมือง แต่มัธยมเป็นของรัฐบาล
การปกครอง มีแมร์ซึ่งเป็นหัวหน้าคอมมูนูนี ราษฎรเลือกปกครองการใช้จ่าย
สำหรับตำบล ถ้าเมืองน้อยก็มีสับแมร์ แต่มีปรีเฟซึ่งเป็นข้าราชการของรัฐบาล
ตั้งกำกับ เมืองน้อยก็มีสับปรีเฟ แต่สับแมร์ไม่ได้ขึ้นแมร์ใหญ่ ชั้นตรงต่อสับ
ปรีเฟแลปรีเฟ เมื่อก่อนนี้ตำรวจภูธรอยู่ในบังกัปแมร์ เตี้ยวันยกไปอยู่ใน
บังกัปปรีเฟ แมร์ที่นี้เป็นโซเซียลลิสต์ แต่เขาว่าโซเซียลลิสต์ที่นี้อ่อนไม่รุนแรง
จัดการในตำบลของตัวอยู่ข้างจะดีมาก ผู้ศึกมีน้อยมีแต่คนทำงานโดยมาก เมื่อ
วันที่ ๑ เดือนพฤษภาคม ที่เป็นวันใหญ่ของพวกโซเซียลลิสต์ ก็มีเหตุต้องแดง
แลเป่าแตรตามถนน แลวก้ไปเสียงกัน ไม่มีเหตุการณ์อะไร ในเวลาเย็นวันนั้น
พ่อไปที่โรงเหล้า ซ้อเหล้าให้หนักเสียงซึ่งอยู่ที่นั่นโดยไม่ได้รู้ว่าเป็นโซเซียลลิสต์
รุ่งขึ้นๆกันมาก ว่าพ่อไปซื้อเหล้าให้พวกโซเซียลลิสต์กินในวันใหญ่ของเขา

ราษฎรที่กินอาหาร ชุป มีผักแลมันปน ไม่ได้กินเนื้อ เจ็ดวัน จึงได้กินเนื้อครึ่งหนึ่ง ปลาเล็ก ๆ ได้กินบ้าง อาหารก็คงจะอยู่ในราคา ๒ แฟรงก์ ตามที่ได้ค่าจ้างนั้นพอหมด ผ่ารู้งามต้องขมิบแถมโดยหาอดิเรกลาภ อย่างอื่น เพราะฉะนั้นคนอยู่ข้างจะขัดสนพอกลับเกลี้ยง แต่เมืองเขินรู้ว่าเจริญขึ้นมากจนทำไม่มีที่จอดเรือ เพราะเจาะปล่องทางรถไฟภูเขาทางเซนต์โกดาด ชาวเมืองเขาคุยว่าจะเป็นเมืองที่แข่งกันกับมาเซลสืบไปภายหน้า

เรื่องที่จด ๆ เล่ามานี้ ไม่ได้ค้นจากตำราอันหนึ่งอันใด ว่ากันโดยที่ตาเห็น เฉพาะตำบลที่ได้มาแล้ว ต้องอย่าเข้าใจว่าทั่วไปในประเทศอิตาลี เพราะที่เขตรแดนกว้างขวางแผ่นดินต่าง ๆ กัน ว่าแต่เฉพาะตอนริมทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเท่านั้น เมื่อเห็นอย่างไรต่อไปจึงจะเล่าไปตามเรื่องให้เห็น ไม่พยายามจะให้ เป็นหนังสือที่แต่งว่าด้วย เรื่องอย่าง หนึ่งอย่างใดเอาแน่นอน เฉพาะเรื่อง เป็นหนังสือฝากเล่าให้ฟังอย่างกันเองเท่านั้น

คนที่ ๔๐

วันอาทิตย์ที่ ๕ พฤษภาคม

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษไปที่สตูดิโอของมากอตตี ซึ่งอยู่ไม่ห่างกันกับ วิลลานันท์ มองสิเออดูรังไปจัดไว้เป็นที่เขียนรูป เป็นเรือนอยู่ในสวนที่รัก ๆ เรือนเก่า ๆ หญ้าแลต้นไม้ขึ้นตามกระไดแลตามผนัง มีห้องที่เขาจัดไว้ให้ แต่งตัว การแต่งตัวอยู่ข้างประดักประเดิด เพราะสิ่งที่เปลี่ยนใหม่เช่นเข็มขัด ไม่ได้ร่นออกให้ได้ดี ร่นสามสี่หนจึงได้แล้ว รอดตัวที่เสื้อแลกางเกงไม่ได้ตัดใหม่ ถ้าเป็นของที่ตัดใหม่ก็เป็นสรวมไม่ได้ เพราะสรวมเสื้อชั้นในหนาเสื้อ

จึงได้กลับบ้านก่อน ถ้าหากว่าหนาวจะสรววมก๊กขึ้นในไม่ได้ ถ้าเป็น
มาออฟฟิเชียลอย่างแต่ก่อนโทษก็ต้องถึงตัดเสื้ออีก แต่งเสื้อชาวสรวมเสื้อครุย
สายสร้อยจุกจอกเกล้าแล้วข้างเผือก ตาครูช่างเขียนชอบนักว่างาม แรกยื่น
ตั้งทำด้วยรูปถ่ายหิ้งตัวหลายครั้ง แล้วถ่ายแต่หัว แล้วไล่ใคร ๆ ไปหมด
ให้นั่งจึงลงมือทำงาน เขียนหัวเพียงนำออกด้วยสติงแผ่นเล็กเป็นการลงมือ
เขียนด้านแล้วประสมสี รวมด้วยกันทั้งหมดประมาณสัก ๒ ชั่วโมง จึงแล้ว
สำเร็จเป็นอันเลิก

มองซิเออดูครั้งนี้ เป็นอาการของคนช่างเขียนแท้ คืออะไรจับออกจับ
ใจเด่นโสดในเวลาที่ชอบ ออกจะฉุน ๆ ในเวลาไม่ชอบ พอเลิกเสร็จก็ร้อง
เพลงคิดกระจับปี ตาช่างเขียนเจ้าของที่ลุกขึ้นเดิน ที่ซึ่งมาเขียนรูปนี้ เต็ม
ไปด้วยรูปเขียนต่าง ๆ แล้วบ้างค้ำบ้าง กลับมาเวลาก่อนบ่าย ๕ โมงหน่อยหนึ่ง
ไม่ได้ไปเที่ยวแห่งใด

การที่จะไปเมืองนี้ จำเป็นต้องเลิก เพราะคิดกำหนดวันสำหรับ
ตาช่างเขียนจะเขียนรูปไปพอ ด้วยมรีนนีตุ๊กออฟเนย์จะมา ได้รับโทรเลข
ตอบว่าจะมาคืนกลางวันด้วยกัน ถ้าไปนี้เสีย ๓ วันตาช่างเขียนจะมีวันเขียน
แต่ ๕ วัน ฉุนขึ้นมาบางทีจะไม่ลงชื่อในรูป ก็จะเสียเงินเปล่า จะทนให้
แกเสีย ๔ วันที่ยังเหลืออยู่อีก ๔ วัน เพราะแก่ต้องการสิบสอง ขอไปนั่งให้
ที่ปารีส ก็เป็นที่ตกลง เพราะแก่อยากจะให้เราไปที่สตูดิโอของแกเอง เพราะ
เหตุฉนั้น วันนั้นพ่อไม่สู้มีอะไรจะเล่า วันอาทิตย์เป็นวันหยุดร้านรวงทั้งปวง
แต่ความจริงไม่มีใครจะได้หยุด ตกใจว่าหยุด แต่เปล่า ๆ

วันนี้ได้รับรูปถ่ายที่เมนโตน ซึ่งตาช่างเร็วกว่าแถวแมนนั้นชั้นอยู่ที่ใต้ คงจะได้อันหลังที่เป็ดนาน ส่วนตาช่างที่บอร์ดิเครา เทียวตามถ่ายอยู่นั้นก็สำเร็จพิมพ์มาทั้งขนาดกล่องของแก แลทำเป็นโปสต์การ์ดด้วย พ่อได้สั่งให้พิมพ์มาทั้งสองราย แลจะส่งไปให้ดู

วันนี้เห็นกุหลาบเหมือนดอกไม้จีน งามจริง ๆ ได้ขอให้ดุกเขียนอีกแผ่นหนึ่ง จวนจะแล้ว หลวงสรศักดิ์เขียนลูกเซอริ ซึ่งตั้งอยู่ในโตะกินเข้า แลแล้วแผ่นหนึ่ง แต่ดอกไม้ไม่แล้ว แกงมหมู^๒ เต็มที่ไม่เคยเขียน ดุกเก่งกว่ามาก สอนกลิ่นฝรั่งดุกก็เขียนแล้วอีกแผ่นหนึ่ง พ่อได้ส่งรูปดอกไม้เหล่านี้เข้าไปแล้ว ส่วนพีชพรรณนั้น ต้องไปเอาพระสารสาสน์ (เยวินี) มาขอให้ช่วยเป็นผู้จัดการ ได้ตกลงกันว่าไม้ที่ปลูกด้วยหัวกำลังเป็นฤดูลงอยู่ในเวลานี้ จะให้ได้ส่งหัวเข้าไปก่อนเมื่อกี้ควรจะได้ก็ให้ส่ง แต่ไม้ที่ต้องเอาต่อเอากิ่งเข้าไปซึ่งเป็นฤดูล่า จะได้ออกเดือนตุลาคมนั้น จะไว้คอยส่งลงเรือเมล์ที่พ่อจะกลับทีเดียวจะได้ดูแลรักษาไปได้ ส่วนไม้ที่จะส่งล่วงหน้าไปก่อนนั้น พ่อสั่งให้แกพูดตรงกับกรมตำรวจ เมื่อได้ส่งอะไรบ้างจึงบอกให้รู้ เพราะพ่อจะไปเสียที่อื่น ๆ ต่อไปอีก

อนึ่งลืมบอกเมื่อวานนี้ ว่าพีชพรรณต้นไม้เหล่านี้มิใช่เป็นของเกิดในตำบลนี้ เช่นต้นออสิฟ มันเป็นต้นไม้ที่ป่าเลสโตน ซึ่งเป็นประเทศอันมากหนาวมากนำมาปลูกที่เมืองปาลเออร์โม เกาะซิชีส์ก่อนแล้วจึงนำมาปลูกที่นี้ สัมแมนเดอรินก็มาแต่เมืองจีน ต้นกุหลาบก็มาแต่เมืองเปอเซีย มันเหมาะแก่กับประเทศแลเลี้ยงดักก็ขยายอยู่ได้ เพราะฉะนั้นต้นไม้บางอย่างอาจเป็นไปได้ในบ้านเราดี เช่นเล็บมังกรที่เขาปลูก ปล่อยให้ย่นตามพวกแก้วว่างกลมหวดสีชมพูสีแดง

แลสด ๆ ตาที่นี้ เคยเป็นในบ้านเราง่ายที่สุด แต่มันตายเสียพร้อมกับพระยา
สมบัติยาริบาล (ปาน) ตันกำมะหยี่ปลุกที่ไหนที่ไหนก็เป็น เดียวนี้เข้าใจว่า
ยังมี แต่ไม่ใคร่ระวังรักษา จืดกันไปที่สาปสูญไปเสีย ถ้าจับเล่นกันอีก รักษา
พืชพรรณไว้มันจะไปได้เท่าไร ๆ ไม่มีที่สุด พระสารสาสน์ที่กรุงเทพฯ
แต่ต้องคำกรมประจักษ์เรียกว่า "อรรถภาษา" อยู่หน่อย เช่นกับแกเอ๋ยขึ้นว่า
รูปเทพวิญญาณแล ผู้วิเศษผู้วิเศษนั้นเข้าใจได้ว่าเขตต์เทพวิญญาณ ถึงต้อง
ถามว่าแปลว่าอะไร ภาษาไทยต้องกลับแปลออกเป็นภาษาฝรั่งว่าเอลเลน จึง
ได้เข้าใจ ดังนี้ พ่อสั่งให้เขียนชื่อทั้งภาษาละตินแลภาษาอิตาเลียนฤ
อังกฤษ แล้วให้มีคำอธิบายวิธีที่จะปลุกฤ ๆ เพาะให้บอกวิธีผสมดิน ถ้าหาก
ว่าคำที่แปลซึ่งไม่มีในภาษาไทยตรง ๆ ให้เขียนคำอังกฤษกำกับลงไว้ด้วย เป็น
ที่เข้าใจเรียบร้อยกันแล้วดังนี้

วันนี้เป็นวันที่พ่อตั้งใจจะจบไว้ตอนหนึ่ง จะส่งสำหรับไปเมลวันพุธ
อีกคราวหนึ่งส่งเมลวันอาทิตย์ต่อไปตามลำดับ เพราะฉะนั้น น่าจะบอกอาการ
ต่อเสียสักนิดหนึ่ง ว่าตั้งแต่หมอลำได้หายจากมุกแลยาออกมาแล้วเสมหะน้อยลงทุกวัน
จมูกโปร่งอยู่ไม่มีขัดข้อง นับว่าเป็นถูกแน่ ยิ่งแต่เรื่องท้องซึ่งฟังได้กินยาหมอ
ใหม่ตั้งแต่สองวัน เลิกยาเก่าหมด ยังไม่ทันเห็นคุณว่าเป็นอย่างไรหมอมือมา
ใหม่เช่นนี้ กว่าจะรู้จักร่างกายคนไข้ ก็จำจะต้องซ้าอยู่หน่อยหนึ่งเป็นธรรมดา
แต่ควรเชื่อได้ไว้ในเวลานี้ว่า การที่มาไม่ใช่ขาดทุน ไม่เสมอตัวก็มีแต่จะดีขึ้น
ถ้าเดียว นับว่าการที่มาครั้งนี้เป็นความคิดถูกต้องแลมีประโยชน์เป็นอันมาก
มีโรคที่รักษาไม่หายอย่างเดียวแต่เรื่องคิดถึงบ้าน ถ้าเวลาใจร้อน ๆ ขึ้นมา
ตัดความสนุกแลความสบายลงไปได้หมด มีทางแก้แค้นกันกลับไปถึงบ้าน

ใจคอจะเป็นอย่างไร นั่นแลค่อยพาให้สิ้นบานยิ้มแย้ม ถ้าบอกศักราชขึ้นมา
เมื่อใด ตึกโกธรหนักว่าใจหาย วันข้างหน้ามันยังมาก อยู่มากาลวันหนึ่ง พ่อ
บอกกรมสมมตว่า มะรินนี้จะเหลือเรือนร้อย ตึกแอบมาได้ยินतालुकชั้นว่า
อะไรร้อยหนึ่งเท่านั้นๆ ครั้นได้ความว่าร้อยเก้าสิบเก้าวันก็สิ้นหัว แต่ที่จริงพอ
อร้อยแล้วที่ลบเลข ๒ เป็น เลข ๑ เสียเท่านั้น อย่าเอา ๓๐ เข้าไปหาร ถ้า
เอาสามสอหารเข้าไปเมื่อไรใจผู่ ที่จริงจะนับว่ามันซำกไม่สู้จะซำก แต่
วันมันมากเอง ถ้าเสียงเต็กก็โตได้ดั้นจิตใจ ขอจบกันเท่านั้นที่

จุฬาลงกรณ์ ป.ร.

๓

รายนามผู้บริจาคทรัพย์บูชาภัณฑ์เทคนันมหาชาติ
ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยเสด็จพระราชกุศล ประจำปี ๒๕๐๘

๑.	กัณฑ์ในพระบรมราชูปถัมภ์	๗๐๐.๐๐ บาท
๒	๑ พณ ๑ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายก รัฐมนตรี	๓,๐๐๐.๐๐ บาท
๓	น.ส.ยุพิน พุ่มประเสริฐ	๑๐๐.๐๐ บาท
๔	นายอ่องชวค นางจุนเกี้ยว แซ่ฮ้อ	๕๐.๐๐ บาท
๕.	ธนาคารไทยธนุ จำกัด	๔๐๐.๐๐ บาท
๖.	นายสีบ นางพรณี มณีพันธ์	๑๐๐.๐๐ บาท
๗.	พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ อธิบดีกรมตำรวจ	๕๐๐.๐๐ บาท
๘.	พ.ท.เชิดชาย เหล่าหล้า ผู้บังคับการกองพัน ส.ห.ที่ ๑	๑๑๐.๐๐ บาท
๙.	นางวงศ์ สุวรรณปาน	๕.๐๐ บาท
๑๐	วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ	๑๐๐.๐๐ บาท
๑๑.	พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์	๒๐๐.๐๐ บาท
๑๒.	บริษัท บางกอกสากลการค้า จำกัด	๒๐๐.๐๐ บาท
๑๓.	กรมไปรษณีย์โทรเลข	๓๐๐.๐๐ บาท
๑๔.	นายแหวว ถมังกิจ	๑๐๐.๐๐ บาท
๑๕.	นางเหรียญ แซ่โจ้ว	๖๕.๐๐ บาท
๑๖.	สำนักงานพระคลังข้างที่	๑๔๗.๐๐ บาท

๑๗.	คุณหญิง นวม เวหาศยานกิลปสิทธิ์	๑๐๐.๐๐ บาท
๑๘.	ธนาคารออมสิน	๕๐๐.๐๐ บาท
๑๙.	นายทองโรจน์ พจนารถ	๘๐.๐๐ บาท
๒๐.	กระทรวงการคลัง	๓๐๐.๐๐ บาท
๒๑.	หลวงทรงวิทยาศาสตร์	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๒.	นายสุทธิศักดิ์ ประทีปะเสน	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๓.	นายสันต์ เกิกเสม	๒๐.๐๐ บาท
๒๔.	นางปี่ นาเอก	๑๕.๐๐ บาท
๒๕.	พ.ท. อนันต์ และคุณอาลัยสมร ประเสริฐสุข	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๖.	เจ้ากรมอุตสาหกรรมทหาร และข้าราชการในกรม	๒๒๐.๐๐ บาท
๒๗.	นางสุณี ทาละลักษมณี	๒๐๐.๐๐ บาท
๒๘.	พลเอก หลวงเสรีเริงฤทธิ์	๑,๕๐๐.๐๐ บาท
๒๙.	นายเจริญ นางลออ มโนพัฒนา และญาติมิตร	๘๐๐.๐๐ บาท
๓๐.	สำนักงานปลัดนายกรัฐมนตรี	๒๘๒.๐๐ บาท
๓๑.	นายไชยล้วน ศรีกิจการ	๘๐.๐๐ บาท
๓๒.	กระทรวงสาธารณสุข	๒๐๐.๐๐ บาท
๓๓.	สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล	๑,๐๐๐.๐๐ บาท
๓๔.	บริษัท บุญรอดบริวเวอรี่ จำกัด	๕๐๐.๐๐ บาท
๓๕.	ราชตฤณมัยสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์	๑,๐๐๐.๐๐ บาท
๓๖.	ธนาคารแห่งประเทศไทย	๓,๒๐๖.๐๐ บาท

๓๗. น.ส. สุภาณี ภัสสราร	๒๐.๐๐ บาท
๓๘. นางแจ้ว อับเรณู	๕.๐๐ บาท
๓๙. แพทย์หญิง ลักษณา สามเสน	๕๐.๐๐ บาท
๔๐. คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัย แพทยศาสตร์	๑๐๙.๐๐ บาท
๔๑. ท่านอธิบดีกรมประมวลข่าวกลาง	๕๐.๐๐ บาท
๔๒. ท่านผู้บัญชาการทหารเรือ	๓๘๐.๐๐ บาท
๔๓. คณะข้าราชการกรมศิลปากร	๗๑๔.๐๐ บาท
๔๔. นางกิมจ็อง แซ่ฮ้อ	๑๕.๐๐ บาท
๔๕. คุณดวงเดือน สินธุประมา	๑๐๐.๐๐ บาท
๔๖. คุณหญิงประสิทธิ์สงคราม	๑๐๐.๐๐ บาท
๔๗. กรมการศาสนา	๒๓๕.๐๐ บาท
๔๘. ข้าราชการสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี	๕๘๐.๐๐ บาท
๔๙. ท่านรัฐมนตรี ทวี และคุณหญิง ท่วน แรงซ้า	๒๐๐.๐๐ บาท
๕๐. นางซ้อย จุแจ้งบุญ	๕๐.๐๐ บาท
๕๑. พล.อ.อ. ศิริ เมืองมณี	๓๐๐.๐๐ บาท
๕๒. นางธราทรพิทักษ์	๓๐.๐๐ บาท
๕๓. เทศบาลนครกรุงเทพ	๗๗๖.๐๐ บาท
๕๔. นายแพทย์สมัย จันทวิมล	๒๐๐.๐๐ บาท
๕๕. พนักงานเทศบาลนครกรุงเทพ	๔๗๔.๒๕ บาท
๕๖. อุบาสิกาเมี้ยน สุขกลีกร	๑,๐๘๕.๐๐ บาท

๕๗. คุณนายสวาท ศุภชลาศัย	๕๐.๐๐ บาท
๕๘. คุณระเบียบ ศรีดาพร	๕๐.๐๐ บาท
๕๙. คุณแม่สิน แสงอุบล	๒๐.๐๐ บาท
๖๐. บริษัท วิทยากรม จำกัด	๑๐๐.๐๐ บาท
๖๑. คุณเพื่อน สินธุโสภณ	๑๐๐.๐๐ บาท
๖๒. พลโท บัญญัติ และคุณหญิง เลื่อน เทพหัสดิน ณ ออยุธยา	๑๐๐.๐๐ บาท
๖๓. คุณนายละม่อม นิตินัยประสาน	๑๖๕.๐๐ บาท
๖๔. คุณปรีญา แก้มนิล	๒๕๙.๐๐ บาท
๖๕. พระพิศาลสุริยศักดิ์	๑๑๕.๐๐ บาท
๖๖. คุณประเจียด บุญนาค	๕๕.๐๐ บาท
๖๗. คุณปรีญา แก้มนิล (เพิ่มเติม)	๕๔.๐๐ บาท
๖๘. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม	๑,๐๐๐.๐๐ บาท
๖๙. เงินติดเทียนกลาง คุณสุเพ็ญ ศรีทะทัย นำส่ง	๒๐๘.๐๐ บาท
๗๐. ร.ท. พัฒน์ เทชะศิลป์ และภรรยา	๒๐๐.๐๐ บาท
๗๑. พระพิพิธวรรณการ	๔๐๐.๐๐ บาท
๗๒. นางเนื่อง อิมสมบัติ	๑๖๐.๐๐ บาท
๗๓. น.ส. ส้อง อัครวรัษ์	๓๒๐.๐๐ บาท
๗๔. พล.ต.ท.ชลอ ศรีศรวาร	๒๙๐.๐๐ บาท
๗๕. คุณหญิง พัชรา สถิติวิทยาศาสตร์	๑๐๐.๐๐ บาท
๗๖. นายทองทศ อินทรทัต นายห้างบริษัท เทวกรรมโอสด จำกัด	๓๐๐.๐๐ บาท

๗๗.	คุณทรัพย์ นุคตติภัย	๕๐.๐๐	บาท
๗๘.	สมาคมโรงเรียนราษฎร์	๑๐๐.๐๐	บาท
๗๙.	นางราตรี ภาษีผล	๑๐๐.๐๐	บาท
๘๐.	นายประสาศร์ นางสังเวียน บุญทรง	๓๐๐.๐๐	บาท
๘๑.	น.ส. นารี	๑๐.๐๐	บาท
๘๒.	กระทรวงเศรษฐกิจ	๕๘๐.๐๐	บาท
๘๓.	นางเพ็ญ ชันมณี	๑๐๐.๐๐	บาท
๘๔.	นางลออ ศรีอมร	๑๒๐.๐๐	บาท
๘๕.	คุณผัน ณ นคร	๗๒.๐๐	บาท
๘๖.	นางแพ สุสีลาช	๑๐๐.๐๐	บาท
๘๗.	แพทย์หญิง ลักษณา สามเสน และญาติ	๓๕.๐๐	บาท
๘๘.	นางพยอม สารนาท	๒๕๕.๐๐	บาท
๘๙.	นางส้มเกลี้ยง สุสีสวามิภักดิ์	๑๐๐.๐๐	บาท
๙๐.	ท่านผู้หญิง ละเอียต พิบูลสงคราม	๕๐๐.๐๐	บาท
๙๑.	นายลิขิต นางชั้นทอง ไหลสุภา	๑๕๐.๐๐	บาท
๙๒.	เงินทศเทียนกลาง	๒๐๘.๐๐	บาท
๙๓.	นายไช้ นางเปี่ยม รังคะศิริ	๑๒๐.๐๐	บาท
๙๔.	นายเผื่อน เสถียรศรี	๕๐.๐๐	บาท
๙๕.	กองปราบปรามสามยอด	๘๓๓.๐๐	บาท
๙๖.	นางรังสรรค์พสุธา	๑๘๕.๐๐	บาท
๙๗.	นางกาหลง ประกอบธนกิจ	๒๘๓.๐๐	บาท
๙๘.	นางสิริพร โรจนเสถียร	๕๐๐.๐๐	บาท

๙๙. คุณถนอม ไกรฤกษ์	๓๐๐.๐๐ บาท
๑๐๐. คุณเอื้อ คุณอาภรณ์ สุนทรสนาน (คณะสุนทรภรณ์)	๓๒๐.๐๐ บาท
๑๐๑. คุณหญิง แฉล้ม เกษประคิยทุธ	๑๗๐.๐๐ บาท
๑๐๒. ผู้บัญชาการทหารอากาศ	๑๕๐.๐๐ บาท
๑๐๓. พ.ท.พระวรสุนทรโรตถ	๕๐๐.๐๐ บาท
๑๐๔. เงินกิตติเยนกลาง	๕๖.๐๐ บาท
๑๐๕. สมาคมนักเรียนเก่าเบญจมาภิตร	๕๐๐.๐๐ บาท
๑๐๖. นางเขี้ยวหวาน พันธุ์บุญเลิศ	๓๕๐.๐๐ บาท
๑๐๗. เงินกิตติเยนกลาง	๑๐๕.๐๐ บาท
๑๐๘. คุณทวีศิริ ง้าวสุวรรณ	๒๐.๐๐ บาท
๑๐๙. นายปรีชา นางสมศรี จารภักดิ์	๓๐.๐๐ บาท
๑๑๐. กรมสรรพสามิต	๒๐๐.๐๐ บาท
๑๑๑. นายประเสริฐ ลุคนันท์	๓.๐๐ บาท
๑๑๒. ผู้บัญชาการกองพลที่ ๑	๑๐๐.๐๐ บาท
๑๑๓. นางเกษม หุตรางกูร	๒๐.๐๐ บาท
๑๑๔. คุณพูนเพิ่ม ไกรฤกษ์	๓๐๐.๐๐ บาท
๑๑๕. คุณจอมสตัย	๑๐.๐๐ บาท
๑๑๖. คุณพรหม คุณวาสนา สุวรรณคดี	๑๐๐.๐๐ บาท
๑๑๗. คุณหญิง เจียร ศรีธรรมศกราช	๑๐๐.๐๐ บาท
๑๑๘. คุณไกรสิทธิ์ เกษมพันธ์	๒๐๐.๐๐ บาท

๑๑๙.	นางทิพย์ เนตรสิงห์	๑๐.๐๐	บาท
๑๒๐.	นางจำรัส เกิกสมบุญ	๒๕๐.๐๐	บาท
๑๒๑.	คุณหญิง เกล็ดอน สุจิตธำรง	๒๐๐.๐๐	บาท
๑๒๒.	คุณกลาย สินธุประมา	๗๐.๐๐	บาท
๑๒๓.	นายพงศ์ พงศ์พุลสุข	๕๐.๐๐	บาท
๑๒๔.	กองบัญชาการตำรวจนครบาล	๒๐๐.๐๐	บาท
๑๒๕.	นางถมยา เพิ่มทรัพย์	๑๕๙.๐๐	บาท
๑๒๖.	คุณละมัย บัณฑิตานาก	๒๐.๐๐	บาท
๑๒๗.	คุณภาภัก บัณฑิตานาก	๒๐.๐๐	บาท
๑๒๘.	คุณบวร ธีมากร	๔๐.๐๐	บาท
๑๒๙.	นางพยอม เจนถนอมม้า	๑๓๐.๐๐	บาท
๑๓๐.	คุณโยมรั้ว ศิริไพบุลย์	๖๕.๐๐	บาท
๑๓๑.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๕.๐๐	บาท
๑๓๒.	ม.ร.ว. เทือง สนิทวงศ์	๘๓๓.๐๐	บาท
๑๓๓.	คุณนายช่อม ชิตชนินทร	๓๐๐.๐๐	บาท
๑๓๔.	คุณถนอม อินทรเสนสิทธิกร	๒๐๐.๐๐	บาท
๑๓๕.	คุณหญิง ถนอม ทยานพิฆาต	๕๐๐.๐๐	บาท
๑๓๖.	คุณนายชื่น สมักรบุรีรัมย์	๒๐๕.๐๐	บาท
๑๓๗.	โรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ วัดเบญจมบพิตร	๔๕๙.๐๐	บาท
๑๓๘.	พระพนิชยสารวิเทศ	๓๐๐.๐๐	บาท

๑๓๘. เงินติดเทียบกลาง	๗๕.๐๐ บาท
๑๔๐. นายสมพงษ์ นางดวงวรรณ สนิทแก้ว	๒๐๐.๐๐ บาท
๑๔๑. คุณนายมลิ บัณฑิตกุล	๘๑๐.๐๐ บาท
๑๔๒. คุณธนิตร์ คุณพิราวรรณ จิตรบำรุง	๑๘๕.๐๐ บาท
๑๔๓. ชุมนบรรณการรังสฤษดิ์ และ คุณโน้ม รัตติชุนโฮชาติ	๑๖๐.๐๐ บาท
๑๔๔. นางเบญจา ไชยสุท	๓๐๐.๐๐ บาท
๑๔๕. คุณพรรณวิภา ประสิทธิศุภพร	๕.๐๐ บาท
๑๔๖. นางรัชนีกร สุทธิกุล	๒๕๐.๐๐ บาท
๑๔๗. คุณหญิงสาตีรัฐวิภาค และบุตรธิดาญาติมิตร	๕๕๐.๐๐ บาท
๑๔๘. เงินติดเทียบกลาง	๑๕๕.๐๐ บาท
๑๔๙. คุณหญิง สุขศรี พิจารณาปรีชามาตย์ และ บุตรหลาน	๑๐๐.๐๐ บาท
๑๕๐. คุณศิริ วรรณถ กัปกรณ์ยา และญาติ	๑๐๔.๕๐ บาท
๑๕๑. นายฉันท์ นางภิทร วรวิทย์สัจจญาณ	๒๕๐.๐๐ บาท
๑๕๒. คุณนายเทศ บุนยรัตเวช	๔๐๐.๐๐ บาท
๑๕๓. เงินติดเทียบกลางกัณฑ์กุมาร	๗๒.๐๐ บาท
๑๕๔. นางอัมมิจิตต์ ดาวธรรณสาร	๔๐๔.๐๐ บาท
๑๕๕. พลตรี คำานวน เพิ่มทรัพย์ และภรรยา	๒๐๐.๐๐ บาท
๑๕๖. คุณจันทร์ กุจินคา	๒๒๐.๐๐ บาท
๑๕๗. วิทยาลัยครูสวนสุนันทา	๑๗๐.๐๐ บาท

๑๕๘.	คุณหญิง มิ กลาโหมราชเสนา	๔๐๐.๐๐	บาท
๑๕๙.	คุณนายขจร ศิริเกษธรรม	๑๐๐.๐๐	บาท
๑๖๐.	คุณนายจันทร์หา แพทยาศาสตร์	๑๖๐.๐๐	บาท
๑๖๑.	พลโท แสง เสนาณรงค์	๒๐๐.๐๐	บาท
๑๖๒.	คุณหญิง เยี่ยมจิตต์ เสนาณรงค์	๑๔๐.๐๐	บาท
๑๖๓.	นายนาม นางหวน กองแก้ว	๑๐๕.๐๐	บาท
๑๖๔.	โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร	๓๑๕.๐๐	บาท
๑๖๕.	นางบุญมี ฤทธิวิลาวัลย์ และญาติ	๒,๓๒๐.๐๐	บาท
๑๖๖.	นายห้างสง่า และคุณนายบุญ วรรณศิษฐ์	๕๐๐.๐๐	บาท
๑๖๗.	สมาคมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย	๑,๐๓๐.๐๐	บาท
๑๖๘.	นางวิศาลโยธิน และบุตรหลาน	๒๐๐.๐๐	บาท
๑๖๙.	พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์	๒๐๐.๐๐	บาท
๑๗๐.	นายจรูญ นางละม้าย เขาแก้ว	๕๕.๐๐	บาท
๑๗๑.	คุณหญิง เกร็ววัลย์ ประเสริฐสงคราม	๑๐๐.๐๐	บาท
๑๗๒.	นางลำเจียก เนติลักษณะวิจารณ์	๑๐๐.๐๐	บาท
๑๗๓.	หลวงอายุรภิโกศล และคุณหญิง	๒๐๐.๐๐	บาท
๑๗๔.	นางเฉลย สารพุทธิ	๕๘๗.๐๐	บาท
๑๗๕.	ธนาคารกรุงเทพ จำกัด	๑,๐๐๐.๐๐	บาท
๑๗๖.	คุณประไพ ฟิ่งวุฒิ	๕๙.๐๐	บาท
๑๗๗.	คุณเรณี ธนภูมิ	๑๗๒.๐๐	บาท

๑๗๘.	พล.อ.ท. ปราโมทย์ ภูติพันธ์ุ และครอบครัว	๕๕๐.๐๐ บาท
๑๗๙.	ร.อ. กง และคุณแสงศักดิ์ คุปต์ชัยเรีัยร ห้างพระจันทร์ไอศถ	๕๐๐.๐๐ บาท
๑๘๐.	นายเสนาะ นางพยอม ศรีเรืองชีพ และครอบครัว	๒๐๐.๐๐ บาท
๑๘๑.	นางอนงค์ ทองอุไทย	๕๐.๐๐ บาท
๑๘๒.	กณบตีคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล	๗๕๕.๐๐ บาท
๑๘๓.	คุณสุธาร ทองวานิช และญาติมิตร	๑,๒๐๐.๐๐ บาท
๑๘๔.	คุณสุเพ็ญ ศรีทะหัย	๑๐๐.๐๐ บาท
๑๘๕.	คณะครูและนักเรียน โรงเรียนเทศบาลเบญจมาบพิตร	๑,๐๐๐.๐๐ บาท
๑๘๖.	นายปรีดา นางพิศมัย กุลณกิจ	๓๓๐.๐๐ บาท
๑๘๗.	คุณอาภรณ์ คุณสังวาลย์ ชวนสนธิ	๑๐๐.๐๐ บาท
๑๘๘.	คุณอนงค์ พรหมายน	๔๐.๐๐ บาท
๑๘๙.	กรมช่างอากาศ	๒๐๐.๐๐ บาท
๑๙๐.	พ.อ. หลวงอาจสรศิลป์ และภรรยา	๑๐๐.๐๐ บาท
๑๙๑.	พระภิกษุ น.พ. อนันต์ ศรีเรืองชีพ พร้อมด้วยนางผ่องศรีและครอบครัว	๑๐๐.๐๐๐ บาท
๑๙๒.	นายเที่ยง นางลำเจียก เมืองงามขำ	๕๐.๐๐ บาท
๑๙๓.	เงินกตเทียมนกลาง	๕๐.๐๐ บาท
๑๙๔.	คุณหญิงผะอบ สุรเสนา	๔๘๐.๐๐ บาท

๑๙๕.	พล ต.ท. ประชา และคุณปราณี บุรณะธนิต	๒๐๐.๐๐ บาท
๑๙๖.	นางลำจวน ผลทรัพย์	๑๐.๐๐ บาท
๑๙๗.	นางกัลยา แคงจำรูญ	๑๗๐.๐๐ บาท
๑๙๘.	การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค	๒๐๐.๐๐ บาท
๑๙๙.	โรงเรียนศรีอยุธยา	๓๖๐.๐๐ บาท
๒๐๐.	คณะร่วมใจ นำโดย นางวรรณฯ พันธุ์	๗๙๑.๕๐ บาท
๒๐๑.	นางประจิม จึงสำราญ	๕๐๐.๐๐ บาท
๒๐๒.	ม.ล. ปุ้ย เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา	๑๑๐.๐๐ บาท
๒๐๓.	นางสำลี กันภัย	๖๑๗.๐๐ บาท
๒๐๔.	นางผาศ พุ่มพันธุ์	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๐๕.	คณะปี่พาทย์อุทิศกุศลให้นายเชื้อ นักร้อง และ นายสังวาลย์ ฤกษ์ปราณี	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๐๖.	คณะใต้พระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	๖๔๐.๐๐ บาท
๒๐๗.	นางบุญลักษณ์ เชวงศักดิ์สงคราม	๓๑๕.๐๐ บาท
๒๐๘.	นางแหม่ม อภัยบริบาล และ นางทับทิม สนิทวงศ์	๒๗๐.๐๐ บาท
๒๐๙.	คุณเจ๊กฉันท์ คุณสงวน เวชชาชีวะ ห้างไทยจำลองลักษณ์	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๑๐.	แพทย์หญิง บรรจง ศรีน้อย	๒๓๐.๐๐ บาท
๒๑๑.	ร้านป้าพัชชาภินาถ	๑๐๐.๐๐ บาท

๒๑๒. คุณหญิงสอั้ง สุวรรณศิริ	๘๐.๐๐ บาท
๒๑๓. นางเลขการประมวล (ชค จาติกรตัน)	๒๓๕.๐๐ บาท
๒๑๔. นางน้อม วิมุกตะนันท์	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๑๕. น.ส. นภา กัมปนานนท์	๒๒๕.๐๐ บาท
๒๑๖. หม่อมแก้ว สนิทวงศ์	๔๐๐.๐๐ บาท
๒๑๗. นางภาค เพาะนิสัยชอบ	๑๓๐.๐๐ บาท
๒๑๘. นางแม่นศรี อัฐสุวรรณ	๑๐๑.๐๐ บาท
๒๑๙. นางฉ่อง ศรีน้อย และนางอุริสา จันทรุทกา	๒๕.๐๐ บาท
๒๒๐. เงินตึกเทียนกลาง	๑๑๑.๐๐ บาท
๒๒๑. สมาคมเบญจมาบพิตร ในพระอุปถัมภ์ของ สมเด็จพระราชชนนี	๔๔๓.๐๐ บาท
๒๒๒. สภาาร่างรัฐธรรมนูญ	๕๐๐.๐๐ บาท
๒๒๓. นายสิน พลอยสุพิทย์	๕๐.๐๐ บาท
๒๒๔. ธนาคารเพื่อการสหกรณ์	๑๕๐.๐๐ บาท
๒๒๕. ผู้ว่าการไฟฟ้านครหลวง	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๒๖. องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	๕๐๐.๐๐ บาท
๒๒๗. คณะอาจารย์ครูและนักเรียน โรงเรียนพณิชยการพระนคร	๑,๖๔๘.๐๐ บาท
๒๒๘. องค์การผลิตอาหารสำเร็จรูป	๕๘๓.๐๐ บาท
๒๒๙. กรมสวัสดิการทหารบก	๒๐๐.๐๐ บาท
๒๓๐. ข้าราชการสำนักงาน ก.ต.ภ.	๒๓๗.๐๐ บาท

๒๓๑.	กระทรวงศึกษาธิการ	๘๐๓.๐๐	บาท
๒๓๒.	พระยศสุนทร	๑๐๐.๐๐	บาท
๒๓๓.	กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ	๑๙๕.๕๐	บาท
๒๓๔.	สมาคมสตรีไทย แห่งประเทศไทย	๑๐๐.๐๐	บาท
๒๓๕.	กระทรวงเกษตร	๙๒๐.๐๐	บาท
๒๓๖.	การรถไฟแห่งประเทศไทย	๑๐๓.๕๐	บาท
๒๓๗.	คุณกรองทิพย์ ห่วงสุวรรณ	๒๕.๐๐	บาท
๒๓๘.	คุณฉวี ทศนปรีดา	๑๐๐.๐๐	บาท
๒๓๙.	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	๘๐.๐๐	บาท
๒๔๐.	กรมทางหลวง	๒๕๑.๕๐	บาท
	รวมรับทั้งสิ้น	๖๕,๕๕๑.๗๕	บาท
	รวมจ่ายทั้งสิ้น	๑๗,๗๘๓.๕๐	บาท
	หักแล้วคงเหลือ	๔๗,๗๖๘.๒๕	บาท

